

Sala R
Gab.
Est.
Tab. 21
N.º 3

R
21
3

(6)

F. HECTORIS PINTI
LVSITANI HIERONYMIANI
IN SACRA THEOLOGIA DOC-
TORIS, SANCTÆ SCRIPTVRÆ IN CO-
NIMBRICENSI ACADEMIA PROFESSORIS,
IN DIVINVM VATEM NAHV M
COMMENTARII.

Omnia iudicio & correctioni sanctæ Romanæ Ecclesiæ Catholicæ
subjecta sunt.

CONIMBRICÆ.

Ex Officina Antonij à Mariz, Archipographi &
Bibliopoli Vniuersitatis.

Anno 1579.

Cum licentia sup̄reni & generalis Officij sanctæ Inquisitionis: & Ordinarij.

¶ Cum Priuilegio Regis.

Priuilegio.

V el Rey faço saber, aos que este aluara virem, que ey por bem & me praz, que frey Hector Pinto doctór em sancta theologia, & lente da sagrada escriptura na Vniuersidade de Coimbra possa mandar imprimir o liuro que fez, que se intitula Cõmentarios sobre os prophetas Daniel, & Nahũ, & sobre as Lamentações de Ieremias: & que Imprimidor, ou liureiro algum, nẽ outra pessoa de qualquer qualidade que seja, possa imprimir nem vender em todos meus Reynos & senhorios, nẽ mandar imprimir nẽ trazer de fora delles o dito liuro por tẽpo de dez annos, saluo aquelles liureiros & pessoas que pera isso sua licença tiuerem. E qualquer Imprimidor, liureiro ou pessoa, que durando o dito tẽpo imprimir ou vèder o dito liuro nos ditos meus Reynos & senhorios, ou de fora delles trazer sem licença do dito frey Hector Pinto, perderá pera elle todos os volumes que assi imprimir, vèder, ou de fora trazer: & alẽ disso encorrera em pena de cincoenta cruzados, ametade pera minha camara, & a outra ametade pera quẽ o acusar. E mando a todas minhas justiças, officiaes & pessoas a que o conhecimento disto pertẽcer, que lhe cõpram & guardẽ, & fação inteiramẽte cumprir & guardar este aluara como se nelle contẽ: o qual ey por bem que valha como se fosse carta feita em meu nome por mĩ asinada passada pela chãcellaria, posto que por ella não seja passado, sem embargo das ordenações, que o contrario despoem. E o dito liuro foi taxado na mesa do despacho dos meus desembargadores do Paço, que se podessẽ vèder em papel a oyto cẽtos rês. E este se treladara no principio do dito liuro, pera se saber como assi o ouue por bem. Manoel Godinho de Castelbranco o fez em Lisboa, a oito de Agosto, de 1579.

Rey.

Dom Ioão Tello.

¶ *Approbatio doctoris fratris Antonij de S. Dominico in academia Conimbricensi sacrae theologiae primarij professoris.*

Commentarios in Danielẽ & Nahum, & in threnos Ieremiae quos nuper edidit insignis Doctor frater Hector Pintus, in inlyta Conimbricensi Vniuersitate scripturae sacrae publicus elucidator, madate Serenissimo Rege nostro, dum supremi fidei censoris fungeretur officio, quata potui cura & animaduersione perlegi. in quibus non solum nihil reperi, quod pias aures offendere possit, sed opus iudico esse eximium & multiplici eruditione refertum, nec minus refert parentem, quam illi quos dudum in alios prophetas conscripsit. Quare non est cur non eadem animorum letitia ab omnibus excipiatur: non minores largiturus diuitias. ¶ Frater Antonius de S. Dñico.

¶ Licentia sanctae Inquisitionis.

Vlta a enformação podẽ se imprimir, & torne o proprio com hũ dos impressos a esta mesa: E este despacho se imprimirá no principio do liuro cõ a dita enformação. Em Lisboa aos doze dias de Julho: Manoel Antunez Secretario do conselho geral do sancto officio da Inquisiçam o fez, de 1577. Annos.

Lião Anriquez.

¶ *Licentia Ordinarij.*

Do facultatem vt hi Commentarij fratris Hectoris Pinti, in sacra theologia doctoris imprimantur.

Doctor Antonius Vaz. Ordinarius.

Ego Frater Ioannes Penamacorensis praeses generalis ordinis diui Hieronymi in regno Portugaliae do fratri Hectori Pinto Lusitano, in sacra theologia doctori, monacho ordinis nostri copiam & facultatem mandandi typis Cõmentarios, quos composuit in prophetas Daniele, & Nahum, & Lamentationes Ieremiae, eo quod sint doctissimi & admirabili eruditione plenissimi. Datum in monasterio Bethlehemitico.

Frater Ioannes Penamacorensis.

¶ CLA-

CLARISSIMO VIRO AC
Domino Georgio Syluio, nobilissima stirpe nato,
 virtutum præstantia integerrimo, Frater Hector Pintus Doctor theo-
 logus salutem, & gloriam sempiternam.

*V*m sæpenumero causam perquiram, illustrissime vir, cur cum constemus ex animo immortalis, & corpore caduco, corporis curandi conseruandiq; artē diligenter queramus, animi autem medicinam pro nihilo putemus: hanc inuenio potissimum, quia corporis dolorem animo perpendimus, animi autem egritudinem corpore non sentimus. Et quamuis se animus iudicet, id tamen efficit, quando iam iudicium laborat perturbatione. Inde euenit ceca pestilentium voluptatum, mundi q; diuitiarum ac honorum cupiditas, & cæterorum vitiorum collu-

uio, quibus diuina atque humana iura violantur. Et quia huius calamitatis remediū est ex diuinis literis depromendum, dedi operam, ut eas explanarem. Nihil est enim, quod homines à vitijs reuocet acrius, & ad virtutes cohortetur ardentius, quam diuina doctrina, quæ sacræ literis continetur. Vt in arca Noe erant varij cibi, varietati animantium congruētes: sic in sacra scriptura est multiplex doctrina, omni hominum generi conueniens, qua animi reficiuntur, & ad immortalitatem inflammantur. Elegi autem vetus testamentum exponendum, quòd sit explanatu difficilimum. Nam sanctum Christi seruatoris nostri euangelium, tametsi multis in locis abstrusas & reconditas habeat intelligentias, est tamen aqua illa clara, quam vidit Ezechiel per omnes terrarum oras fluentem, quæ egrediebatur ex ostio sacrarij, hoc est ex Christo, qui ait apud Ioannem decimo: Ego sum ostium, si quis per me introierit, saluabitur. Hæc est aqua, quam ipse promisit apud eundem Ezechielē trigesimo septimo, cum has voces emisit: Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. De illa dixerat Dauid psalmo vigesimo secundo: Super aquas refectiois educauit me: animam meam conuertit. Et Ecclesiasticus quintodecimo: Aqua sapientie salutaris potabit illum. Ad has aquas nos inuitat capite quinquagesimo quinto his verbis Esaias: Omnes sitientes venite ad aquas. De quibus ait Ioel tertio: Per omnes riuos Iudah ibunt aquæ. Ac si dicat: Omnes mundi partes rigabuntur aquis euangelicæ doctrine, quibus Deum confitentes & laudantes edent uberrimos virtutum fructus. Est etiam doctrina diuinorum vatum aqua salutaris, sed abdita & obscura, iuxta illud psalmographi: Tenebrosa aqua in nubibus aeris. Quod Hieronymus & Augustinus de lectione prophetarū interpretantur. Quare in eorum explanatione cum Mose ingredior nubem & caliginem, dicens cum diuino ac regio vate: Reuela domine oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Oportet enim ferre filium diuini fauoris, ut possim cum Theseo Labyrinthum penetrare. Ex prophetis minoribus, quos suscepi explicandos, vnus est Nabum, qui fuit, ut ait Epiphanius in eius vita, de tribu Simeonis, natus Elcesi trans Iordanem. Exiit, ut Iosephus libro nono Antiquitatum memorie prodidit, gubernaculum reipublice tractante Iosepho Iothamo

Similitudo.
 Genes. 6

Ezech. 47
 Ioan. 10.

Ezech. 37.

Psal. 22.

Eccle. 15

Esai. 55.
 Ioel. 3.

Psal. 17.

Hieron.
 August.

Psal. 118.

Iosepho Iothamo

Hieron. Ioathamo rege Iudah: sed vaticinatus est, teste Hieronymo, regnante Ezechia post decem tribuum euersionem. Vaticinatur de urbis Niniuitica exitio & vastitate: & de predicatione Euangelij longè lateq; propaganda. Ostendit mundi prosperitatē ad quam mortales auiditate incensi aspirant, esse falsam, incertam, & caducam: veram autem virtutem solidam esse, defixamq; radicibus, quæ nulla temporum varietate labefactatur. Hæc & alia huiusmodi in his explico commentarijs, quos tibi vir clarissimè dedicavi, non ut te illustrent, nec enim aquis Oceanus indiget: sed ut ipsi splendore tuo illustrentur. Tu es enim ille, quem nulla socordia, nulla intemperantia, nulla denique flagitia delectarunt. Nihil in vita expetendum putasti, nisi quod esset cum laude & dignitate coniunctum. Voluisti sapientiam & virtutem cum generis nobilitate copulare. Ducis enim genus tuum ab antiquo Syluio Rege Latij & Albæ inuictissimo. Ab eo ortus est Latinus Syluius, à quo descendit Atis Syluius, qui genuit Capm, & Capis Capetum, & Capetus Tiberinum, à quo Numitor dimanauit. Omnes hi fuerunt reges auctore Raphaële Volaterrano in libro sexto geographiæ. Ac ut ait Titus Liuius libro primo ab urbe condita, & diuus Augustinus decimo octauo de ciuitate Dei: et Eusebius in chronicis, non solum fuerunt reges, sed Syluij appellati. Huius Numitoris Syluij nepos fuit Romulus, qui primus Romam mundi caput, terrorem & asylum condidit, & ad amplitudinē perduxit. Ab his clarissimis principibus ducunt progeniem suam Syluij Romani, qui ut Siculus ait Marineus, & antiqua monumenta testantur, se ex Italia contulerunt in Lusitaniam: ubi pro regum suorum honore, & huius regni defensione præclara facinora ediderunt, nomenq; suum immortalitati commendarunt. Quæ tam immemor erit posteritas, quæ tam ingrata literæ reperientur, quæ eorum gloriam non immortalitatis memoria prosequantur? Hæc est prosapia tua vir nobilissimè, quam tu virtute, eruditione, magnificentia, & publicis beneficijs in regnum collatis non solum non obscurare, sed etiam illustrare contendis. Quare tibi debentur opera mea: maximè cum ea literis mandauerim in tuo diui Marci monasterio:

unde euocatus sum ab hac insigni Conimbricensi academia ad sacram scripturam explanandam.

Vale.

Conimbricæ. iij. Id. Martij. Anno à sacrosanctæ Virginis partu. 1577.

PRO-

PROPHETIA NACHUM.

Argumentum primi capitis.

PRAE DICIT
diuinus vates Ni-
nae ciuitatis Assy-
riorum regiae exi-
tium & vastitate.
Explicat iustā Dei
ultionem in Assy-
rios, & benignita-
tē erga Hebraeos:

& de ecclesiae institutione, & apostolorum præ-
dicatione tandem vaticinatur.

Caput primum.

A **O** Nus Niniuae, liber visionis Nahū
Elcesai. Deus emulador & ulciscens
dominus, ulciscens dominus, & habens fu-
rōrem: ulciscens dominus in hostes suos, &
virascens ipse inimicis suis. Dominus patiens,
& magnus fortitudine, & mundans non fa-
ciet innocentem. Dominus in tempestate &
turbine via eius: & nebule puluis pedū eius.
B Increpans mare, & exiccans illud, & omnia
flumina ad desertum deducens. Infirmatus est
Basan, & Carmelus, & flos Libani elanguit.
Montes commoti sunt ab eo, & colles desola-
ti sunt, & contremuit terra à facie eius, &
orbis, & omnes habitantes in eo.

Explanatio.

Nus. Hoc est, dura vatici-
natio. Sēsus est: incipit gra-
uis & aspera aduersus Ni-
niuem propheta. Onus
non solum calamitatem, sed vaticinatio-
nē sepe numero significat, qua calamitas,

gravis Dei ultio, & infausta ac infelicia
annuntiantur. In hanc significationē su-
mitur capite Esaiæ. 13. Onus Babylonis, ^{Esai. 13.}
quod vidit Esaias filius Amos. Et. 15. Onus ^{Esai. 15.}
Moab. Primo Habacuc: Onus quod vi- ^{Habac. 1}
dit Habacuc propheta. Et Malach. 1. Onus ^{Malac. 1}
verbi domini ad Israel. Prædicebant di-
uini vates vêtura supplicia, quia Deus il-
lis ita præcipiebat: & vt homines à vitijs
deterrent, atque ad virtutes excitarent.
Deinde quia calamitates illis solent esse
grauiores, quos inueniunt incautos & im-
prouidos, de illis minimè cogitantes. Nā
vt diuus ait Gregorius in homilia quadā, ^{Gregor.}
minus iacula feriunt, quæ prouidetur. Præ-
terea vt Dei iustitiā ostenderent, & viros
pios ab impijs vexatos cōsolarentur. De-
mū vt significarent, calamitates quæ de-
trimentū interdum hominibus afferunt,
vtiles illis esse aliquando. Nam onus na-
turaliter tendit ad centrum: cum autem
calamitas sit onus, perspicuum est eam
nos ad centrum ducere. Ex quo fit, vt
quæ fuerit æquo animo tolerata, nos du-
cat ad Deum centrum illud, ad quod
mens virtute prædita aspirat: quæ autem
animum perturbauerit, à tolerantia di-
mouerit, eique desperationem adhibue-
rit, nos ducet ad terræ centrum, vbi est
damnatorum regio constituta, in qua illi
acerbis æternisque cruciatibus torquetur.
Itaq; calamitas ostendit qualis quisq; sit,
fortis ne, an fragilis: pius, an impius: firmi-
tate animi, & cōstāte ac perpetua ratione
vitæ septus, an inconstantia & mutabili-

COMMENT. IN NAHVUM

Similitudines.
 tate insignis: virtutū ornamentis excultus, an scelerum maculis cōtaminatus. Ea est cribrū diuidens lolium à frumento. Vt in torcularis cōpressione vinū ab acinis separatur: sic in calamitate & tēratione boni à malis seiungūtur. Eam ob causam dixit Tob. 12. angelus Tobiae cap. 12. Necessē fuit, vt tēratio probaret te. Vir cōstans & stabilis in calamitatibus suis ad Deū tanquā ad arcētutissimā confugit, dicēs cū Dauide psal. Psal. 24. 24. Respice in me, & miserere mei, quia vnicus & pauper sum ego. Vel vt pōt etiā verti ex Hebræo: quia solus & afflictus sū Rom. 9. ego. Et cum Paulo apostolo ad Rom. 9. Quis nos separabit à charitate Christi, tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculū, an persecutio? Ac si dicat: nihil horum. Mobilis autē & imbecillus quacūq; rerum aduersarū procella tolerantia amittit. De huiusmodi hominib⁹ ait Eccle. 2. Ecclesiasticus cap. 2. Vae his, qui perdiderūt Eccle. 27 sustinentiam. Ideo ait ipse. 27. Vasa figuli probat fornax, & hoīes iustos tēratio tribulationis. Id intelligēs Ose. 4. Oseas. 4. Maledictū, inquit, & mendaciū, & homicidiū, & furtū, & adulteriū inundauerunt. Vbi pro inundauerūt pōt etiā verti ex Hebræo, diuiserūt. His enim rebus illi qui virtute singulariq; constātia sunt muniti, ab illis qui nulla vera honestate, nulla solida firmitudine sunt septi, separātur, & cognoscuntur. Accidit enim sepe numero, vt qui Deum Israelis videbantur sequi, orta tēpestate vela mutant, & sequātur Baal: qui dicebant se de fontibus saluatoris aquas haurire, se ad cisternas cōferāt dissipatas: & qui se antea reipublice Christianae p̄ferebant defensores, in ea postea vt Iudas in coena, & Sinon in vrbe Troiana reperiantur. Est nāque tentatio veluti lapis Similitudines. Eracilius, verum aurum à falso discernens:

quasi ventilabrū paleas à granis seiungēs: Matt. 4 sicut procella, qua ostēditur, quis in arenā Matt. 7 fluxam, quis in lapidē firmū iecerit fundamenta. Ea saepe virtutis simulationem aperuit, & animi fortitudinē cōstantiāq; declarauit. Viri pij in arūnarū angustijs cōferunt se ad poenitentia, ad lachrymas, ad preces: impij verò ad conuicia, ad dolos, ad homicidia, ad voluptates. Est quidem calamitas onus, & ita à Nahum hoc loco vocatur, sed quē hoīes sceleratos deprimit, nō iustos: imò ea ad gloriā cœlestē festinant. Nā vt vela sunt onera nauibus, sed eas faciunt celeriter nauigare: sic afflictiones pōdera sunt, sed quē viris pietatē colentibus ad properandū in virtutū via magnū afferunt adiumentū. Eos qui illis angūtur, vocat Christus Deus noster apud Mattheū, cū ait: Venite ad me oēs, Matt. 11 qui laboratis, & onerati estis: & ego reficiā vos: & inuenietis requiē animab⁹ vestris. Nō requiem corporū promittit, sed animorū. Nam corporū quies quam refarij hoīes voluptatibus dediti quērūt, & semniant, longē distat à vera quiete. Sic catenis vinctus libertatē, æger sanitatē, esuriēs dulces epulas somniat. Sed aderit vltim⁹ dies, qui somnia hæc demōstrabit. Interim calamitates æquo animo toleratæ ad eximie virtutis gloriā illustrandā conducūt. Quare diuini vates eas solebāt p̄dicere, & earū vaticinationē onus appellare. ¶ *Ninie.* Ciuitas est Assyriæ quondam florētissima, Assyrij imperij firmissimū caput. Eā ædificauit Assur, vt capite Genes. 10. proditū est memoriæ. Hic Assur teste Xenophōte in libro de equiuocis, Xenop. vocat⁹ fuit Ninus: à quo ciuitas nomen sortita est. Id fuit diuo Augustino perspectū August. & exploratū, qui cap. 3. lib. 16. de ciuitate Dei: Ninus, inquit, Beli filius cōditor fuit

Nini-

Niniue ciuitatis magnæ: cuius ciuitatis nomen ex illius nomine deriuatū est, vt à Nino Niniue vocaretur: Assur autē, vnde Assyrij. Haftenus ille. Xenophon ait hunc Ninum vocatum fuisse à nonnullis Iouem, ab alijs autem Herculem, quem gentes idolorū cultrices in cœlo collocarunt. Vocatur hæc ciuitas ab Eusebio Nisibis, à Diodoro Siculo lib. 1. Nina, à Herodoto libro primo & secundo, & Ptolemaeo in descriptione Asiæ Ninus. Quo nomine nuncupatur à Plinio capite. 26. libri. 6. & à Strabone in principio lib. 16. & à Hieronymo in proœmio in hunc diuinum vatem, vbi ait ciuitatē illam tunc Ninum vocari. Meminit huius ciuitatis & regis eius Sennacheribi Berofus Chaldaeus, & Flavius Iosephus, qui eum citat cap. 2. lib. 10. antiquitatum Iudaicarū. Niniuitæ ob Ionæ prædicationē egerūt pœnitentiā, vt ipse Jonas testificatur cap. 3. quomobrem perniciem tunc declinarūt, & à supplicio quod illis Deo minatus fuerat, euaserunt. Sed quia postea fuerunt pestilentibus flagitijs polluti, & in tetra vitia ingurgitati, fuerūt afflicti, victi, & euerfi. Prædicatur igitur à nostro diuino vate vrbis Niniuiticæ, totiusq; regni Assyriorū euersio, quæ à Nabuchodonosore Babyloniorū rege anno primo imperij sui facta esse putatur. Hoc exitiū prædixit Tobias cap. 14. humaniq; authores multis in locis memoriæ prodiderūt. At quia Niniue, vt diuus ait Hieronymus, idē est quod pulchra seu ornata, mundus autē à Græcis cosmos, hoc est ornat⁹ & pulcher dicitur, potest accipi pro mūdo: de quo ait Boetius in cōsolatione philosophiæ: Mundū mēte gerens pulchrum pulcherrimus ipse. Et Tullius. M. Tullius in libro de vniuersitate: Nec mūdo quicquā pulchrius, nec eius ædifi-

catore præstātius. Et Tyrius Maximus in Tyrius. sermone quid sit Deus, ait Deū esse pulchrorū pulcherrimum, ac pulchritudinis fontē. Quomobrem quicquid hic dicitur in sensu literalī aduersus Niniuē, potest in sensu spiritali de caducis mūdi opibus & voluptatibus explicari, vt eas fluxas esse, incertas & interituras intelligam⁹, ac excelso firmoq; animo aspernemur. Quæ ratione ducti præparemus nos ad diē iudicij, vbi De⁹ de Assyrijs, hoc est improbis est eternas pœnas sumpturus. Tu verò perpende, & memoria repete diuinā prouidentia: quia populus Israeliticus impijs se flagitijs cōtaminauerat, tradidit eum De⁹ Assyrijs. Rursus Assyrios tetris scele-rū maculis notatissimos tradidit Babylo-nijs, qui fuerūt victi à Persis ob nefaria facinora sua, quorū iustas pœnas p̄soluerūt. ¶ *Liber visionis.* Id est, liber vaticinatiōis: nam vaticinatio dicitur visio ob certitudinē & firmitatem. Eā ob causam dictū fuit diuo Ioan. Apoc. 1. Quod vides, scri- Apoc. 1. be in libro. Capite. 32. lib. 2. Paralip. scrip- 2 Par. 32. tū legimus: Scripta sunt in visione Esaiæ. Hoc est in eius prophetia. Eodē modo su- Esai. 1. mitur primo ipsi⁹ diuini vatis capite: Visio Esaiæ filij Amos. Et Dani. 10. Quoniā Dani. 10. adhuc visio in dies. Hoc est, quia nō modo, sed post longū tēporis interuallū hæc vaticinatio cōplebitur. Et. 1. Abdia: Visio Abd. 1. Abdię. Vnde diuini vates dicebātur vidētis, vt cap. 21. lib. prioris Paralipomenon, 1 Per. 21. Locutus est dñs ad Gad videntē. Et. 9. lib. 2 Par. 9. posterioris: In visiōe quoq; Ado vidētis. Et apertissimè cap. 9. lib. 1. Reg. Venite, et 1 Reg. 9. eamus ad videntē. Qui enim propheta dicitur hodie, vocabatur olim vidēs. Vnde illud cap. 33. libri posterioris Paralip. 2 Par. 33. Scripta sunt in sermonibus Hozai: p̄t veru: Scripta sunt in libris prophetarum:

nam hazal siue chazal significat videre, & prophetæ vocantur videntes. Quæ ratione ducti septuaginta interpretes trãstulerunt: Scripta sunt in sermonibus videntiũ. Et quia Niniue significat pulchrã, & visio contẽplationem, potest verti totum hoc: Absũptio pulchritudinis, liber cõtẽplationis Nahũ. Nisi enĩ quis assumat verã animi pulchritudinẽ, non poterit aptẽ ad rerũ excelsarũ cõtẽplationẽ peruenire.

Hieron. ¶ *Nahum.* Nomen est huius diuini vatis, quod sonat, vt diuus ait Hieronymus, cõsolatorẽ: & rectẽ illi conuenit: consolatur enim Israelitas, cùm aduersus improbos Assyrios acerrimose corũ hostes vaticinatur. Illi enĩ iam decẽ tribus abduxerãt captiuas, & reliquas duas grauiter affligebãt. Reprehendit itaq; impios, pios verò cõsolatione permulcet: quod est cõcionatoris officiũ. Spiritus sanctus qui paraclit^{us} hoc est cõsolator dicitur, qui Christi discipulis per fugiũ & solatiũ præbebat, hoĩes sceleratos obiurgabat. Ita enim ait apud **Ioan. 17.** Ioan. 17. Christus dominus: Cùm venerit paraclitus arguet mũdum de peccato. Vbi per mũdum hoĩes scelerum maculis notati significantur. Quo tẽpore floruerit Nahum, non liquet ex diuinis literis: sed vt in proœmio diximus, Iosephus ait eũ extitisse regnãte Ioathamo Hierosolymæ, Hieronymus autẽ ait eũ fuisse sub Ezechia rege vaticinatũ. At in libro Hebrẽo de mundi serie, & alijs antiquis Hebrẽorũ monimẽtis consignatũ est eum cũ Ioẽle & Habacuc regnãte impio Manasse pij Ezechie filio floruisse. Sed fieri põt, eum omniũ horum regũ tẽpora attigisse. Ac inter Iudæos cõstare video eã ob causam illũ in principio suarũ vaticinationũ noluisse nominare Manassẽ, qui tunc clauũ reipublicæ tenebat, ne eius regis men-

tionẽ faceret, qui se nefarijs sceleribus cõtaminauerat, Dei legem violauerat, vana gentiũ idola coluerat, & salutaria diuinorũ vatũ monita despexerat. Nolebat enĩ sanctorũ virorũ cõsilijs assentiri. Vt quædam inueniuntur tabulæ tam horridæ, & perperã gypso illitæ & cõplanatæ, vt nec aurum recipiãt, nec picturam, etiãsi eius artifex eximius sit: sic quidã sunt hoĩes tã improbi, tam prauis moribus imbuti, vt nullã salutarem admittant doctrinã, quãuis eius magister in eruditionis præstãtia vnus inter oẽs emineat. Quẽadmodum æquum est eos proprio nomine signare, qui sunt virtute præditi, illustriq; laude celebrati: ita decet aliquando hominũ pestilentiũ, ignominia maculis insigniũ nomina silẽtio præterire. Hęc est causa, quare seruator noster apud Luc. 16. Lazarum nominauit, diuitẽ autẽ purpura indutũ qui opipere epulabatur, noluit noĩe proprio appellare. Et diu^{us} Matthæ^{us} in genealogia Chri Iesu tres reges iniustos, vt ibi obseruauit Hieronymus, silẽtio prætermisit. **Hieron.** ¶ *Elcesei.* Ita nuncupabatur Nahũ, quòd natus fuisset Elcesi. Fuit quippe Elcesũ oppidũ in Galilæa, vt Hieronymus, & Epiphanius, & Remigius, & Albertus mag^{ister} nuste testãtur. Et videtur constare ex paraphrasi Chaldaica, & ex Rabbi Salomone Gallo. Sunt tamen nonnulli, qui aiũt Elcesũ esse nomen familia: & vtraq; opinio tangitur à Vatablo. Quatuor in hoc exordio à diuino nostro vate explicãtur: primũ genus operis, est enim aspera vaticinatio: secundum argumẽtum & materia, agit enim de venturis Assyriorũ molestijs & ærumnis: tertiũ nomen autoris: quartum nomen patriæ, vbi editus in lucem fuit. Sed de inscriptione hæctenus. ¶ *Deus amulator.* Vaticinatur^{us} de Assyriorum

Similitudo.

Exo

Exo

3. Co

Luc. 16.

Matt.

Hieron.

Hieron.

Epiph.

Remig.

Albert.

R. Salo.

Vatabl.

The

rum exitio incipit à Dei iustitia, consilio, & prouidètia, ne quis eorū euerfionem facto tribuat, aut casui, non eorū sceleribus, & diuinę iustitię. *Æmulator* sumitur dupliciter, nam imitator virtutis *emulator* dicitur: & qui aliquid cupit, quod alijs dari non vult: & tunc idē est, quod zelotes, hoc est, amator cū cōsortis indignatione. Ita nos Deus amat, vt velit, vt in eo, non aut in mundo amorem nostrū collocem⁹, eique soli diuinū patrię cultū tribuamus. Alioquin in nos grauer animaduertit.

Exo. 20. Eam ob causam cap. Exod. 20. Ego sum, inquit, dñs De⁹ tu⁹, fortis, zelotes. Et. 34. Dominus, zelotes nomen eius. Et apo-
3. Cor. 11. stolus cap. 11. posterioris ad Corinthios: *Æmulor* enī vos Dei *emulatione*. Itaq; zelotes siue *emulator* est, qui aliquem amore prosequitur, eiusq; hostes affligit: in quam significationē sumitur hoc loco. Vocat se Deus hīc *æmulatorē*, vt ostendat se diligere populū Israeliticum, & de Assyrijs eius hostibus suppliciū suo tēpore sumpturū. Ipse est, qui suorū audit gemitus & suspiria, & in eorū inimicos grauer animaduertit. Priusquā Nahum vaticinaretur, Deū laudibus effert: celebrat eius amorē in Hebræos illos, qui tūc fide muniti eum colebāt: iustitiā & potētiam in mulctandis impijs Assyrijs: clementiā & misericordiā in illis ad pœnitentiā vocādis. Docet nos, vt opera nostra à diuinis laudib⁹ inchoem⁹. Theodoret⁹ per *emulationē* hoc loco iustā Dei iram intellexit.

¶ *Vlciscens dominus, vlciscēs dominus.* Repetit hæc verba, vt in hominū memoria tenacius imprimātur. Vel vt & præsentē pœnam & futuram ab eo indicet inferri. Vel propter & animæ & corporis suppliciū. Et paulò pōst ea iterū repetit ad maiorem certitudinem: ne homines solā Dei

mīam à iustitia seiunctā cogitantes, laxaret habenas vitijs, animiq, præstantiā turpi dedecore macularent. Capite. 18. Deut. Deut. 18 ait ipse Deus: Ego ultor existā. Et David psal. 93. Deus vltionū dominus, Deus vltionū liberè egit. Sic Deū appellat, quod ad illū pertineat vltio. Ipse enī ait cap. 32. Deut. 32 Deuteronomij: Mea est vltio, & ego retribuam eis in tēpore. Quem locū affert apostolus cap. 10. ad Rom. & ad Hebręos Rom. 10 similiter. 10. Hīc aut vaticinatur Nahum Hebr. 10 præcipuè, de Assyriorū vltione. Nam etsi Deus affligere voluit Israelitas per Assyrios, tñ quia Assyrijs eos crudelissimè tractarūt, iustas pœnas impietatis suę dederrunt. Eā ob causam ait De⁹ apud Esai. 10. Esai. 10. Væ Assur virga furoris mei. Et apud Zachariā. 1. Ira magna ego irascor super gentes opulētas, quia ego irat⁹ sum parū, ipsi verò adiuuerūt in malū. Ac si dicat: Grauiissimè succēso gētib⁹ prosperitate affluētib⁹, quæ Hebręos afflixerūt, & per summā immanitatē profligarunt. Nam tamen si ego iratus sum Hebræis aliquātulum, eorum tamen hostes asperrimis calamitatibus illos oppresserunt.

¶ *Habens furorē.* Ita vocat diuinę iustitię seueritatē, vt se accōmodet mori nostro loquēdi. Eodē modo Deut. 32. Ignis succēsus est in furore meo. Quare Paul⁹ apostolus cap. 10. epist. ad Hebr. Horrēdū est, Hebr. 10. inquit, incidere in manus Dei viuētis. Et David psal. 6. Dñe ne in furore tuo arguas me, nec in ira tua corripas me. Quibus verbis Deū orat, ne ad scelus suū puniendū acerbā seueritatem adhibeat, sed parternā castigationē. Irascitur enī peccatoribus, iuxta Esaię illud. 64. Ecce tu iratus es, & Esai. 64. peccauim⁹. Id est, quia peccauimus. Particula enim, &, pro quia sumitur aliquando. Aspicias igitur iram & furorē tribui

COMMENT. IN NAHV M

Deo, non propriè tamen, sed metaphoricè, quia instar hominis irati castigat. Sed eius ira nõ perturbationem designat, sed scelerum puniendorum seueritatè: in illũ enim nulla cadit perturbatio, iuxta illud Sapientia. 12. Tu autè dominator virtutis cum tranquillitate iudicas. In nobis ira est motus animi, quo incitamus & exardescimus: in Deo autè est iustitia, & cum placabilitate seueritas. Fuerunt tñ nonnulli philosophi, qui asseruerunt Deum nullo modo irasci, cõtra quos scripsit Lactatius Firmianus librũ de ira Dei, in quo multis rationibus eorũ opinionem refutauit. Sed multo vtilior nobis est Dei ira, cũ nos affligit, vt resipiscamus, quã blãda mũdi voluptas, vt illaqueemur: est enĩ illa veluti viscus mollis & suavis, sed qui astringit & perdit.

¶ *Dominus patiens.* Ostèderat Dei iustitiam, modò ostendit eius miã. Id vnico versu psal. 7. ostèdit Dauid, cum ait: Deus iudex iustus, fortis & patiens. Et psal. 114. Misericors dñs & iustus, & Deus noster miseretur. Pro dñs patiens vertũt nõnulli: dominus tardus ad iram: hoc est lentus ad ultionẽ. Solet enim nos ad pœnitentiã expectare. Vnde Paulus apostolus cap. 2. epistolę ad Romanos: An diuitias, inquit, bonitatis eius, & paciẽtię & longanimitatis cõtẽnis? Ignoras, quòd benignitas Dei ad pœnitentiã te adducit? Vocabulo diuitiarũ sæpe vtitur, cum vult ingentem rei alicui vim & copiã significare. Et Eccles. 5. Altissimus est paciẽs redditor. Hoc est, Deus quidẽ paciẽs est, sed impunè te nõ dimittet. Et diuus Petrus cap. 3. epistolę posterioris: Paciẽter agit propter vos, nõ lens aliquos perire, sed oēs ad pœnitentiã reuerti. Et ipse Deus apud Ezechiel. 18. Nolo mortem peccatoris, reuertimini, & viuite. Vbi primi nostri parètes in amœ-

nissimo horto constituti in crimen inciderunt, ait ita diuina scriptura capite Gene. 3. Cum audissent vocem domini Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem. Aduerte: Veniens Deus ad eos castigandos non dicitur currere, aut festinare, sed deambulare. Non vult in illos repente impetum facere, sed dat eis locum consilij & pœnitentiã: lenteq; deambulat, & cum sonitu quodam, vt ab illis audiatur. Ac ea quæ cum illis agit, si attento animo perpenderis, iustitiam præferunt cum misericordia coniunctam. Iudex terræ eum qui graua & probata furta & homicidia commisit, statim lege ductus morte mulctat. Deus autem cœlestis iudex videns nefaria hominum crimina digna vtraq; morte, temporali & æterna, dissimulat sæpenumero non eos statim occidens. Voluit Deus, vt hæc esset iustitia terræ, quia nihil in illa amittebatur præter terram: cum autem altera amittitur cœlum, imò ipse Deus: instituit eius bonitas legem iustitiæ ex magnitudine diuinæ suæ misericordiæ depromptam, in qua ita distent eius viæ ab hominum vijs, vt cœlum à terra. Intueamur admirabilẽ Dei paciẽtiã & benignitatẽ, illũq; imitãtes iniurias nostras tolerãter feramus, & appetitiones nostras ad ultionẽ propẽsas moderemur. Vt cœlũ illud quod philosophi appellant primum mobile, mouet alios cœlos, qui versantur retro cõtrario motu, ac extimũ globũ cœlestis, qui reliquos oēs cõplectitur: sic ratio agitet appetitũ nostros, vt aduersus propensionẽ & procliuitatẽ suam iuxta ipsius rationis motũ & impulsũ dimoueãtur. Ac ita tolerãtiã nostræ fructum percipiemus. Nã vt Dauid ait psal. 9. Patientia pauperum non peribit in finẽ.

Hoc

Hoc est, afflictorum patientia non perpetuò frustrabitur, imò remunerationem à Deo tandem recipiet. Hæc est nobis necessaria, vt diuus ait Paul⁹ cap. 10. epistolę ad Hebræos, vt reportemus promissionē. De illa ait Christus Iesus apud Luc. 21. In patientia vestra possidebitis animas vestras. Homo nulla patientia munitus similis est scorpioni, qui prouocatus statim pungit: cymbalo, quod pulsatū confestim sonum reddit: vitro, quod percussum mox frangitur. Patiens autem vir Deum, quem hoc loco Nahum patientem vocat, imitatur. Aspicias igitur Deū esse iustum & misericordem: quales nos esse debemus. Psalmo. 32. ait Dauid: Diligit misericordiam & iudicium. Et. 36. Psal. 84. Iustus autem miseretur, & tribuet. Et. 84. Misericordia & veritas obuiauērunt sibi: iustitia & pax osculatæ sunt. Et Salomon Prouerbiorum. 21. Qui sequitur iustitiā & misericordiam, inueniet vitam. Quē admodum ex vini & aquæ mistione salutaris potio efficitur: sic ex iustitia & misericordia admirabilis temperatio cōflatur. Id voluit natura in apibus ostendere, quæ aculeum habent, & mel: quoniā iudices & seueritatem debent habere iustitiæ, & dulcedinem clementiæ. Id ait his verbis Prouerbiorum. 3. Salomon: Misericordia & veritas te non deserant: circūda eas gutturi tuo, & describe in tabulis cordis tui. Vbi per veritatem significatur iustitia, quē admodum per iudicium: vt capite. 21. Prouerbiorum: Facere misericordiam & iudicium magis placet domino, quàm victima. Et. 21. Osee: Misericordiam & iudicium custodi. Vt abies procera arbor est recta, sed blāda & mollis: sic verus Christianus rectus debet esse per iustitiā: & lenis ac comis per miām.

¶ *Et magnus fortitudine.* Nimirum in cōpescenda ira. Sensus est. Hæc Dei patientia & castigationis dilatio non ex fragilitate prouenit, cūm Deus sit fortissimus: sed ex misericordia, & fortitudine. Ille fortis est, qui iram cōhibet, & ita appetitus domat, vt tanquam in gyrum rationis & temperantiæ ducantur. Eam ob causam vbi Deum patientem vocauit, magnum fortitudine vocat: qui castigationem differt in tempus aptum; & cui nemo potest resistere. Capite Exodi. 15. Exod. 15. ait Moses: Quis similis tui in fortibus domine? Et Ieremias decimo: Magnus es tu, & magnum nomen tuum in fortitudine. Ostendit hoc loco Nahum patientiam esse cum fortitudine coniunctā. Ille est verè fortis, qui tolerantia rerum humanarum munitus tunditur, sed non frangitur, similis adamanti, qui nec ferro comminuitur, nec igne mutatur: nullis enim ærumnis vincitur, nulli calamitatum generi succumbit, nullis rerum aduersarum ictibus infringitur, nulla temporum varietate à virtutis constantia dimouetur: sed firmus & immutabilis perseverat. Quare cum adamante aptissime comparatur. Hanc animi firmitatē tribuit Deus diuino vati Ezechieli, cui Ezech. 3. dixit capite tertio: Vt adamantem & vt silicem dedi faciem tuam. Vel vt potest etiam verti: Vt adamantem silice duriorē dedi te: facies enim in diuinis literis idem est aliquando quod persona & res ipsa. De vi & firmitate, & admirabili adamantis natura: vide Hieronymum in Hieron. caput septimum Amos, Plinium libro Plinius. trigesimo septimo naturalis historię, Pierius. rium Valerianum in hieroglyphicis, Franciscum Rueum libro secundo de Rueus. gemmis. Sed antè illos fuit priscis

COMMENT. IN NAHVVM

temporibus duricies ac indomita natura adamantis perspecta. Vnde antiqui à fide alienati Martem tunica adamantina indutū fingeant, vt significarēt fortitudinē per Martem intellectam, copulatā esse cum firmitate patientiæ, per adamantē significata. Ad id alludit Horatius lib. 1. carminum ad Agrippam, cum ait: Quis Martem tunica tectū adamantina Digne scripserit? Et quia constās paciētia nūquā vincitur, ideo Socrates in Gorgia Platonis rationes inexpugnabiles adamantinas vocauit.

¶ *Et mundans non faciet innocentem.* Hoc est, & expurgans à culpa peccatorē pœnitentē, non efficiet illum innocentē à pœna: sed eum tēpore suo puniet, si æqualē, omnibusq; numeris absolutā non egerit pœnitentiā. Potest verti: Et nō solet absolvens absoluerē: Subaudi impiū, nisi pœnitentiā egerit. Et si non statim punit flagitiosum hominē, nō tamen illū absoluit à supplicio: nam illud de eo tandē sumit. Ac si dicat: Nullus impi⁹ existimet se esse liberam sibi impunitatē assecutū ex Dei dissimulatione: nā differēs non dimittit. Potest etiam transferri: Et nocentem non ostendet innocentē. Ac si dicat: Iustus est, & personā non accipit. Capite. 10. Deut. ait Moses: Deus magnus, potens, & terribilis personam non accipit. Act. 10. Petrus apostolorū princeps: In veritate, inquit, cōperi, quia non est acceptor personarum Deus. Et Paulus ad Rom. 2. Nō est acceptio personarū apud Deum. Idem ait secundo ad Galatas, & 6. ad Ephesios. Est igitur sensus: Est quippe Deus paciēs, sed ita vt nullum crimen relinquat impunitum, nec sit personarum acceptor.

¶ *Dominus in tempestate.* Subauditur veniet. Ostēdit Dei iram, quā erat in Assy-

rios executurus. Sumitur tempestatē pro furore, vt psalmo. 49. In circuitu eius tēpestatē valida. Quemadmodum vox domini pro eius vi ac potentia, vt psal. 28. Vox domini cōfringentis cedros: & cōfringet dominus cedros Libani. Vbi per cedros superbi principes significatur. Sequitur: Et in turbine viæ eius. Eadem est sententia cū superiore. Ac si dicat: veniet in turbine. Turbo est vētus vehemens in orbem reuolutus. Fortasse per tempestatē & turbine intelligitur Babyloniorū exercitus, qui Niniūā deleuit. Sed quia Deus hoc ita voluit, dicitur ipse venisse, & hæc omnia fecisse. Potest tota hæc oratio ita verti. Domini viē in tēpestate & turbine. Vt sit sensus: Dominus cum opus est, castigat vehementer: quis ei poterit resistere, cū eius viæ sint in procella ac turbine?

¶ *Et nebula puluis pedum eius.* Hoc ait, quia viarum domini meminerat. Sensus est: Tāto impetu incedet Deus ad puniēdos Assyrios, vt puluis pedib⁹ eius excitatus densas nubes efficiat. Motus cōtra Niniuitas nubes calamitatū adducet: excitabit pulueris nebulas, quē admodū excitare solet exercitus magn⁹, cū properat impetu magno, & horribili cōcursione cōcitus. Est ea orationis exornatio, quam Græci vocāt hiperbolē: ea vtitur Nahum ad impetū & vim iræ diuinæ exprimēdū & amplificandū. Eodem modo David psal. 17. Præ fulgore in conspectu ei⁹ nubes transferūt, grando & carbones ignis. Intonuit de cœlo dñs, & altissimus dedit vocem suam. Et ipse Deus apud Esaiā. 13. Cœlum, inquit, turbabo, & mouebitur terra de loco suo propter indignationem domini exercituū. Et. 28. Ecce validus & fortis dñs, sicut impetus grandinis turbo confringēs. Et. 2. apud Aggaum: Ego commo-

Psal. 49

Psal. 28

106.5

Exod
Psal. 1

Psal. 1

Psal. 1

Esai. 5

Hieron
Remig

Psal. 17

Esai. 13

Esai. 28

Agg. 2

commouebo coelum & terram, & mare & aridam, & mouebo omnes gentes.

¶ Increpans mare, & exiccans illud. Subaudi, verbo, aut nutu suo. Summam Dei potentiam declarat. Ac si dicat: Deus est ille, qui potest, si voluerit, increpare mare, & exiccare illud. Ita capite nono Job:

196.9. Qui dicit Soli, ne oriatur, & non oritur.

Vt enim potest præcipere Soli, ne oriatur: sic potest imensum aquarum pelagus siccare, & diuidere. Id fecit Deus mari Rubro, vt cap. 14. Exodi proditum est memoria.

Exod. 14. Psal. 135. De illo loquens Dauid psal. 135. Qui diuisit, inquit, mare Rubrum in diuisiones.

Psal. 105. Et psal. 105. Increpuit mare Rubrum, & exiccatum est. Et posuit flumina in desertum,

Psal. 113. exitus aquarum in sitim. Et psalmo. 113.

Quid est tibi mare, quod fugisti, & tu Iordanis, quia conuersus es retrorsum?

Esa. 51. Et Esaias cap. 51. Nunquid non tu siccasti mare, aquam abyssi vehementis?

¶ Et omnia flumina ad desertum deducens.

Potest verti: Et omnes fluuios exiccans, seu desertos efficiens. Quod in sensu idem est. Ac si dicat: Deus est, qui potest, quoties voluerit, omnia flumina exhaurire & siccare: quanto magis ergo Assyrios euertere?

Hieron. Remigi. Hieronymus & Remigius in sensu allegorico ita hunc locum exponunt: Increpare dominum mare & exiccare illud, est omnem amaritudinem & falsuginem infidelitatis sua potentia destruere: & arefacere flumina est falsam scientiam extollentem se contra veritatem penitus euertere.

¶ Infirmatus est Basan, & Carmelus, & flos Libani elanguit. Hos tres montes nominatim profert, quia cum esset fertiles & fructuosi, effecti sunt quondam Deo ita volente steriles & aridi. Hoc accidit tempore Eliae, quando ob pluuiae penuriam etiam fecundae regiones aruerunt. Non enim pluit

tres annos cum dimidio. Vide caput. 17.

& 18. libri. 3. Regum, & quintum epistolae

Iacobi apostoli. Hoc dixit Nahum, vt

homines praesertim Assyrios a flagitijs

deterret. Nam si Deus potest excelsos

& frugiferos montes infringere, euerte-

re, & in sterilitate redigere, quanto magis

homines fragiles & imbecillos? Basan fuit

regio Og quondam regis, syluis & nemo-

ribus abundans: quae cecidit in sortem di-

midiae tribus Manasis. Vide caput. 21.

Numerorum, tertium Deuteronomij, &

secundum Esaiam. Carmelus mons est in

Galilaea non procul a Hierosolyma in tri-

bu Aser, admodum illustris propter exi-

mium Carmelitarum ordinem religio-

ne florentem, & sapientia praestantem. Me-

minit huius montis diuina scriptura cap.

15. & 25. lib. 1. Regum, decimo octauo po-

sterioris Paralipomenon, trigesimo tertio

Esaiam, trigesimo sexto Ieremiam, primo

Amos, 7. Michae. Libanus mons est in

sine terrae sanctae versus Aquilonem, cu-

ius cedri sunt admirabilis proceritatis.

De illo fit metio capite Deuteronomij. 1.

Iudicum. 3. Esaiam. 2. tertij libri Regum. 5.

psalmo. 28. & 148. Dicitur autem hoc lo-

co flos Libani, quia florentissimus erat.

¶ Montes commoti sunt ab eo, & colles desolati sunt. Non solum tres memorati montes, sed alij solo Dei verbo contremiscunt: eiusque nutu colles instar niuum lique-

cunt. Ostendit magnam Dei potentiam.

Poteris per montes principes intelligere,

per colles vero magnates: vt capite Esaiam

secundo: Dies domini super omnes montes excelsos, & omnes colles eleuatos. Et

Habacuc. 3. Aspexit, & dissoluit gentes,

& contriti sunt montes seculi, incuruati

sunt colles mundi. Hoc est, vidit Deus

gentes terram promissam occupantes,

quas

3. Re. 17.
3. Re. 18.
Iaco. 5.

Num. 21.
Deut. 3.
Esa. 2.

1. Reg. 15
1. Reg. 25
2. Par. 18
Esa. 33.
Iere. 36.
Amos. 1.
Mich. 7.
Deut. 1.
Iudi. 3.
Esa. 2.
3. Reg. 5.
Psal. 28.
Psal. 148

Esa. 2.

Habac. 3

P^{sal.104} quas solo aspectu eiecit. Ac dissipati sunt reges illi idolorū cultores, & abiecti sunt magnates, & omnes qui dignitate, generisq; claritate alios anteibāt. Et psal. 104. Tange montes, & fumigabunt. Hoc est afflige domine principes, & fumū se esse cognoscēt. Vel vt fulmine percussi abeāt in fumum, & pereant. Nam Deus ira sua nomine vultus significata perdere eos solet, qui superbia inflantur. Ita Dauidis illud intelligitur psal. 33. Vultus domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. Si verò maneat impiorū memoria, vana quidem est, & inanis. Regnum Babylonicū mons fuit excelsus: at quid de illo superest nisi nomen inane? Pharaο mōs magnus erat, sed pū-
 Exod. 14 eto temporis fuit cum exercitu suo aquis maris obrutus, cū nihil tale cogitaret. Multi alij principes fuerūt ex illustri gloria altissimo gradu. ad perpetuam ignominiam repente prācipitati. Montes sicut cera, inquit Dauid psal. 96. fluxerunt à facie domini, à facie domini omnis terra. Cū Deus vult, corruunt principes, magni exercitus subitò dissipātur, & viri fortissimi statim dissoluūtur. Adeò infrangit vires hominū, vt non possint extollere manus suas. Id quod nos habem⁹ psal. 75. Nihil inuenerunt viri diuitiarum in manibus suis: vertit Hieronymus: Nō inuenerunt omnes viri exercitus manus suas. Hoc est, nihil viribus suis profecerunt: imò nec manus ad aliquid faciendū inuenerūt. Nomen chaijl quod est in Hebræo, diuitias significat, & exercitum, & vires. Quidam vertunt: Non inuenerunt viri strenui manus suas. Pagninus: Non inuenerūt viri fortes vires in manib⁹ suis. Flamin. Flaminius: Non inuenerunt omnes viri fortes manus suas. Deus enim qui vires

hominibus tribuit, eas aufert, cū vult. Hunc eūdem sensum potest recipere litera editionis nostræ vulgatę, tametsi cōmuniter locus ille explanetur de diuitib⁹, qui ibi appellantur viri diuitiarum, quòd non ipsæ sint eorum, sed illi ipsarum ob avaritiam & cupiditatem: qui existimantes esse perpetuò possessuros diuitias suas, nihil earum inueniunt in potestate sua, cū è vita excedere coguntur.

¶ *Contremuit terra à facie eius.* Hoc est, concussa est terra à conspectu Dei. Deus est, qui totum globum terræ potest solo conspectu suo exagitare. Vel sumitur terra pro eius habitatoribus, vt sit metonymia, cū continens pro eo quod continetur, vsurpatur. Ita psal. 75. Terra tremuit, & quieuit, dum exurgeret in iudicio Deus, vt saluos faceret omnes mansuetos terræ. Ac si dicat: Terræ habitatores qui nobis minis & immani ferocitate terrorem afferebant, ipsi territi sunt, tantoque metu percussi, vt nec os aperirent, ne hiscere quidem auderent, cū Deus ærumnas nostras miseratus pœnas illis iustas constituit, nosque de illis gloriose triumphauimus. Et psal. 103. Qui respicit terram, & facit eam tremere. Et capite. 10. Ieremiæ: Ab indignatione eius commouebitur terra, & non sustinebunt gentes comminationem eius. Cæterum hæc verba Nahum possunt verti ex Hebræo: Contremuit terra ob iram Dei, sumitur enim sæpe facies pro ira. Deus est, qui potest totum orbem terrarum cum habitatoribus suis concutere & perdere. Ideo addit: Et orbis, & omnes habitantes in eo. Hoc adiecit, vt hîc annotauit Theodoretus, ne putaret aliquis Deum esse tantum Hebræorum dominum, nō autem nationum aliarum. De illo canit
 Dauid

Pfal. 22. David psal. 22. Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi, qui habitant in eo.

Ante faciem indignationis eius quis stabit? & quis resistet in ira furoris eius? Indignatio eius effusa est ut ignis, & petrae dissolutae sunt ab eo. Bonus dominus & confortans in die tribulationis: & sciens sperantes in se. Et in diluuiio praeterente consummationem faciet loci eius: & inimicos eius per-

C *sequentur tenebrae. Quid cogitatis contra dominum? Consummationem ipse faciet: non consurget duplex tribulatio. Quia sicut spine se inuicem completuntur: sic conuiuium eorum pariter potantur: Consumetur quasi stipula ariditate plena. Ex te enim exibat cogitans contra dominum malitiam, mente pertractans praeuaricationem.*

Ante faciem indignationis eius quis stabit. Sensus est: Cum ita se res habeat, quis stare poterit coram Deo irato? Eodem

Malac. 3. modo Malachias. 3. Quis poterit cogitare diem aduentus eius, & quis stabit ad vi-

Iob. 6. dendum cum? Et Iob nono: Deus cuius irae resistere nemo potest. Et psal. 75. Tu

Pfal 75. terribilis es, & quis resistet tibi? Mone-
mur hoc loco diuinæ iustitiæ seueritatē timete, & flagitia omnia euitare, quæ

Deus non est impunita relicturus. Tu autem perpende. Si Deus scyniphibus mi-

nutissimis bestiolis sed molestis afflixit ac perturbauit Aegyptum, ita vt nec rex nec populus posset illis resistere, quid fiet in fine mundi, quando omnes creaturæ in nos irruerint & impetū fecerint? quan-

Sapie. 5. do ipse Deus steterit aduersus nos? De illo scriptum est Sapientiae. 5. Armabit creaturam ad ultionem inimicorum. Et paulò post: Pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos. Hoc est, mundus ex parte Dei impios debellabit.

Et quis resistet in ira furoris eius? Repetitio est sententiæ superioris, sed verbis alijs.

Indignatio eius effusa est ut ignis. Id est, indignatio eius quæ est ut ignis, effusa est.

Comparat Dei iram cum igne, quo scilicet inimicos suos comburit, & perdit.

Ostendit magnam Dei potentiã, eiusque iustitiæ seueritatem. Ita Threnorū. 2. Ef- Thren. 2
fudit quasi ignem indignationem suam.

Petrae dissolutae sunt ab eo. Lapidesc rupes ab ipso Deo solo verbo franguntur.

Perpende quot modis diuinus noster vates homines terreat Deum offendentes,

vt veram pœnitentiam agant: ne ab ipso qui potentissimus est, & iustissimus, gra-

uissimè puniantur. De ipso Deo scriptū est cap. 19. lib. 3. Regum: Ecce dominus 3, Re. 19.

transit, & spiritus gradis & fortis subuertens montes, & conterens petras ante do-

minum. Poteris per petras intelligere dura improborū hominū corda. Ait enim

dominus Iesus in euangelio de doctrina sua loquens nomine seminis significata: Marc. 4

Aliud cecidit supra petram, & natum aruit, quia non habebat humorē. Petra est dura, Luc. 8.

frigida, impenetrabilis, inflexibilis, & dorsum propensa: quæ omnia cordi obstinato conueniunt. Indurauerunt cor suū

super petram, ait Ieremias. 5. Et David psalmo. 94. Nolite obdurare corda ve-

stra. Et Iob quarto: Cor eius indurabitur quasi lapis. Sed multi sunt ipsis lapi-

dibus, imò adamantibus indomitis duriores: nam adamas mollitur & lenitur

sanguine hirci, cor autem impij obstinati nec sanguine agni cœlestis mitigatur.

Hæc omnia dirigit Nahum ad omnes mortales, præsertim ad Assyrios homi-

nes effrenatos, sibiq; præfidentes, tetriscq; contaminatos flagitijs, de quorum pernici-

cie vaticinatur. Et quamuis hæc dicatur

gene-

COMMENT. IN NAHV M

generaliter, fortasse tamen omnia in Ni-
 næ euerfione acciderunt. De illius vasti-
 tate & exitio poteris videre Iustinū lib. 1.
 Iustin⁹. Diodorum Siculum lib. 3. Orosium lib. 1.
 Diodor. & secundo, Herodotum lib. 1. Eusebium
 Orosi⁹. Cæsariensem in annalibus, vbi ait ciuita-
 Herod. tem Ninum fuisse captā regnante in Iu-
 Eusebi⁹. dæa Iofia, & euerfam regnante filio eius
 Ioacimo.

¶ *Bonus dominus & confortans.* Sēsus est:
 etsi Deus iram suam in homines impios
 exercet, tamen pios cōsolatione permul-
 cet. Clemensest & mitis, dolorem ac lu-
 ctum abstergens, qui suos ad seipsum in
 calamitatibus confugientes mirabiliter
 consolatur. Hoc videtur dictum esse præ-
 cipuè propter Ezechiam, qui timens Af-
 syriorum exercitum cinctus periculis di-
 uinam implorauit misericordiam: & fuit
 consolatione affectus, ac diuinitus libera-

4 Re 18. tus. Vide cap. 18. & 19. lib. 4. Regum, &
 4. Re 19 37. Esaiæ, & primi Machabæorum. 7. Bo-
 Esai. 37. nus hoc loco idem est quod benignus. Id
 1. Mac. 7 quod ostendunt septuaginta interpretes,
 qui habent: Suauis dominus. In hanc su-

Pfal. 72. mitur significationem psal. 72. Quam
 bonus Deus Israel ijs, qui recto sunt cor-
 Psal. 117 de. Et. 117. Confitemini domino, quoniā
 bonus: quoniam in seculum misericor-

dia eius. Tu interim alta mente conside-
 ra, quemadmodum Deus coniungat cū
 iustitia misericordiam, quòd vtranque
 mirabiliter diligit. Id animo percipiens

Pfal. 83. David: Quoniam, inquit psalmo. 83. Mi-
 sericordiam & veritatem diligit domi-
 nus Deus. Vbi nomine veritatis iustitia
 significatur. Poteris per vtranque intel-
 Hieron. ligere clementiam: nam diuus Hierony-
 mus vertit locū illum ex Hebræo: Quia
 sol & scutum dominus Deus. Similiter

Pagnin. Pagninus, Flaminius, & alij. Est enī Deus
 Flamin.

sol sempiternus, mentes piorum suo iu-
 cundo & salutari splendore exhilarans &
 nutriens, errorumque tenebras expellēs.
 Estque firmissimus clypeus, quo virorū
 virtute præstantiū vita protecta nec vio-
 lētis rerū aduersarū ictibus à statu dignita-
 tis deiicitur, nec vllis pestilētibus oppug-
 tionibus infringitur & labefactatur. Itaq;
 Deus est suorū illuminator & protector.
 Sed rectè verterūt septuaginta interpre-
 tes, per solē nobis misericordiā designā-
 tes, iuxta illud seruatoris nostri in euāge-
 lio authore Luca cap. 6. Estote misericor- Luc. 6.
 des, sicut pater vester coelestis misericors
 est, qui solem suum oriri facit super bo-
 nos & malos. Scuto autem quid aptius
 significatur, quàm veritas Dei inuicta, de
 qua diuinus ac regius vates psal. 90. Scu- Psal. 90
 to, inquit, circumdabit te veritas eius. Su-
 mi autem veritatem Dei pro iustitia in-
 dicat apostolus cap. 1. epistolæ ad Roma- Rom. 1.
 nos, vbi veritatē opponit iniustitiæ, cū
 ait: Qui veritatem Dei iniustitia detinēt.
 Et David psal. 24. Vniuersæ viæ domini Psal. 24
 misericordia & veritas. Et Salomon pro-
 uerbiorū. 20. Misericordia & veritas cu- Prou. 20
 stodiunt regem. Imò omnis iudex debet
 misericordiam cum iustitia copulare.

¶ *Et confortans in die tribulationis.* Per-
 mittit Deus electos suos angī calamita-
 te: sed non eos omnino derelinquit: quin
 potius eis dolorem leuat, & consolatio-
 nem adhibet. Vt linū euellitur ex terra, et
 in aquam immittitur, & postea concuti-
 tur, multa que perfert tormenta, quousq;
 ex illo excellens vestis conficiatur: sic ve-
 rus Christianus extrahendus est à terra,
 ab amore rerum humanarum separādus,
 & in pias lachrymarum aquas immit-
 tendus, donec per multas calamitatum
 angustias equo animo toleratas efficiatur

eximia

Similitudo.

eximia quædam ac pura vestis, cuius exemplo alij induantur. Cæterum pro confortatus in die tribulationis, poteris vertere: Fortitudo suis in tempore calamitatis. Illi enim solet fortiter opè ferre, qui in acerbis ærumnis versati cœlum suspiciunt ad diuinum numen pias lachrymas ardentesque preces profundentes, eiusque misericordiam toto animo implorantes.

¶ *Sciens sperantes in se.* Hoc est, approbans, & sciētia approbationis & beneuolentiæ eos cognoscens, qui in ipso spem suam figunt, ac locant. Eodem modo su-

Exod. 33. mitur capite Exodi. 33. Inuenisti gratiam coram me: & teipsum noui ex nomine.

Psal. 1. Et psal. 1. Nouit dominus viam iustorum.

2 Tim. 2. Et secundo capite posterioris ad Timotheum: Nouit dominus, qui sunt eius. Et

Ioan. 10. Ioan. 10. Cognosco meas, & cognoscunt me meæ. Huiusmodi sciētia nouit Deus

Psal. 39. expectantes ipsum: quorum quidam dicebat: Expectans expectaui dominum, & intendit mihi: & exaudiuit preces meas, & eduxit me de lacu miseriæ, & de luto fecis. Quibus verbis significat æquo animo tulisse dilationem præsidij, quod magno desiderio præstolabatur: & eleganter describit vim ac multitudinem calamitatum, in quibus versatus fuerat.

¶ *In diluuium prætereunte consummationem faciet loci eius.* Id est, adueniente exercitu Babylonico consumet Deus, & destruet locum ipsius ciuitatis Niniuiticæ. Comparat magnum Babyloniorum exercitum eluuiioni prætereunti, omnia exturbanti.

Ac si dicat: Impetu illius exercitus perdet Deus Niniuem, eamque cum habitatoribus suis penitus delebit. Eodem modo

Esa. 8. de exercitu Sênacheribi ait Esaias cap. 8.

Adducet dominus super eos aquas fluminis fortes & multas. Poteris per dilu-

uium acerbam illam vehementemque calamitatem intelligere: vt sit sensus: In magna illa & generali afflictione quam rex Assyrius illaturus est alijs, ita eum Deus euertet & consumet, vt locus eius postea non inueniatur. Eam ob causam vocat illam diluuium prætereunte, non permanens, quia etiam si viros iustos attingat, eos tamen non omnino perdit. Id intelligens

Dauid: Verumtamen, inquit psal. 31. in diluuium aquarum multarum ad eum non

approximabunt. Ac si dicat: Aquæ ærumnarum in earum eluuiione non ita appropinquabunt ad virum iustum, vt eum le-

gant: incolumis enim euadet, cum magna aliqua procella, & molestiarum eluui-

extiterit. Videtur diuinus vates alludere ad eluuiionem tempore Noe, qua impij

fuerunt obruti, iusti autem seruati. Eodem modo Esaias. 28. Flagellum inundans cum

transierit, non veniet super nos. Fortasse

hoc ait Nahum, quia in euersione vrbis Niniuiticæ fluius Euphrates creuit, eamque

obruit ex quadam parte, vt Diodorus Siculus testatur. Visa autem illa inundatione

rex Assyrius mandauit se fugam, quoniam habebat oraculum, tunc esse urbem

illam euertendam, cum fluminis impetus eam ex parte aliqua deleret. Oraculum

autem erat fortasse hæc Nahum vaticinatio. Tunc hostes irruerunt in Niniuitas,

totamque urbem spoliauerunt & vastauerunt. Diluuium in diuinis literis

significat calamitatem, corruptionem vitiorum, & baptismum. Qua de re vide

Gregorium duodecimo moralium cap. 12. Basilium in psal. 28. Arnobium in psal. 31. Tertullianum de baptismo, Philonem de profugis.

¶ *Inimicos eius persequentur tenebræ.* Hostes Dei erunt caeca caligine cooperti. Effi-

ciet

Gregor. Basil. Arnob. Tertull. Philon.

COMMENT. IN NAHV M

ciet De^s, vt tenebræ inimicos suos insequantur. Ac si dicat: Acerbis detrimentis & calamitatibus afficiet Deus hostes suos. Perdet & destruet Ninam cum ciuibus suis, quos ad exitium & vastitatem vocabit. Tenebris omnia aduersa & infelicia significatur. Capite Iob. 17. Rursum post tenebras spero lucē. Quinto Esaiæ: Aspiciemus in terram, & ecce tenebræ tribulationis. Hoc est, quæremus auxilium & leuamen, sed nihil præter molestias & mœrores aspiciemus. Et Threnorum. 3. Adduxit in tenebras, & non in lucē. Poteris per tenebras flagitia intelligere, quæ impium hominem adeò perturbant, vt seipsum non cognoscat. Nec se poterit perfectè videre, nisi vitia reliquerit, labeque animi per pœnitentiam expiauerit. Vt qui se vult in speculo contaminato perspicere, oportet speculū ipsum tergere: sic qui se vult agnoscere, oportet cor suum per purgare. Ac ita se: imò Deū poterit videre. Nam vt Christus Deus noster ait apud Matt. 5. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Non autē puri sunt corde, quam diu illud tenebris habent coopertum. Sumi autē tenebras pro flagitijs indicat locus ille psal. 106. Sedentes in tenebris, & in vmbra mortis. Et Ioan. 3. Dilexerunt homines magis tenebras, quàm lucem. Et quoniam impij tenebras eligunt, tenebræ eos persequuntur: & in tenebras exteriores, hoc est in æternam inferorum caliginē mittentur, vbi erit fletus, & stridor dentium, vt in euāgelio Christus dominus testatur.

¶ *Quid cogitatis cōtra dominum?* Alloquitur Niniuitas, quos superiore versu inimicos Dei vocauerat. Sensus est: Quid machinamini aduersus Deum? Quid excogitatis, vt possitis ab eius euadere vl-

tionem, cui nemo potest resistere? Nihil vobis proderit tale consilium. Ita Esaias. 8. Esai. 8. Inite cōsiliū, & dissipabitur: loquimini verbum, & non fiet.

¶ *Consumationem ipse faciet, & non consurget duplex tribulatio.* Id est, vos consumet & perdet statim Deus: illaturus est vobis cōfestim extrema supplicia: prima oppugnatio vos ita euertet, vt altera non sit opus. Vna afflictione consumet vos omnino. Hoc ita euenit: nam Niniuitæ facile fuerunt à Babylonijs expugnati & interfecti. Existimant nonnulli, vt Hieronymus & Remigius referunt, vaticinatum fuisse hoc loco Nahum de inexpectata strage & repentina pernicie exercitus Assyriorum, quādo nocte vna Dei angelus ex illis interfecit centū octoginta quinque millia, vt cap. 19. lib. 4. Reg. & 37. Esaiæ literæ diuinæ testantur. Hæc verba: Non consurget duplex tribulatio: possunt referri ad Hebræos iuxta Theophrasti sententiam: vt sit sensus: Vnum exitium nimirum decem tribuum permittit Deus, cū fuerunt per regem Assyriorum Salmanasarum in eorum seruitutem coniectæ: sed alterum non permittet, nempe vt duæ reliquæ tribus in eorum ditionem per regem Sennacheribum redigantur: nam eius exercitus vna nocte cōsumetur. Itaque faciet Deus cōsummationem, hoc est consumet exercitum Assyriorū, vt non consurgat Hebræorū populo altera calamitas. Septuaginta habet: Non vindicabit bis in id ipsum in tribulatione. Quod eandem habere potest intelligentiam. Vel sensus est: Pro vno eodemque crimine satis punito, & iustè atque æquè multato non infligitur à Deo altera pœna. Qui verā agit & perfectam pœnitentiā, à Deo non punitur.

Emisse. nitur. Vnde Gregorius Emissenus in homilia de poenitentia Niniuitarū ait: Ipse dominus loquitur: Non iudicabo bis in idipsum. Idest, quod tu in te seuerus agnoscis, ego propitius ignoscam. Quod tu tristis accusas, ego lætus absoluā: quod tu recordaris in publicum, ego obliuiscar in æternū. Et quia per poenentiā tuam præuenisti sententiā meam, recondam gladium meum, ac me tibi ad remunerationū tempora reseruabo. Id verò quod ait hoc loco Hieronymus fuisse multos temporaliter à Deo punitos, ne punirentur in æternum, de illis tantū intelligitur, qui inter ipsa flagella poenitentiam egerunt: vt ait Gratianus de poenitentia distinctione tertia, cap. Sunt plures. Hæc septuaginta interpretum verba citantur in canonibus apostolorum cap. 25. sunt et; in sacros canones relata distinctione octogesima prima, cap. Presbyter.

Gratia. *¶ Sicut spinæ se inuicem complectuntur: sic conuiuium eorum.* Sensus est: Sicut spinæ simul colligatæ in ignem proiectæ statim comburuntur: sic Assyrij pariter coniuē nihil de pernicie sua cogitantes, post cōpotationem à Babylonijs obsesi in vrbe Nina expugnabuntur: & in ignem calamitatum missi iustar stipulæ aridæ consumantur. Erunt Niniitæ similes spinis colligatis in fasciculo in ignem coniecto. Quemadmodum spinæ solent pungere: sic Assyrij affligebant Iudæos: sed vt ipse constrictæ veluti sicca palea simul incendio absumuntur: sic ferè oēs illi in vrbe conclusi simul facilè interficientur, penitusque dissipabuntur. Vide quàm citò impiorum potentia fuerit consumpta, & stipulæ aridæ incensæ comparata. Eodē modo Esaias cap. 1. Erit, inquit, fortitudo vestra vt fauilla stupæ, & opus vestrum

quasi scintilla: & succendetur vtrunque, & non erit, qui extinguat.

¶ Ex te enim exhibit cogitans contra dominum malitiam. Alloquitur ciuitatem Ninam. Sensus est: Eam ob causam ô Nina euerteris, quia ex te exhibit Sennacheribus cum exercitu magno & crudeli ad delendam Hierosolymam, struens machinas, & consilia inens aduersus Deum, cogitans de eius sanctæ ciuitatis exitio. At Hierosolyma mansit incolumis, ipse autem per summam ignominiam ex illustris gloriæ excelsio gradu fuit præcipitatus. Nam ipse Sennacheribus fidebat armis corporeis, sed pius Ezechias Hierosolymæ rex ad spiritualia arma cōfugit: hoc est ad preces ad Deum funderdas, quibus impiam Sennacheribum repulit ab obsidione, & Assyrios percussit. Hæc sunt arma, quibus viri pij & iusti omnia mala propellunt. Id quod cap. 48. Genes. dixit Iacobus filio suo Iosepho: Do tibi partem vnā extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio & arcu meo: vertit Onchelus Chaldeus. Quā tuli de manu Amorrhæi oratione meā & deprecatione meā. Non enim legitur aliquando Iacob gladio, & arcu in prælijs vsus fuisse: sed forsitan arma eius fortia contra omnia aduersa piæ ardentesque preces extiterūt. Cyprianus in epistola prima ad Cornelium: Incumbam, inquit, gemitibus assiduis, & deprecationibus crebris: hæc enim sunt nobis arma celestia, quæ stare & perseuerare firmiter faciunt: hæc sunt tela diuina, quæ protegunt. Hactenus ille. Ad hæc arma cōfugit rex Ezechias, quæ Sennacheribus neglexerat. Lege caput. 18. & 19. lib. 4. Regum, vbi videbis piæ preces Ezechia, & impias execrationes Sennacheribi, quas ipse

ipse per Rabfacem ducē suum in Deum proferebat, cū Hierosolymā oppugnabat. Volebat ciuitatem euertere, & populum à lege veri Dei separare. Ideo sequitur: Mente pertractans prauaricationem. Quare meritò fuit subitò euersus, eiusque exercitus occisus. Hanc repentinam perniciem impiorum explicant nōnulli de tempore vltimo: de quo ait apostolus capite. 5. prioris ad Thessalonicenses: Dies domini sicut fur in nocte, ita veniet. Cū enim dixerint: pax & securitas, tunc repentinus eius superueniet interitus. Et saluator noster apud Mattheū vigesimo quinto: Sicut in diebus Noe antè diluuium erant comedentes & bibentes: nubentes, & nuptui tradentes: & non cognouerunt, donec venit diluuium, & tulit omnes: sic erit aduentus filij hominis. Sed meo quidem iudicio in sensu literali hoc intelligitur de subita Assyriorū strage in vrbe Niniue seu Nina: vtroque enim nomine, vt diximus, vocatur. Aiūt Nabuchodonosorem ciuitatē illam expugnasse, & in prelio illo infinitam Niniuitarum multitudinem occidisse. Potest etiā intelligi de horribili clade exercitus Assyriorum in castris. Nam vbi Sennacheribus splendidum conuiuium suis parauit, cubitumque discessit, nocte illa venit angelus domini, & percussit in castris eius centum octoginta quinque milia hominum, vt proditum est memorię libro quarto Regum. Videns autem hoc Sennacheribus contulit se in fugam, & cū in patria sua coleret vanum commentitiumque Deum suū, fuit à filijs suis crudeliter interfectus. Ditissimus rex erat: sed cupiditate incensus, quanto maioribus opibus circūfluebat, tanto eas ardentius desiderabat. Vt ignis quāto plura lig-

na recipit, tanto maiores flammās emittit: sic diues auarus & tenax, quanto amplioribus diuitijs abundat, tanto ardentiore desiderio illarum inflammatur. Ac vt Iuuenalis ait: Crescit amor numi, quātum ipsa pecunia crescit. Nunquam satiatur cupiditatis sitis. Id voluerunt poetæ significare, cū fictis fabulis memoriæ prodiderunt, Tantalum mento summam aquam attingentem eam maximè cupere, & in medio aquarum siti laborare. Imò solent aliquando ditiores egere & esurire: iuxta illud psalmi trigesimalitertij: Diuites eguerunt, & esurierunt: inquirentes autem dominum non inuentur omnibono. Quare perspicuum est diuitiarū affluentiam non esse in bonis numerandam: præsertim cū sciamus Sennacheribum ditissimum principem cum multis alijs ei similibus tam infelici fine vitam terminasse. Quod illis non eueniret, si fuissent sapientia præditi: princeps enim sine sapientia est oculus sine aspectu, sol sine lumine, nauis sine gubernaculo, præco sine voce, auis sine pluma, pastor sine pera, caput sine oculis, cælum sine syderibus omni lumine destitutum.

Hæc dicit dominus: Si perfecti fuerint, et ita plures, sic quoque attondentur: & pertrahibit: afflixit te, & non affligam te ultra. Et nunc conteram virgam eius de dorso tuo: & vincula tua dirumpam. Et præcipiet super te dominus. Non seminabitur ex nomine tuo amplius: de domo Dei tui interficiam sculptile & conflatile: ponam sepulchrum tuum: quia inhonoratus es. Ecce super montes pedes euangelizantis & annuntiantis pacem: celebra ludah festiuitates tuas, & redde vota tua: quia non adijciat ultra, vt pertranseat in te Belial, vniversus interijt.

Hæc

1. Thef. 5

Matt. 25

4. Re. 19

Similitudo.

1. Pet. 1

Iuuenal

Psalm. 33

Num. 2

Similia

Esai. 7

¶ *Hac dicit dominus.* Phrasis est diuinorum vatum, quibus suarum vaticinationum firmitudinem & auctoritatē ostendunt. Nam vt diuus ait Petrus capite. 1. posterioris epistolæ suæ: Non voluntate humana allata est aliquando prophetia: sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Ac si dicat: non vaticinantur prophetae ex proprio arbitrio & sēsu, sed spiritu diuino permoti, rapti, incitati, illuminati, & impulsī. Vnde colliges eos in errorē incidere, qui aiunt veros diuinos vates instar fistularū sonum reddentiū quem non intelligūt, vaticinationes suas protulisse. Est enim prophetia à spiritu sancto intelligentiæ diuinorū vatū cōmunicata: quam obrem videntes appellantur. Vt autem testificētur certissima esse, quæ prædicūt, aiunt ea dicere dominū, qui verax est: nam capite Numero. 23. scriptum legimus: Non est Deus vt homo, vt mentiatur.

¶ *Si perfecti fuerint, & ita plures, sic quoq; attondentur.* Hoc est, etsi Assyrij hostes tui ô Hierosolyma, perfecti sint robore, fortitudine, & arte militari: atq; optimè instructi, & quā plurimi numero, tamen non te expugnabunt: nam nocte vna ab angelo attondentur, & trucidabuntur. Quanto plures fuerint, tanto plures peribunt. Vocauit Nahum eorum cædem & stragem attonfionem, Esaiam imitatus, qui dixerat capite septimo: In die illa radet dominus nouacula conducta in rege Assyriorum caput & pilos pedum, & barbam vniuersam. Vbi per nouaculam cōductam, hoc est optimam, intelligitur diuina potentia, quæ ex Assyrijs occidit caput, hoc est regē in ciuitate, & pilos barbæ in castris, hoc est magnates & nobiles, & pilos pedū, hoc est obscuro loco natos.

¶ *Et pertransibit.* Subauditur Sennacheribus. Videns enim exercitum trucidatū reuersus est in patriam suam, vbi fuit à proprijs filijs, à visceribus suis interfectus. Vel sic: Et pertransibit, hoc est peribit potentia eius.

¶ *Affixi te, & non affligam te ultra.* Alloquitur Deus Ezechiam Hierosolymæ regem ab Assyriorum rege vexatū. Vel populum Iudaicum Hierosolymæ conclusum: qui nō fuit postea ab Assyrijs afflictus, licet fuerit à Babylonijs oppressus: vt cap. vlt. lib. 4. Regum, & Ieremia. 39. & 52. & alijs locis literæ diuinæ memoriae prodiderunt.

¶ *Et nunc.* Idest quia citò. Accipitur & pro quia, vt capite. 64. Esaiæ: Tu iratus es, & nos peccauimus. Et Lucae secundo: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus.

¶ *Conteram virgam eius de dorso tuo.* Idest infringam potestatem flagellumque regis Assyriorū, quo te percutere conabatur. Sumi virgā pro flagello indicat Iob capite nono, cum ait: Auferat à me virgam suam. Et David psalmo. 88. Visita bo in virga iniquitates eorum. Et. 124. Non relinquet dominus virgam peccatorum super sortem iustorum. Ita tuetur Deus viros iustos, vt non permittat eos tyrānide impiorū oppressos longo tēpore teneri. Et Esai. 14. Contriuit dominus baculū impiorum, virgam dominantium cadentem populos. Sumitur virga pro potestate, quam Deus tribuit regibus & principibus, qua illi ipsum Deū saepenumero offendunt. Vt milites accipiebāt à Christo arundinē, qua eum percutiebāt: sic nōnulli principes & pōtiffices potestate, quam accipiūt à Deo, ei⁹ gloriā percutiūt. Cæterum hoc Nahū loco per virgā

COMMENT. IN NAHV M

intelligunt nonnulli iugum: & per vincula intelligunt colligationes, quibus iugum colligatur. Permiserat Deus, vt pius rex Ezechias ab Assyrijs affligeretur, sed illum mirabiliter liberauit. Eodē modo populus Israeliticus à solitudine vbi penuria aquæ laborabat, venit Helim, vbi aquarum copiam, & dulces palmarum fructus inuenit. Deus qui nos affligit, ipse si ad illum confugimus, nos cōsolatur. Id intelligens Moseum capite trigesimo secundo Deuteronomij inducit ita loquentem: Videte, quòd ego sim solus: & non sit alius Deus præter me. Ego occidam, & ego viuere faciam: percutiam, ego sanabo. Et in cantico Annæ capite secundo libri primi Regum scriptum legimus: Dominus mortificat, & viuificat: deducit ad inferos, & reducit. Et capite tertio Tobix: Post tempestatem tràquillum facis, & post lachrymationem & fletum exultationem infundis. Ipsi Tobix cæco dixit angelus capite. 5. Forti animo esto, in proximo est, vt à Deo cureris. Tobias autē cecitate liberatus has voces emisit capite tertio decimo: Magnus es domine in æternum, & in omnia secula regnum tuum, quoniam tu flagellas & saluas, deducis ad inferos, & reducis. Et sapiens libri Sapiētix capite sexto decimo: Tu es domine, qui vitæ & mortis habes potestatem: & deducis ad portas mortis, & reducis. Vnde David psalmo vigesimo sexto: Expecta, inquit, dominum, & viriliter age: confortetur cor tuum, & sustine dominum. Et Habacuc secundo: Si moram fecerit, expecta eum, quia veniēs veniet, & non tardabit. Iob patienter expectans Deum duplicia bona recepit, vt capite eius quadragesimo secundo proditum est memoriæ. Et David psal. 39.

Expectans, inquit, expectati dominum, & intēdit mihi, & exaudiuit preces meas & eduxit me de lacu miseriæ, & de luto fecis. Quibus verbis significat se magna animi equitate tolerasse calamitates, quibus penè obrutus fuerat, fuisseque tandē à Deo erectum, & in singulari tranquillitate & amplitudine constitutū. Id quod etiam pio regi Ezechix contigisse libro quarto Regum diuina narrat historia, & hoc loco Nahum vaticinatur.

¶ *Et præcipiet super te dominus.* Post promissionem liberationis populi Israelitici conuertit se diuinus vates ad Sennacheribum Assyriorum regem, minans ei debitum supplicium. Sensus est: Præcipiet Deus angelo suo, vt exercitum tuum in castris occidat, teque affligat, & perdat. Ne existimes non esse diuinum numen: hoc vnum sic habeto Deum esse & verum, & iustum, quo præcipiente euertaris. Ex rebus illis quibus Deus suum numen ostendit, vna est insignis vltio hominis impietatibus, cæterisque flagitijs famosi. Quemadmodum qui non potest aciem oculorum dirigere in splendidum solē, videt illum in pelago: sic cū Deū non videamus in eius essentia, possumus illum intueri in admirabili supplicio tyrannorū. Ea ratione ductus aiebat psal. 7. David: Exurge domine in ira tua, & exaltare in finibus inimicorum meorum: Exurge domine Deus meus in præcepto, quod mandasti, & synagoga populorum circundabit te. Ac si diceret: Vtere domine iustitia & potentia tua, declara vim seueritatis tuæ aduersus insignes tyrannos. Ac siquidem rectoribus ciuitatum præcepisti, vt impios mulcerent, præsta, quod alijs faciendum præcepisti. Nam si scelus & furorem impiorū homi-

Exo. 15.

Deut. 32

1. Reg. 2.

Tob 3.

Tob. 5.

Tob. 13.

Sap. 16.

Psal. 26.

Habac. 2.

Iob. 42.

Psal. 39.

4. Re. 19

Similitudo.

Psal. 7.

Tob. 3.

4. Re. 19

1. Par. 3.

Esai. 5.

Diodo
Trog
Iustin

Hiero
Remi
Albert
Lyan
Anselm
Vata

hominum insigni aliqua poena coerceas, & illustra iustitiae tuae monumenta constituas, intelliget cœtus hominum te bonos tueri, nefariosque punire: quam obrem ad colendum summa obseruantia nomen tuum excitabitur.

¶ Non seminabitur ex nomine tuo amplius. Idest non tibi filij vltra nascentur. Et ita euenit: nam fugiens è castris in patriam fuit à filijs suis crudeliter intereptus die quadragesimo quinto à fuga sua: vt sacra scriptura in libro Tobiae cap. 11. testatur. Potest verti: Non remanebit semen nominis tui vltra in Assyria: vt sit sensus: peribis tu cum filijs tuis, ex quibus nullus tibi succedet in regno: vel nullus vnquam rex Assyriae nomen tuum sortietur. Vide **4 Re 19** caput. 19. libri. 4. Regum, & trigessimum **1 Par. 32.** secundum libri posterioris Paralipomenon, & 37. Esaiæ. Ait tamen Metasthenes Persa quendam ex filijs Sennacheribi regnũ eius occupasse, & quatuor annos post illum regnauisse. Quare nonnulli hoc referant non ad Sennacheribum, sed ad vltimum Assyriorum regem, quem multi ex historicis Sardanapalum vocant. Hic se in pyram desperatione ductus cõiecit, irruens in interitum voluntarium, vt **Diodorus Siculus**, **Trogus Pompeius** & **Iustinus** testantur. Et quia fuit delicijs deditus, turpibusq; flagitijs cõtaminatus, ait paulò post **Nahũ**: Quia inhonoratus es. Nihilominus tamen **Hieronymus**, **Remigi**, **Albertus Magnus**, **Lyranus**, **Anselmus Laudunensis**, **Franciscus Vatablus** hoc de Sennacheribo interpretatur. Ego existimo diuinũ nostrum vatem præcipuè de Ninæ euerfione, eiusq; vltimi regis exitio vaticinatũ fuisse: sed hoc loco perniciem Sennacheribi, ob pij regis Ezechia, & cæterorũ Hebreorũ consolationẽ inseruisse.

Nec omnino perspicuũ est, quis nã fuerit vltim⁹ Ninæ rex, nã **Eusebius Casariensis** in **Eusebio**, **annalib⁹** duplicẽ fuisse ait Ninæ euerfionẽ. **¶ De domo Dei tui interficiam, sculptile & conflatile ponam sepulchrum tuum.** Verba sunt Dei ad Sennacheribum relata, quorum hic est sensus: Ego te interficiam in aede Dei tui, & in loco sculptilis & simulachri sepelieris. Ac ita euenit: fuit enim occis⁹ in templo Dei sui, vbi auxilium expectabat, & iuxta aram idoli sepultus. Noluit eum populus in regio sepulchro condere, illustrique tumulo mandare, quod ei esset molestus & odiosus: sed eum abiecit è sepeliuit exequiarum supremiq; dici celebritate destitutum. Tribuebant enim ei omnes crimini cladẽ exercitus Assyriorum: quam obrem illum ingloriũ reputabãt. Ideo sequitur: Quia inhonoratus es. **Aequum est**, vt qui Deum contemnit, ab ipso Deo, hominibusque contènatur, ac ppetua ignominia notetur. Potest teta hac oratio ita pũctis distinguĩ: De domo Dei tui interficiam sculptile, & conflatile: ponam sepulchrum tuum, quia inhonoratus es. Ac tunc hic est sensus: De templo Dei tui succidam idola, nam cum illud profanatum fuerit, nulla deinceps in eo collocabuntur simulachra. Tu ibi sepelieris, vbi Deo tuo postea nullus cultus adhibebitur. Non honorabunt deos, vltu sine honore humo contegeris, ex mundi gloria in dedecus aeternum præcipitatus. Perpende mundi inconstantiam, & casus infelices: eos ignominiosius deijcit, quos alti⁹ extollit: eos maximè fallit, quibus suauissimè blanditur. Id animo percipiens **David psalmo. 36.** Peccatores, inquit, peribunt, inimici demini mox vt honorificati fuerint, & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient.

Si piorum impiorumque euentus voluerimus alta mente perpendere, aspiciemus illos tandem prosperos exitus consequi, hos vero ex illustri & florente rerum statu in supremas miseras aternosque cruciatus precipitari. **Exo. 17.** Omni opinione citius pereunt & evanescent. Ideo ait paulo post: **Deut. 34.** Vidi impium superexaltatum, & elevatum super cedros Libani: transiui, & ecce non erat: quæsiui eum, & non est inuentus locus eius. Pro transiui transferunt nonnulli: transiuit: hoc est perijt, & evanuit. Ita habet paraphrasis Chaldaica, & **Chimhi Hieron Felix.** Dauid Chimhi: etiam si Hieronymus & Felix Pratenfis in prima verterint persona. Sed eadem manet sententia explicans mundi vanitatem, fragilitatem, & inconstantiam. Quare eum relinquamus, & ad Deum toto animo aspiremus. Id voluit ipse Deus significare, cum populum suum ab Ægypto sevocavit, dixitque: **Exo. 14.** velle, ut in solitudine, non in Ægypto immolaret. Nemo enim potest, ut ipse ait **Matt. 6.** apud Matthæum sexto, duobus dominis seruire. Ad idem nos excitat diuus **1. Ioan. 2.** Iohannes capite secundo epistolæ suæ primæ, cum ait: Nolite diligere mundum, nec ea, quæ in mundo sunt. Et diuus **Rom. 12.** Paulus duodecimo ad Romanos: Nolite conformari huic seculo. Et septimo prioris **1. Cor. 7.** ad Corinthios: Qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur: præterit enim figura huius mundi. Vbi pro præterit est in Græco *παρελθόν* quod etiam fallere significat. Ut sit sensus: Nolite prosequi amore mundum: nolite eo ut re solida, firma, & stabili uti, quoniam fugax est, & fluxus: & licet figuram habeat boni, fallax tamen est: & suos omni fraude & perfidia decipit. Qui vult lapide fundæ aliquem percutere, & vincere, non acce-

Similitudo.

dit proximè ad illū: quin potius ab eo recedit: sic qui volunt mundi ferire & superare, non illum sunt amplexuri, sed ab eo separandi, ab eius dolis, negotijs, vanitatibus, delicijs abhorrentes, omnesque illius impietates detestantes. Dauid ut impium insolentemque, Goliath caderet, noluit illum amplecti, sed conveniente quodam intervallo interiecto in illū fundæ iaculum conijcere. Solet Deus virum pietate præstantem ab impijs & turbulentis mundi negotijs abducere: quod ipse Dauid his verbis psalmi quarti significavit: **Psal. 4.** Quoniam mirificavit dominus sanctum suum. Pro quo vertere etiam poteris: Quia segregavit Deus sanctum suum. Eodem modo segregavit Abrahamum, cui dixit **Gen. 12.** Genesis duodecimo: Egredere de terra tua, & de cognatione tua. Quibus verbis vir ille in quo diuinum quoddam fidei lumen priscis illis temporibus mirabiliter eluxit, statim obtemperavit. A suis enim, & à complexu patriæ, atque ut ita dicam, à seipso auulsus, omne vitæ suæ gubernaculum tradidit Deo, cui soli salutem & dignitatem suam commisit: animumque à mundi rebus, omni que impuritatis contagione separavit. Nam mundi hæc separatio de qua loquimur, de animi potius quam corporis gressibus intelligitur. Egrediamur cum Abrahamo de terra nostra, hoc est de carne nostra: & instar Iacobi feriamus fœdus cum Labano, hoc est cum mundo: ut nec ipse ad nos, nec nos ad ipsum reuertamur, infelices eius exitus cogitantes, & calamitosum interitum Sennacheribi, aliorumque tyrannorum memoria repetentes.

¶ *Ecce super montes pedes evangelizantis, & annuntiantis pacem.* Sensus est. Interempto tyranno, eiusque exercitu in castris

castris, statim super montes Iudææ erunt nuntij & cursores missi à iusto rege Ezechia ad annuntiandum gaudium, & Dei præsidium ac miraculum, vt se omnes conferant Hierosolymam Deo pro tam insigni beneficio gratias acturi, diesque festos celebraturi. Sed hoc de apostolorum prædicatione in altiore sensu intelligitur, vt ait Theodoretus & Theophilactus hoc loco, & Augustinus capite trigesimo primo libri decimioctauo de ciuitate Dei. Nam quemadmodum liberato populo Iudaico ab impio Sennacheribi dominatu, famuli regis Ezechia nuntiauerunt pacem: sic liberato mundo à diaboli tyrannide apostoli Christi omnia verè bona nomine pacis & euangelij significata prædicauerunt. Eam ob causam ait noster diuinus vates: Ecce super montes pedes euangelizantis, & annuntiantis pacem. Super montes prædixit eos euangelium longè lateque propagaturos, vt ostenderet eos virtutum fastigium ascensuros: atque manifestam publicamque fore eorum prædicationem. Non enim potest ciuitas abscondi super montem posita, vt illis apud Matthæum quinto dixit seruator noster. Qui in domicilio aliquo concionatur, à paucis videtur, & auditur: qui autem in monte, ab omnibus tam generis nobilitate claris, quàm infimo loco natis potest & videri, & audiri. Id illis dicebat his verbis Christus dominus apud Matthæum decimo: Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta. Hoc est in locis publicis, vt ab omnibus audiamini. Cherubimi quibus scientiæ perfectio significatur, iam non sunt clam sub velo templi, vt in lege vetere: sed aperte super tecta & mōtes. Vnde Esaias

capite quadragesimo: Super montem, inquit, excelsum ascende tu, qui euangelizas Sion. Extolle in fortitudine vocem tuam, qui euangelizas Ierusalem. Vel vt potest etiam verti: Super montes excelsos ascende tu ô Sion, qui euangelizas: extolle fortiter vocem tuam ô Hierosolyma diuini verbi denuntiatrix. Nā apostoli prius Hierosolymæ & in Sione euangelium nuntiauerunt, quod postea per omnes mundi oras propagarunt. De Sion enim, vt ait Esaias secundo, exiit lex, & verbum domini de Ierusalem. His verbis: Super montes pedes euangelizantis, & annuntiantis pacem, alludit Nahum ad verba illa Esaiæ capitis quinquagesimi secundi: Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & prædicantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis salutem. Quæ diuus Paulus citat capite decimo epistolæ ad Romanos loquens de apostolorum prædicatione. Et sexto ad Ephesios: Calciati, inquit, pedes ad præparationem euangelij pacis. Nostræ enim affectiones pedibus significatæ non debent terram attingere, sed in cœlum ascendere, & ad diuinum numen aspirare.

¶ *Et annuntiantis pacem.* Pro re noua & inusitata posuit apostolos nuntiaturos esse pacem: nam antea omnia ferè bellicis, discordijs, disensionibus diffuebant. Et quamuis aliquando pax vigere videretur, erat plerūque pax mundi, non Dei. Qui mitior videbatur, erat aliquando Adria iracundior: & vt est in prouerbio beta gammam persequabatur. Doctiores inter gentes docebant inferendū esse bellum quiescentibus, vt eorum veteres illibatasque diuitias in profundum libidinum suarum gurgitem profunderent.

COMMENT. IN NAHV M

At Christi doctrina est pace, concordia, amore, tranquillitate plenissima. Hanc nobis in testamento reliquit dicens apud
 Ioan. 14. Ioannem. 14. Pacem relinquo vobis: pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis. Et post reditum ad vitam vt Ioannes ait capite vigesimo-
 Ioan. 21. primo, & Lucas vigesimoquarto, stetit
 Luc. 24. in medio discipulorum, & dixit illis: pax vobis. Verbo & actione eis pacem dedit: poni enim in medio signum est pacis. In pectore sacerdotis scriptum erat: Doctrina & veritas. vel vt alia habet versio: Manifestatio & veritas. Et erat hæc litera cincta duodecim lapidibus pretiosis. Christus est veritas, qui ait apud Ioannem
 Ioan. 14. quartodecimo: Ego sum via, veritas, & vita. Et est doctrina siue sapientia patris, de qua ait David psalmo. 103. cum Deo patre loquens: Omnia in sapientia fecisti. Et apostolus capite. 1. prioris ad Corinthios: Qui factus est nobis sapiëntia à Deo. Et est manifestatio, quia fuit à Deo patre ostensus mūdo: de quo ait apostolus cap. 1. ad Titum: Manifestauit autem temporibus suis verbum. Duodecim autem lapides pretiosi inter quos erat veritas & sapientia, duodecim apostoli sunt. Nonnulli viri docti aiunt per illa verba quæ erant intra pectorale sacerdotis significari nomen Dei Iehouah. Quid aliud adumbrabat, Deū esse inter duodecim gemas, quàm Christum inter duodecim apostolos? Ita Cyrillus locū illum Exodi interpretatur. Æquum quippe erat, vt Christus, qui pacem docebat, quem Paulus capite secundo prioris ad Timotheū vocat mediatorem inter Deum & homines, se in medio collocaret. Columba in generali eluione attulit in ore rimum oliuæ, Genesis octauo, ad pacem

nuntiandam: Christus dominus in mundi procella pacem attulit & docuit, ad mundi salutem exprimendam. Eam debent omnes Christiani colere, magnisq; laudibus efferre. Vnde apostolus capite 14. epistolæ ad Romanos: Quæ, inquit, Rom. 14. pacis sunt, sectamini. Et ad Ephesios. 4. Ephel. 4. Solliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Et ad Hebræos duodecimo: Hebr. 12. Pacem sequimini cum omnibus. Infelices sunt, qui paci repugnant. Nam vt Dauid ait psalmo. 13. Contritio & infelicitas in vijs eorum, viam pacis non cognouerunt. Pax vt diuus ait Augustinus de verbis domini capite. 158. est serenitas mentis, tranquillitas animi, simplicitas cordis, vinculum amoris, cōsortium charitatis. Et secundo de ciuitate Dei: Cōcordia, inquit, in ciuitate idem est quod harmonia in musica. Cōcordia vt ait apud Sallustiū Mycipsa, parua res crescūt, discordia autem maximæ dilabūtur. Eam ob causam omnes debemus simul ducere remos, esseq; cōcordes, velut in cratere philotesio, vt vetus monet tritum vetustate prouerbum. Interrogatus à Scipione Africano Tyresius princeps cur Numantia prius fuisset inuicta, postea verò euersa, respondit: Concordia victoriam, discordia autē exitium præbuit. Author est libro secundo Brusonius. Et diu⁹ Cyprianus in epistola quadam: Concordia, inquit, simul iuncta vinci non potest, discordia statim euertitur. Vera est illa Dei nostri sententia apud Matthæum duodecimo, & Lucam vndecimo: Omne regnum in se diuisum desolabitur. Discordia est charybdis bonorum, & vorago: pax autem est bonorum receptaculum, & perfugium. At pax habenda est cum virtutibus, & viris bonis ad verum decus hortantibus,

non

Simi do.

Mar

Eph

Ioan

Ma t

Sallusti.

Luc.

Bruson.

CYPria.

R. Sa

Matt. 12.

Luc. 11.

Hier

Aug

Chry

Basi

non autem cum vitijs, & hominibus sceleratis ad vitia excitantibus, & à vera gloria deterrentibus. Vt enim sal in aquam coniectus nullū emittit stridorem, quin potius cum illa coniungitur, & in vnum conducitur: in ignem autem coniectus solet strepere & resilire: sic vir pius cum pijs concors efficitur, impios autem refugit, atque ab eorū familiaritate abhorrescit. Ideo ait Christus De^o noster apud Marc 9. Marcum nono: Habete in vobis sal, & pacem habete inter vos. De illo ait diuus Ephe. 2. Paulus secundo ad Ephesios: Veniens euangelizauit pacem vobis, qui longè fuistis, & pacem his, qui propè. Quod est de vera pace intelligendum: de qua Ioan. 16 ipse apud Ioannem sextodecimo: Hæc, inquit, locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis. Et apud Mattheum. 5. Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Hanc denuntiarunt apostoli, quorū pedes super montes præuidit hoc loco Nahum. Nam etsi loquatur hic de pace Hierosolymæ, præcipuè tamen de pace ecclesiæ, ac mundi redèptione per Christum vaticinatur. De illo enim omnes diuini vates loquuntur. Quamobrem ipse apud Lucam capite vigesimoquarto incipiens à Mose, & omnibus prophetis interpretabatur discipulis illis oēs scripturas, quæ de ipso erant. Non solum doctores catholici, sed etiam Rabbi Salomon Iudæus in commentarijs in caput nonum Zachariæ, ait omnes prophetas fuisse de tēpore Messia locutos. Hæc est Hieronymi, Augustini, Chryso-
Hieron
August.
Chryso.
Basilius mi, Basilij, cæterorumque authorū sententia, qui sanctitate & sapientia præditi theologiam illustrauerunt, nomenque suum æternitati commendarunt. Quare non debemus reperere humi, sed extol-

li in sublimè, & in diuinis vatibus Christum quærere, eiusque alta mysteria inuestigare.

¶ *Celebra festiuitates tuas.* Verba sunt pacem annuntiantis. Hoc ideo ait, quia cū Hierosolyma esset ab Assyrijs obsessa, non potuit proprio ac præscripto tempore pascha celebrari: sed interfecto Assyriorum exercitu celebratum est: ad cuius solemnia vocati sunt, qui erant extra Hierosolymam, & oppida villasque, incolabant, ac rura peragrabant. Sed vt hîc diuus ait Hieronymus, hoc refertur ad ecclesiam, & ad animas Deum confitentes, vt non cessent Deum pro Christianorum victorijs laudibus ac votis celebrare.

¶ *Redde vota tua.* Subauditur Deo. Ipse Deus ait capite vigesimo tertio Deuteronomij: Cum votum voueris domino Deo tuo, ne tardes reddere, quia requirit illud dominus Deus tuus. Et Dauid psalmo. 75. Vouete, & reddite domino Deo vestro omnes, qui in circuitu eius affertis munera. Et Ecclesiasticus. 5. Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere, displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Sed quodcunque voueris, redde. Id intelligens Tertullianus cōtra Psychicos: Votum, inquit, cū à Deo acceptatum est, legem in posterum facit per auctoritatem acceptatoris. Exinde enim faciendum mādauit, qui factum comprobauit.

¶ *Quia non adijciet ultra, vt pertranscat in te Belial.* Hoc est, quia non permittet Deus, vt transeat per te impius Sennacheribus, nec eius exercitus: quoniā vniuersus occisus est. Belial idem est quod sine iugo, vt videre licet capite Iudicum decimonono. Sumitur autem pro quolibet impio homine, & interdum pro dæmone, vt capite. 6. prioris ad Corinthios: 1. Cor. 6.

COMMENT. IN NAHV M

Que conuentio Christi ad Belial? Utitur
 Deut. 13. scriptura hoc vocabulo capite Deutero-
 nomij. 13. & capite primo, & secundo pri-
 mi Regum, & alijs in locis. Tu autem ad-
 uerte, & mundi vicissitudines & muta-
 tiones alta mente perpende. Haftenus
 Hebraei fuerant afflicti, & Assyrij gaudio
 affecti: contra verò nunc Hebraei gaudio
 exultant, Assyrij autem poenas acerbissi-
 mas scelerum suorum persoluunt. Mœ-
 ror iustorum conuertitur in oblectatio-
 nem, oblectatio impiorum in mœroré.
 Ideo ait Christus Deus noster apud Luc.
 Luc. 6. 6. Væ vobis qui ridetis nunc, quia luge-
 bitis & flebitis. Et apud Matt. 5. Beati qui
 Matt. 5. lugent, quoniam ipsi consolabuntur.

Observationes ex Hebraeo in caput primum.

N° *Ni-
 niva.*
 Pro o-
 nere est
 in He-
 brao
 נשׂוּבָה
 no-
 men de-
 riuatū à
 verbo
 נשׂוּבָה
 nasa, quod significat ferre & porta-
 re: eamque ob causam significat onus &
 pōdus: quam significationem secutus est
 noster interpres. Id animo percipiēs A-
 quila transtulit ἀγμᾶ, hoc est iugum. Si-
 gnificat etiam verbum hoc assumere. Ea
 ratione ducti septuaginta interpretes ver-
 terunt λήμματα νινευί: hoc est assumptio Ni-
 neui. Appellatur autem vaticinatio assū-
 ptio duplici ratione: prior est, quòd mens
 diuini vatis assumatur à Deo, vt diuino

lumine illustretur: atque ad diuina oracu-
 la intelligenda & nuntianda rapiatur. Al-
 tera quòd diuinus vates id quod prædi-
 cit, assumit à Deo. Non enim ex sensu
 suo, & proprio arbitrio, sed spiritu diui-
 no permoti ac rapti verè prophetae va-
 ticipantur. Nam teste diuo Petro aposto-
 2. Pet. 2.
 lorum principe in epistola sua posteriore:
 Non voluntate humana allata est aliquā-
 do prophetia, sed spiritu sancto inspira-
 ti locuti sunt sancti Dei homines. Qua
 de re vide Theophylactum in primum Theop.
 caput Habacuc, & in hunc locum. Ha-
 rum rationum priorem affert hîc Theo-
 2. Theod.
 doretus. Itaque diuini vates spiritu san-
 cto agitati & rapti ventura præuidebant.
 Et hîc mentis raptum appellabant Sep-
 tuaginta assumptionem: ac si dicat Na-
 hum: Assumpta ac rapta à Dei spiritu
 mens mea præuidit, quæ sunt Ninæ eue-
 tura. Ideo ait: Assumptio Nineui. Potest
 hoc hanc etiam habere intelligentiam:
 Assumpsi argumentum à ciuitate Nina
 siue Niniue: vtroque enim modo appel-
 latur: de qua sum vaticinaturus. Præterea
 nomine oneris calamitas & mœror sig-
 nificatur. Hæc sunt onera, de quibus ait
 apostolus ad Galatas sexto: Alter alterius Gal. 6.
 onera portate. Huiusmodi onerib⁹ pres-
 sos vocat Christ⁹, cum ait apud Mattheū
 Matt. 11.
 vndecimo: Venite ad me omnes, qui la-
 boratis, & onerati estis, & ego reficiam
 vos. Ad hoc nos hortatur David psalmo
 Psal. 54.
 quinquagesimo quarto, cum ait: Iacta su-
 per dominū curam tuam, & ipse te enu-
 triet. Vel vt potest etiam transferri ex
 Hebraeo: Iacta super Deum onus tuum,
 & ipse te subleuabit.

Irascens ipse inimicis suis. Septuaginta
 habent: ἐξαιρώ αὐτος τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ.
 Id est, tollens ipse inimicos suos. Hoc est
 destru-

Pagnin. destruens & delens illos. Pagninus vertit: Iram reseruans inimicis suis. Quæ omnia in eandem sententiam recurrunt. Pro irascēs est in Hebræo verbum נָטַר natar, quod significat reseruare, custodire, & irasci. Si verbum è verbo reddas, poteris vertere ex Hebræo: Reseruans ipse inimicis suis: nimirum ultionem. Relinquit Deus aliquando inimicos suos, vt de illis tempore opportuno sumat ultionē.

Ierem. 3. Eodem verbo vtitur Ieremias capite. 3. pro quo Latinus noster interpret vt hoc Nahum loco transtulit irasci, dicens: Nunquid irasceris in perpetuum? Potest tamen verti: Nunquid reseruabis perpetuò? Subaudi, iram tuam. Ab hoc verbo est: לְנִטְרִים, pro quo nos habemus custodes, capite. 8. Canticorum: Vineam pacificam in ea, quæ habet populos: tradidit eam custodibus. Quæ verba ita etiam transferri possunt: Vineam fuit Salomoni in Baalhamon, quam tradidit custodibus. Est quippe Baalhamon locus propè Hierosolymam, qui sonat: In eo qui habet populos. Vel in planicie populorum. Hæc vinea est ecclesia catholica, quam verus ac cœlestis Salomon rex pacificus Christus Deus noster ex multitudine populorum congregauit, & apostolis suis tanquam custodibus, cæterisque pontificibus & doctoribus commisit. Et paulò post ait Deus: Vineam meam coram me est. Ac si dicat: Eam diligo, & coram oculis meis habeo. Hæc est vinea, in quâ Christus conduxit operarios: & conuentione facta misit eos in illam. Deus obligat se nobis conuentione, nos autem nolimus ei obligari. Magna profectò misericordia eius, & magna perfidia nostra. Intelligi autem per vineam ecclesiam catholicam asserit Origenes homilia. 17.

in Genesim, Arnobius in psal. 79. Hieronymus in cap. 15. & 19. Ezechielis, Ambrosius in caput. 10. Lucæ, Augustinus in psal. 127. Gregorius in caput primum, & secundum Canticorum, Georgius Venetus cático primo, tomo septimo Harmoniæ mundi, & alij, qui in studia diuinarum literarum toto pectore incubuerunt. Aspicias igitur verbum hoc natar significare custodire, & iram reseruare, & irasci.

¶ *Dominus patiens.* In Hebræo est: Dominus נָפִיִּס נָטַר erec appajm, hoc est tardus ad iras. His duobus vocabulis vtitur David psalmo. 85. pro quibus editio vulgata vnum habet duntaxat, nimirum, patiens, quemadmodum hoc loco Nahum. Ita enim habet: Patiens, & multæ misericordiæ & verax. Quod potest ita transferri: Tardus ad iras, & multæ misericordiæ & veritatis. נָטַר enim significat faciem & iram, quòd in facie conspiciatur נָטַר vero significat latum esse, differre, & retardare: vt capite Prouerb. 19. Prou. 19. Doctus vir differt iram suam. Pro quo nos habemus, & rectè quidem: Doctrina viri per patientiam noscitur. Itaque hoc loco Nahum pro patiente sunt in Hebræo duo vocabula: in Græco autem vnum, sed idem significas, nimirum μακροθυμος, hoc est æquo & perseuerante animo ferens. Pro quo in translatione Pagnini est, Pagnin. longanimis. Et quoniam vocabulum נָטַר significat etiam nasum, vertunt nonnulli: Deus latis naribus. Hoc est patiens: nã hi qui angustis naribus sunt, impatientes vocantur.

¶ *Et mundans non faciet innocentem.* In Hebræo est: נִקְהָה לֹא יִנְקְהָהּ ve naccehlo ie nacceh. Verbum est נִקְהָה nacah, quod significat mūdare, purgare, expiare, innocentem

Arnobio
Hieron.
Ambro.
August.
Grego.
Georgi.

Psal. 85.

Prou. 19

Pagnin.

COMMENT. IN NAHV M

centem esse ostendere, & impunitatem dare. Et ponitur in vtraque parte. Quare rectè trāstulit noster interpret. Potest verti: Et mundās non mundat: vt sit sensus. Eos expiat, qui resipiscunt, & pœnitentiam agunt, non resipiscentes autem non expiat. Huic explanatiōi fauet paraphrasis Chaldaica ita habēs: Parcit eis, qui cōuertuntur, eis autem qui non conuertūtur, non parcit. Hoc verbo vtitur Dauid psalmo. 50. pro quo Latinus noster interpret habet, mundabor: Et emundabor à delicto maximo: hoc est à superbia. Vt enim animi submissio est virtutum fundamentum: sic superbia vitiorū. Est enim hæc detestabilis radix, ex qua quamplurima pullulant flagitia, quæ semina virtutum nostris animis innata adulescere non sinunt. Potest etiam hic Nahum locus verti: Et purgans non dabit impunitatem. Seu, Et expians non relinquet impunitum. Eam ob causam verba illa capitis Prouerb. 11. Manus in manu nō erit innocens malus: possunt verti: Manus in manu nō erit impunitus improbus. Manus in manu idem est quod statim. Ac si dicat Salomon: Ad iudicem pertinet, ne sceleratus homo maneat impunitus, sed statim puniatur. Vel per manum in manu hominem intelligit otiosum, ignauie & desidiæ deditum: vt sit sensus: Impius otiosus non erit impunitus. Vel non erit perpurgatus: Paraphrasis tamen Chaldaica multò aliter traduxit: ita enim habet: Qui extēdit manum contra socium suum, non erit mundus à malo. Vtitur hoc verbo Ioel cap. 3. inducens Christum dominum ita loquentem: Mundabo sanguinem eorum, quos non mūdaueram. Hoc est, in primo meo aduentu expiabo & purgabo sanguine meo, & nouæ legis

sacramentis sanguinem, hoc est peccata hominum, quæ antea non abstergebam: nam nec legis veteris cerimoniar, nec sacrificia gratiam ex opere operato conferbant. Hæc eadem verba Nahum Hebræa inuenies capite Exodi. 34. pro quibus vulgata editio habet: Nullusque apud te per se innocens est. Sed quia verbum hoc significat etiam dissipare, poterat rectè traduci locus hic: Et dissipās non dissipabit. Ac si dicat: Adeò pi⁹ & misericors est Deus, vt dissipans non dissipet omnino: castigat enim filios suos sæpenumero, non vt penitus eos perdat, sed vt illos à vitijs abducatur, & ad seipsum conuertat. Id animo perspiciēs diuus Paulus cap. 12. Hebr. 12. epistolæ ad Hebræos: Quem, inquit, diligit dominus castigat. Et Christus apud Ioannem capite Apoc. 3. Ego quos amo, arguo, & castigo. Hæ sunt huius loci explanationes, si literam Hebræam respiciamus. At septuaginta interpretes habent: ἀθωπ οὐκ ἀθαώσει. Hoc est Innocentem non innocētē faciet: vt sit sensus: Deus eum qui est innocens, aliquando non ostendit innocentem: punit enim eum, ac si noxius esset: quo fit, vt à populo impius reputetur. Magna sunt Dei iudicia, nobisque minimè perspecta & explorata. Ita illud intelligunt magni viri, quod est capiti Sapientiæ. 12. mandatum: Ipsum quoque qui non debet puniri, cōdemnas, & exterum æstimas à tua virtute. Id est, permittis domine Deus, vt iustus damnetur iudicio mundi, existimeturque à virtute tua alienus. Sed locus hic potest ita verti ex Græco: Ipsū quoque qui non debet puniri condemnasse, exterum existimas à tua virtute. Ita nāque habet litera Græca: & ita arbitror trāstulisse Latinum nostrum interpretem: sed

vitio

vitio librariorū effectum esse, vt pro con-
 dēnasse scriptum sit: condēnas &c. Sen-
 sustamen qui lectioni vulgatæ tribuitur,
 verus est, similis huic, qui ex verbis sep-
 tuaginta interpretum hoc loco Nahum
 depromitur. At interpres Theodoretus
 Gillius. Gillius Albinensis nobiscum legit. Mun-
 Isidorus dans non faciet innocentē. Isidorus Bri-
 xianus habet: Nocētē non faciet inno-
 Pagnin. centē. Pagninus: Impunē iudicando im-
 punē non iudicabit impios. Alij: Ne uti
 quam impunita scelera dimittēs. Ex om-
 nibus his lectionibus nulla est magis se-
 cundum veritatem Hebraicam, quā ea
 quam exprimit editio nostra vulgata.
 ¶ Dominus in tempestate & turbine vie
 eius. Septuaginta habent: Dominus in
 consummatione & cōmōtione viæ eius.
 Sumitur consummatio pro fine & inte-
 ritu, commotio autem pro impetu & fu-
 rore. Sensus est: Ne cadatis animo ō He-
 bræi à Niniuitis afflictī: nam De⁹ aduer-
 sus illos veniet eos consumendo, ac vi &
 impetu seueritatis suæ deuastando.
 Aquila. ¶ Cōtremuit terra à facie eius. Aquila pro
 contremuit vertit ἐφειξεν, hoc est horruit.
 Symm. Symmachus ἐκίνησεν, id est mota est. Potest
 rectē traduci: Flagrauit terra à conspectu
 Gen. 19. eius. Quod accidit Sodomæ & Gomor-
 rhæ, quæ vrbes iubente Deo igne & sul-
 phure flagrarunt. Verbum Hebræū quo
 hic vtitur Nahum, est נָפַח, nafa, quod si-
 gnificat leuare & extollere, & incendere,
 & flagrare, & comburere. Quare poterat
 verti locus hic: Eleuata est terrā à facie
 eius. Sed quia eleuatio hæc fuit tremor,
 rectē transtulit interpres noster: Contre-
 muit terra. Significat etiam verbum hoc
 donare. Quamobrem illud psalmi. 24.
 Psal. 24. Ad te domine leuavi animā meam: po-
 test verti: Tibi domine donavi animam

meā. Vel coram te domine tremuit ani-
 ma mea. Vel ad te domine flagrauit ani-
 ma mea. Significat quoque ferre & susti-
 nere, vt capite Esaiæ. 53. Verē lāgores no-
 stros ipse tulit. Quod potest etiam tra-
 duci: Verē lāgores nostros ipse combus-
 sit: nimirum amoris igne, quo ipse ser-
 uator noster nos dilexit. Aquæ enim af-
 flictionū non potuerunt extinguere cha-
 ritatem, qua pro nobis pendens patibulo
 flagrauit. Hac ratione ductus vertit Pag-
 ninus hunc Nahum locum: Exusta est
 terra à facie eius.
 ¶ Indignatio eius effusa est. vt ignis. Pro ef-
 fusa est in Hebræo est verbū יָפַח, nathac,
 quod significat fundere, effundere, con-
 flare, liquefacere, stillare. Potest esse sens⁹:
 Ira Dei liquefaciet Niniuitas, vt ignis ce-
 ram. Vel ira eius effundetur veluti ignis
 fulgurum, qui repente à summo ad imū
 funditur & currit. Ita capite secundo eius-
 dem Nahum: Quasi fulgura discurrē-
 tia. Et psalmo. 17. Misit sagittas suas, &
 dissipauit eos, fulgura multiplicauit, &
 conturbauit eos. Eodem verbo pro stilla-
 re vtitur diuina scriptura cap. 34. libri. 2.
 Paralipomenon, cum ait: Magnus furor
 domini stillauit super nos. Quod poterat
 etiam verti: Effusus est, vel conflat⁹ est
 super nos. Et paulò post: Idcirco stillabit
 furor meus super locum istum. Et cap. 9.
 Danielis: Stillabit super nos maledictio
 & detestatio. Pro conflat⁹ subintrat capite
 Jeremiæ. 42. Cōflabitur indignatio mea
 super vos. Id intuens Aquila vertit hunc
 Nahum locum: Indignatio eius conflat⁹
 est. Symmachus & Theodotio: Stillauit.
 Ac si dicat: iratus est Deus: sed indignatio
 eius non tota simul prorumpet, quia mi-
 sericors est, sed paulatim stillabit. P̄ter-
 ea significat verbum hoc mulgere, vt
 cap. 10.

0.14
0.12
0.12

01.008
Esai. 53.
Canti. 8
Pagnin.
Nahū. 2.
Psal. 17.
2. Pa. 34.
Dan. 9.
Iere. 42.
Aquila.
Symm.
Theod.

Iob. 10. cap. 10. Iob: Nonne sicut lac mulsisti me? Pro quo paraphrasis Chaldaica habet: Nonne sicut lac fudisti me? Alij transferunt: Liquefecisti me. Ac si dicat: Tu me Deus ex liquido lacte formasti. Pro liquefacere sumitur hoc Nahū loco à septuaginta interpretibus, qui ita transtulerūt: *וְהוּמָהּ אֶת־עֵינַי תִּהְיֶה אֶת־עֵינַי*. Hoc est indignatio eius liquefacit seu consumit principatus. Sequitur: Et petrae dissolutae sunt ab eo: siue fractae & cōtritae sunt. Ira enim Dei imperia, & principatus qui rupium putantur habere robur, cōterit & infringit: eosque liquefacit, atque instar cerae iuxta magnum ignem consumit.

¶ Bonus dominus & confortans in die tribulationis. Pagninus vertit: Bonus dominus, fortitudo in die angustiae. Quod in sensu idem est. Pro bono vertunt Septuaginta *χρησός*, quod nomen non solum bonum significat, sed benignum, placidum & suauem. Quae omnia huic loco conueniunt. In Hebræo est: *יְהוָה*, quod eadē habet significationes. Pro suauis sumitur psalmo. 33. Gustate, & videte, quoniam suavis est dominus. Pro bono capite. 33. Exodi: Ego transire faciam omne bonū meū. Significat etiam pulchrum, vt Numerorum. 24. Quam pulchra sunt tabernacula tua Iacob. Illud capitis noni lib. 1. Reg. Non erat vir de filijs Israel melior illo: Ionath. traducit Ionathas Chaldaeus: Non erat vir de filijs Israel pulchrior illo. Tu autē perpende Deum esse bonum dominum, imò solum eum per se esse dominū. Hoc fortasse intellexit Augustus Octavianus, qui domini appellationē renuit. Sed voluit illud Deus manifesto praesagio summi dominatus, qui tunc in terris oriebatur. Tunc enim natus est Christus Deus Orosius noster. Narrat historiam hanc Orosius

lib. 6. Addo Vienenſis in Chronicis, Cōradus Vrspergenſis in Chronicis, Innocentius tertius summus pontifex in sermone de natali domini, diuus Antonin⁹ parte prima historiarum. Tunc circulus aureus cœlo sereno apparuit, & in medio eius virgo puerum vlnis deferens ad speciem iridis circa solem. Vbi hodie Romæ extat templum Ara cœli vocatum. Authores sūt præter ante nominatos Baptista Mantuanus, & Petrus de Natalibus lib. 2. cap. 1.

¶ Quia sicut spinæ se inuicem complectuntur: sic conuiuium eorum. Horum verborū sensum in explanatione exposuim⁹. Totam hanc orationem ita transtulerūt septuaginta interpretes: Quia vsque ad fundamenta sua in pauimentum redigetur: & quasi smilax implicata comedetur. Lectio editionis vulgatæ exprimit exitium Niniuitarum: hæc autem ipsius Niniuæ. Est igitur sensus: Vrbs Niniuitica euerſis fundamentis, dirutisq̃ue magnificis mœnibus solo æquabitur: & quæ alias ciuitates affligebat, instar smilacis succidetur, & veluti stipula arida dissipabitur. Est quippe smilax planta hederæ similis sursum breui tendens, arboresque completens, quas ob ingentem ramorum longitudinem & copiam opprimit: sed autumno areſcit: & manentibus arboribus ipsa penitus dissipatur. Eodē modo Niniua siue Niniue, vtroque enim modo dicitur, potentia, & immanitate, & exercituum magnitudine oppresserat Hierosolymam: sed integra manente Hierosolyma, ipsa fuit à Babylonijs euerſa, & vastata. Est quædam smilax aspera, quæ alij vocant hæderam spinosam: quædam verò lenis, quam vocant conuoluulū maiorem: quarum vtraque complectitur arbusta,

Addo. Cōrad. Innoc.

Antoni.

Mantuan. Petrus.

Similitudo.

Diofco. Ruclius busta, & circum ea voluitur. Eas describit Diofcorides libro quarto, & Ruclius libro tertio. Sed de aspera videtur hic loqui Nahum propter spinas, quibus Niniuitica vrbs alias pungere solebat. Admonemur hoc loco, ne aliquem ledamus, sed iustum Dei iudicium consideremus, qui nullum scelus relinquit impunitum. Ita enim ait capite tertio Esaias: Væ impio in malum, retributio manuum eius fiet ei. Apud Ieremiam. 25. ait De^o: Reddam eis secundum opera eorum, & secundum facta manuum suarum. Et apud Ezechielem. 18. Vnumquenque iuxta vias suas iudicabo. De illo ait Salomon Prouerbiorum. 16. Pondus & statera iudicium domini sunt. Et apostolus Paulus capite secundo epistolæ ad Romanos: Qui reddit vnicuique iuxta opera sua.

Argumentum cap. 2.

Describit obsidionem & victoriam Chaldaeorum aduersus Assyrios, vrbsq; Niniuiticæ superbiam, direptionem, & vastitatem.

Caput secundum.

A Scendit, qui dispergit coram te, qui custodiat obsidionem. Contemplare viam, conforta lumbos, roborata virtutē valde: quia reddidit dominus superbiam Iacob, sicut superbiam Israel: quia vastatores dissipauerunt eos, & propagines eorum corruerunt. Clypeus fortium eius ignitus: viri exercitus in coccineis: igne habent currus in die preparationis eius: & agitantes consopiti sunt. In itineribus conturbati sunt, quadrigæ collise sunt in plateis: aspectus eorum quasi lampades, quasi fulgura discurrentia. Recordabitur fortium suorum, ruerunt in itineribus suis:

velociter ascendent muros eius, & preparabitur umbraculum. Portæ fluminum aperte sunt, & templum ad solum dirutum. Et miles captiuus abductus est, & ancillæ eius mimbantur, gementes vt columbae, murmurantes in cordibus suis.

Explanatio.

Scendit, qui dispergit coram te. Postquam diuin^o noster vates Nahum cap. 1. vaticinatus est de pernicie Sennacheribi, nunc

regni Assyriorum vastitatem prædicit, cuius caput erat Nina, de cui⁹ euersione per Babylonios hoc capite vaticinatur. Ne mireris si interdum dicamus euersionem illam fuisse per Chaldaeos, interdum per Babylonios, nam Babylon erat totius Chaldaeæ caput: ex quo effectum est, vt Chaldaei omnes vocarentur etiam Babylonij. Assyrij habebant tunc regnum distinctum à Babylonicum: sed postquam Nabuchodonosor rex Babylonicus euertit Ninuem, Assyriosque in ditionem suam redegit, ex his duobus regnis Babylonia & Assyria conflatum est vnum, quod vocatum est Babylonicum. Alloquitur igitur diuin^o noster vates Niniuem his verbis, quorum hic est sensus. Aduersus te ô Niniuitica bellum parabit Nabuchodonosor cum exercitu ingente, qui ciues tuos disperget in conspectu tuo. Vel qui villas & oppida tua coram te delebit & dissipabit. Appellatur tyrannus ille dispersor, quia non solum Assyrios, sed alias etiam nationes dispersit & afflixit. Sumitur hoc loco ascendere pro bellum commouere, instruere, & indicere, atque pro inuehi & oppugnare.

re. In hanc significationē sumitur capite
 Num. 13. Numerorum. 13. ubi Caleb: Ascendam,
 Esai. 7. inquit, & possideamus terram. Esai. 7.
 Ascendit Rasin rex Syriae, & Phacee fi-
 Esai. 36. lius Romelia: Et trigesimo sexto: Ascen-
 dit Sennacherib rex Assyriorum super
 omnes ciuitates Iudah munitas, & cepit
 Ezech. 26. eas. Et Deus apud Ezechielem. 26. Ecce
 ego super te Tyre, & ascendere faciam ad
 te gentes multas. Et hoc loco Nahum:
 Ascendit, qui dispergat: præteritum est
 pro futuro more aliorum prophetarum:
 qui solent uti præteritis, ut rerum ven-
 turarum firmitudinem ostendant. Schem-
 a est in diuinis vaticinijs vsitatissimum:
 quod Græcè prolepsis, Latinè præoccu-
 patio dicitur, cum ea quæ sequi deberent,
 anteponuntur. Per hunc Nabuchodono-
 sorem, quem Nahum ait irruere, ut dis-
 pergat, poteris demonem intelligere, qui
 in nos inuehitur, & impetum facit. Ostē-
 dit nobis diuinus vates eius insidias & tē-
 tationes, ut nos excitet ad dimicandum
 fortiter cum illo: quemadmodū alij pro-
 phetæ facere solebant. Ut diues cogita-
 tionem & sollicitudinem figit in arcula,
 ne rapiatur à latrone, non propter arculā,
 sed propter reconditum thesaurum in il-
 la: sic viri sapientia & sanctitate præstan-
 tes sunt de nobis mirum in modum so-
 liciti, ne diripiamur à demone: non tam
 propter corpus, quod est vas fictile, & ar-
 cula fragilis, quàm propter animam, de
 qua ait apostolus cap. 4. posterioris ad Co-
 rinthios: Habemus thesaurum hunc in
 vasis fictilibus. In sensu autem literali de
 rege Babylonia loquitur Ninam oppug-
 naturo: ac si dicat: Tu Nina vrbes alias in-
 uadebas, ut eas direptioni committeres,
 & euerteres: modò autem te inuadet, qui
 Esai. 33. te diripiat, & euertat. Vnde Esaias. 33. Væ

qui prædaris, nonne & ipse prædaberis?
 Quæ verba de Sennacheribo, & de eius
 vrbe Nina intelliguntur. Et cap. 11. Sa-
 pientia scriptum est: Per quæ peccat quis,
 per hæc & torquetur. Efficit Deus, ut im-
 pij iisdem cruciatibus mulctentur, quos
 in viros innocentes parauerant: ut perni-
 cius in ipsorum caput redundet, quam alijs
 moliebantur. Aegyptij qui in aqua pec-
 cauerunt in eam infantes Hebræos mit-
 tentes, aqua maris Rubri obruti fuerunt.
 Qui tres pueros Hebræos in Babylonia
 fornacem miserunt, fuerunt iisdem flam-
 mis combusti: & qui Danielem in foueā
 leonum coniecerunt, fuerunt ab iisdem
 leonibus dilaniati. Qua de re ea poteris
 videre, quæ in caput Danieli tertium, &
 sextū, & quartūdecimum obseruauimus.
 ¶ *Qui custodiat obsidionem.* Hoc est, qui
 non solum obsideat te, sed etiam in obsi-
 dione perseueret, donec expugneris.
 ¶ *Contemplare viam.* Aspice viam ô Ni-
 na, qua venturus est exercitus hostium tuo-
 rum. Bonum est intueri pericula & labo-
 res, ad remedium quarendum: sed oportet
 oculos in Deum conijcere, qui potest
 liberare. Hebræi videntes aduersus se in-
 gentes Aegyptiorum copias iuxta mare
 Rubrum timuerunt valde, & verbis as-
 peris in Mosem cōtumeliosè inuecti sūt,
 quia in periculo illo oculos à colūna euer-
 terunt. Columna nos ducens in cælum
 Christus est, ad quem in periculis & cala-
 mitatibus nostris debemus oculos extol-
 lere: nam qui fieri potest, ut non cadam⁹
 animo, si oculis auersis à columna peri-
 cula solum consideremus? Ninuita fue-
 runt timore percussi, & fracti, & victi,
 quia viam hostibus plenam videbant, ad
 Deum autem oculos haudquaquam le-
 uabant. Prudentius faciebat David, qui
 pericu-

Similitudo.

2. Cor. 4

Sap. 11

Exod. 2
Exo. 14

Dan. 3
Dan. 6
Dan. 14

Exod. 14

Pfal
Hyf
Prou
Iere
Eph
Iob.
Luc.
3. Re
Simi

Pfal. 122. periculis cinctus aiebat psal. 122. Ad te leuauit oculos meos, qui habitas in caelis.

¶ Conforta lumbos. Id est, recipe robur, esto animo forti & strenuo. Hoc ait irridens Niniuitas, quia futuram eorum ignauitiam & imbecillitatem prouidebat. Ironia est, & figura illa, quae Graecè dicitur sarcasmos. Lumbos confortare & accingere est vires sumere, seque magnanimum praestare, ut ait Hysichius libro. 1. in Leuiticum. In hanc significationem sumi existimo capite Prouerb. 3. Accinxit fortitudine lumbos suos, & roborauit brachium suum. Et Ieremia. 1. Tu ergo accinge lumbos tuos, & surge: & loquere ad eos omnia, quae ego praecipio tibi: ne formides à facie eorum. Et sexto ad Ephesios: Estote succincti lumbos vestros in veritate, & induti lorica iustitiae. Contrarium est lumbos dissoluere. Deinde lumbos accingere significat seipsum ad opus praeparare, ut capite Iob. 38. Accinge sicut vir lumbos tuos. Hoc est, te ipsum praeparare ad disputationem. Et Luc. 12. Sint lumbi vestri praecinctorum. Id est, estote parati ad mortem, & ad diem iudicij. Fortasse in hanc significationem accipitur hoc loco: & tunc non est irrisio, sed consilium: ut sit sensus: Contemplare viam, qua iturus es, id est mortem vniuersae terrae, hoc est omnibus hominibus commune, & praeparate ad illam. De hac via aiebat David

3. Reg. 2. capite secundo libri tertij Regum, cum ad exitum vitae vocaretur: Ecce ego ingredior viam vniuersae terrae. Quare debemus nos ad mortem praeparare, cogitareque illam nobis imminere. Sed quemadmodum peritus pictor arte perspectiuæ instructus, quae propè imaginem praecipuam sunt in tabula, ita disponit, ut longo interuallo distantia appareant: ita da-

mon nobis oculos intelligentiae decipit, ut mors quae iuxta nos est, longè remotissima esse videatur. Haec est altera huius loci explanatio: Prior tamen videtur literae congruentior.

¶ Robora virtutem tuam valde. Repetitio est superioris verbi alij. Sumitur virtus pro fortitudine: ac si dicat: Esto animo forti. Potest accipi pro exercitu, ut sit sensus: Muni, & fortem redde exercitum tuum.

¶ Quia reddidit dominus superbiam Iacob, sicut superbiam Israel. Alij codices habent:

Quia sicut reddidit dominus superbiam Iacob, sic superbiam Israel. Sumitur Iacob pro duabus tribubus, quas oppugnaverat & afflixerat Sennacheribus, Israel autem pro decem, quas Salmanasar in Assyriam asportauerat. Sensus est: Tu Ninive euerteris: quia sicut Deus vlescetur superbiam & contumeliam illatam Hierosolymae ab exercitu Sennacheribi: ita eam vlescetur, quae illata est Samariae ab exercitu Salmanasar. Ac ita accidit re ipsa: nam exercitus Assyriorum periit nocte vna, qua interfecti sunt centum octoginta quinque millia illorum, & Sennacheribus se conferens in fugam fuit à filiis suis vita priuatus. Lege caput. 19. lib. 4. Regum, & 37. Esaiæ, & primum

Tobiae. Et Nina ciuitas fuit à Babylonijs capta, direptioni commissa, & penitus euersa, ut cap. 1. ostendimus, & hoc secundo ostendemus. Verbum reddidit ponitur pro reddet: quemadmodum alia multa in hoc capite praeterita pro futuris. Sumitur hic reddere pro retribuere: ut sit sensus: Retribuet Deus Assyrijs iuxta eorum superbiam: dabunt poenas insolentiae & immanitatis suae. In eandem significationem sumitur capite secundo Ruth: Reddat tibi dominus pro opere tuo. Et. 25. lib. 1. Regum: 1. Re. 25.

Mali-

Malitiam Nabal reddidit dominus in ca-
 p. 27. put eius. Et psalmo. 27. Redde retributio-
 nem eorum ipsis. Et secundo ad Roma-
 nos: Qui reddit vnicuique secundū ope-
 ra eius. Sumpsit autem Deus supplicium de
 Assyriorū superbia, quia superbis resistit,
 humilibus autē dat gratiam. Hanc sentē-
 tiam inuenies cap. 5. epistolę prioris diui
 Petri, & .4. epistolę diui Iacobi. Quare
 viri sapientes non solū superbiā, animi fa-
 stidium, & insolentiā detestatur, sed eorū
 consuetudinē declināt, quos his vitijs in-
 flatos esse intuentur. Illud psal. 25. Cū
 iniqua gerentibus non introibo: traducit
 Hieron. Hieronymus: Cū superbis non ingre-
 diar. Ac si dicat Dauid: Nulla hominū su-
 perborū vtar familiaritate: quin potius
 cum viris humilibus necessitudinē & cō-
 iunctionē sanctē colendam puto. Quē-
 admodū apes, vt aiunt, onustę melle sub-
 missius volant, quā cū leuitate ductę
 vacuę feruntur in sublime: sic homines
 pleni virtute & sapientia humiles sunt:
 quanto autem magis expertes sunt rerū
 harum, tanto se altius & arrogantius ex-
 tollūt. Balsamus pretiosus liquor in aqua
 positus fundum petit, & hebenum lig-
 num ad imum descēdit. Qui volunt co-
 gnoscere & expēdere casiam fistulam, &
 herbarum semina, ad harum rerum pō-
 dera recurrunt: inanes enim & leues mi-
 nimum valent, graues autem & ponde-
 rosę plurimum pręstant. Idem iudiciū
 est de hominibus faciendū. Quanto quis
 est leuior, elatior, & insolentior, tanto est
 à vera ac solida virtute alienior: quanto
 autem plus habet ponderis, humilitatis,
 & animi abiectionis, tanto est iustior &
 sapientior. Qui in aquis prosperitatis
 positus ad ima per sui contemptionem
 descendit, magni æstimandus est: qui se

verò superbè extollit, pro nihilo putan-
 dus. Quare superbiam fugiamus, quæ vt
 Ecclesiasticus ait, odibilis coram Deo &
 hominibus est. Et iuxta Christi Dei no-
 stri sententiam, qui se exaltat, humiliabi-
 tur: qui autem se humiliat, exaltabitur.
 Consideremus Sennacheribi, & aliorum
 Assyriorum aduersus Hebręos superbiā:
 & memoria repetamus, quemadmodū
 fuerint deiecti, & ex mūdi gloria ad æter-
 nam ignominiam præcipitati. Nam vt
 Deus reddidit superbiam illatam Iaco-
 bo, sic illatam Israeli, vt hoc loco diuinus
 noster vates testatur.

¶ *Quia vastatores dissipauerunt eos.* Quia
 Assyrij euersores afflixerunt Iacobum &
 Israelem, hoc est omnes Iudæorū tribus.
 ¶ *Propagines eorū corruperunt.* Hoc est fa-
 milias & soboles Iudæorum succiderūt.
 Non solū eorum vineas, hoc est ciuita-
 tes, sed earum corruperunt propagines.
 Est quippe propago vitis ad sobolem sup-
 pressa. Metaphora est à vineis sumpta: so-
 lent enim ciuitates cum vineis compara-
 ri. Ita capite Esaia quinto: Vineam factam
 est dilecto meo in cornu filio olei. Hoc
 est Hierosolyma condita est in colle ex-
 celfo & frugifero. Et sexto decimo de Sa-
 bama vrbe Moabitarum loquens idem
 Esaias: Vineam, inquit, Sabama domini
 gentium exciderūt, & flagella eius vsque
 ad Iesser peruenerunt. Et filius patris fa-
 milias extra vineā eiectus, & vita priuat
 apud Matt. 21. est Christus Deus noster
 extra Hierosolymam in mōte Caluaria
 occisus: cuius vmbra gesserat vitulus im-
 molat^o extra castra capite Leuitici. 16. ad
 quem alludit Paulus apostolus capite vl-
 timo ad Hebręos, cū ait de Christo lo-
 quēs: Extra portā passus est: exeam^o ad eū
 extra castra improprium ei^o portantes.

¶ Cly-

1. Pet. 5.
Iaco. 4.

Psal. 25.

Hieron.

Similitu-
do.

Aptę si-
militudi-
nos.

Eccl. 10.

Eccle. 10.

Matt. 23.

Luc. 7. et

18.

1. Reg.

1. Reg.

1. Reg.

& 16.

Esa. 21.

Psal. 4.

Hebr. 11.

Clypeus fortium eius ignitus. Particula eius refertur ad Nabuchodonosorem regem Babylonis, de quo supra dixerat: Ascendit, qui dispergat coram te. Describit diuinus vates terrorem, magnitudinem, & velocitatem exercitus Babylonicum. Sensus est: Scuta magnatum Nabuchodonosoris ita eruntrubra & perpolita, vt igne ex se emittere videantur. Hoc faciebant Babyloni, vt Niniuitis incuterent metum & terrorem: eorumque in pralio oculos obcaecarent. Ponitur clypeus pro clypei, singulare pro plurali. Eodem modo
 1. Reg. 1. cap. 1. lib. 2. Regum: Ibi abiectus est clypeus fortium. Hoc est, in montibus Gelboe fracta sunt, & in terram proiecta scuta Hebraeorum, qui fortitudine pollebant. Poteris in his duobus locis per clypeum intelligere regem, quia debet esse populi sui clypeus & protector. Ac ita apud Nahum clypeo fortium significatur Nabuchodonosor rex Babylonicorum, illo autem loco libri secundi Regum Saul Hebraeorum rex. Sequitur enim proxime: Clypeus Saul quasi non esset unctus oleo. Ac si dicat: Clypeus hic de quo loquor, est Saul, qui ibi fuit interfectus & contemptus, ac si non esset rex: nam reges ungi oleo solebant. Ita potest illud Esaiæ intelligi
 Esai 21. cap. 21. Surgite principes, arripit eclipeum. Hoc est, vos o principes Babyloni surgite e mensa, & occidite regem vestrum Balthasaré. Pro quo alij vertunt: Ungite clypeum: id est alium constituite regem: quonia Balthasar hac nocte interficiendus est. Illud psal. 46. Quoniam dii fortes terræ vehementer eleuati sunt: potest etiam verti: Quoniam principes clypei terræ vehementer eleuati sunt. Debet igitur rex ac princeps se pro populo obijcere periculis, cum opus fuerit: & non solum præ-

cedere populū, sed etiam se hostibus opponere instar columnæ nubis, quæ stetit inter castra Ægyptiorū, & castra Israelitarum. Ita se gerere debet erga subditos, quemadmodū pastor erga oues. Non erat huius doctrine nescius Aristoteles, qui libro Ethicorū. 8. regem ait esse suos instar boni pastoris tractaturū. Et Cyrus Persarum rex dicere solit⁹ erat, similia esse boni regis, & boni pastoris opera: vt ait Xenophon, & refert lib. 3. Brusonius Contursinus. Iulius Cæsar non solebat militibus suis dicere: Facite: sed faciamus. Vt rex apud primus ad labores obeundos ex aluuario egreditur: sic princeps & pontifex debet exemplo suo alios ad honestos labores excitare. Ob eā causam dicebat Samuel cap. 12. 1. Reg. 12 lib. 1. Regū: Nunc rex graditur ante vos. Et Dauid psalmo. 94. non ait: Ite, exultate domino: sed venite, exultemus domino. Et diuus Paulus capite secundo ad Titum: In omnibus, inquit, te ipsum præbe exemplum bonorum operum. Debet etiam rex magnos & paruos, statum secularem & ecclesiasticum inter se coniungere, vt omnes vna concordia conspirent, & concentum seruent. Eam ob causam cum Esaias capite decimo nono angulum populorum appellauit. Quemadmodum vnitas cum omnibus se numeris comunicat: sic princeps cum omnibus sibi subiectis: pro quibus se debet ictibus calamitatum obijcere. Est enim bonus princeps & potifex incus, quā plerique varijs ac assiduis malleis contundunt. Id animo percipiens Seneca in libro de clementia: Rex, inquit, existimet reipublicā non esse suam, sed seipsum reipublicā. Et Fraciscus Petrarcha in libro de remedijs Fortunæ: Rex est seruus publicus. Quā ob causam debet omnibus consulere,

Ccc omnesq;

COMMENT. IN NAHV M

omnesque audire. Id quod scriptum est
 P^{sal.} 19. psal. 19. Domine saluū fac regē, & exaudi
 nos in die, qua inuocauerimus te. potest
 etiam verti ex Hebræo: Domine saluum
 fac regē, qui exaudiat nos in die, qua inuo
 cauerimus eum. Quibus verbis Iudæorū
 populus à Deo petebat regē, qui eos exau
 diret, qui illum alloqueretur. Sed frustra
 ad ipsum cōfugientibus præbebit aures,
 nisi eis iustè & sapienter provideat. Vnde
 P^{sal.} 2. psalmographus: Nunc, inquit, reges in
 telligite, erudimini, qui iudicatis terram.
 Et Plato quem Panætius Homerū phi
 losophorum vocat, tunc dixit beatas fore
 respublicas, cū in eis aut philosophi re
 gnarent, aut reges philosopharentur.
 Quem locum Agapetus ad Iustinianū
 Tullius. Cæsare, & ante illum M. Tullius in episto
 la ad Quintum fratrem, & Valerius Ma
 ximus lib. 7. retulerunt. Ne mireris, si ali
 quando sententias retulero externorum
 authorum: nam vt ex apibus mel haben
 tibus & aculeum, colligimus mel, acu
 leum autē fugimus: sic ex infidelibus au
 thoribus salutarē doctrinam percipim⁹,
 infidelitatem euitamus. Illi enim guber
 natoribus rerum publicarum necessariā
 esse sapientiam asseueranter affirmarūt.
 Ob eam causam fictis fabulis memoriæ
 prodiderunt ingentem perniciem terris
 attulisse Phaëtonem Solis filium, cū
 impetrauit à patre, vt vno saltem die gu
 bernaret equos, lucemque terris diffun
 deret. Non enim tantū varias mundi
 oras incēdio combussit, sed etiā ipse tan
 dem præceps flagrauit. Voluerunt eru
 diti homines significare exemplo illo,
 tunc fore regnorum exitium, cū illi
 qui clauum imperij tenuerint, & guber
 nacula reipublicæ tractauerint, fuerint
 sapientia destituti, & de publica vtilitate

haudquaquam solliciti. Hi sunt gladij,
 qui rempublicam interficiunt. Contra
 verò principes sapientes, publicum com
 modum curantes, clypei sunt, qui rem
 publicam tuentur. Ac Deus qui capite
 decimo nono Apocalypsis dicitur rex
 regum, & dominus dominantium, scu
 tum nuncupatur. Ita enim capite Deu
 teronomij trigesimo tertio scriptum le
 gimus: Qui saluaris in domino, scutum
 auxiliij tui, & gladius gloriae tuae. Hoc est
 beatus es ô popule Israelitice, qui prote
 geris à Deo, qui est clype⁹ praesidij tui, &
 gladius, quo tibi comparatur honor, &
 nominis amplitudo. Et capite. 22. libri. 2. 2. Re. 22.
 Regum, loquens rex David de Deo: Do
 minus, inquit, fortis meus, sperabo in eū,
 scutum meū, & cornu salutis meae. Cū
 igitur nomine scuti seu clypei & rex cœ
 li & reges terræ significantur, non est à
 ratione alienum, vt per clypeū hoc Na
 hum loco regem Babylonis interprete
 mur. Habet etiam clypeus alias accep
 tiones, de quibus videre poteris Orige
 nem in psalmum. 36. homilia. 2. Hiero
 nimum in Esaïam. 21. Gregoriū in can
 tica: 4. & 33. Moralium capite. 30.
 ¶ *Viri exercitus in coccineis.* Hoc est, equi
 tes & milites Babylonij inducentur coc
 cino. Coccum est granum, quod ad pur
 puram tingendam adhibetur. Vnde ve
 stis coccinea colorem sanguineū, & ex
 uberantiam ruboris refert. Erant viri
 illi coccinati, ne si quis eorum vulnera
 retur, ipse aut eius socij terrentur vi
 so sanguine. Vel eo induebantur colo
 re, quòd hostium sanguinem sitirent.
 Ob eā causam mulier illa Apoc. cap. 17. Apoc. 17
 qua significatur Babylon seu mundi cō
 fusio, induta erat purpura & coccino: que
 statim dicitur ebria sanguine sanctorum.

Ait

Vegeti⁹ Ait Vegetius de re militari, milites quō-
dam indutos fuisse coccineis, vt aspectu
rubei coloris ad prælium incitarentur. Et
1. Mac. 6 capite sexto libri primi Machabæorum
proditum est memoriæ ostensum fuisse
elephantis sanguinè vuarum, & mororū
liquorem, quo irritarentur ad prælium.

¶ *Ignæ habena currus in die preparatio-
nis eius.* Id est lora curruum tempore pre-
parationis addimicationem erunt rubra
& limata, colorem ignitum ad radios so-
lis emittentia. Solebāt olim curribus fal-
catis pugnare, quos equi ferebant. Ha-
benæ sunt lora illa, quæ freno alligantur
ad equos regendos.

¶ *Agitatores consopiti sunt.* Agitatores
curruum Babyloniorum præ nimia fi-
ducia victoriæ in somnū inducētur. Dor-
mient securi quasi iam capta præda.

¶ *In itineribus conturbatae sunt quadrigæ.*
Scilicet propter earum multitudinem.
Sequitur. Collisæ sunt in plateis. Hoc est
tot erunt quadrigæ, vt etiā in locis latis &
amplis inuicem collidantur. Volen-
tes reges suam ostendere potentiā, mul-
titudine currū vtebantur in bello. Pha-
rao attulit aduersus Hebræos sexcentos
currus electos, vt constat ex capite Exodi

Exod. 14. Loquens Esaias de Babylonicis copijs
Esai. 5. capite. 5. Rotæ eius, inquit, quasi impetus
tempestatis. Ac si dicat: Celerrimæ erunt
rotæ curruum Babyloniorum. Ea ratio-
ne duct⁹ ait David psalmo decimonono:
Psal. 19. Hi in curribus, hi in equis: nos autem in
nomine Dei nostri inuocabimus.

¶ *Aspectus eorum quasi lampades.* Erunt
Babyloniorū aspectus ira inflammati: prius
terrebunt facie, quam feriant gladio. Vel
hoc ait propter armorū vestiūq; splendore.

¶ *Quasi fulgura discurrentia.* Significat Ba-
byloniorū aduersus Niniuitas non solūm

terrorem, sed audaciam & velocitatem.

¶ *Recordabitur fortium suorum.* Nimirū
Nabuchodonosor, vt eis scilicet subue-
niat: nam nonnulli ex illis interficientur
à Niniuitis. Quod exprimit, cum statim
ait: Ruent in itineribus suis. Sed alij for-
titer urbem aggredientur: & in moenia
eius ascendent ad eam expugnandam.
Ideo ait: Velociter ascendent muros eius.
Vel recordabitur Nabuchodonosor for-
tium suorum, vt eos mittat ad muros
capiendos: qui præ nimia festinatione
impingent in suo incessu, & ad muros
festinabunt. Quidam hoc referunt ad re-
gem Niniuitarū, qui recordabatur suo-
rum, quos ad pugnam excitabat: sed ipsi
ruentes in prælio fugiebāt ad muros suos,
vt inde se possent tueri.

¶ *Preparabitur umbraculū.* Hoc est, ma-
china ad urbem oppugnandā. Aiunt fuisse
testudinem quandam, sub qua delites-
cebant, qui muros diruebāt & dissipabāt.

¶ *Portæ fluuiorum apertae sunt.* Describit
urbis expugnationem. Tunc, inquit, frā-
gentur & aperiētur portæ illæ urbis Nine,
quæ fluuiorum appellantur. Vel ita eas
vocat, quia per eas instar fluminum sole-
bat hominū multitudo ingredi, egredi, et
fluere. Volens Esaias gentiū multitudinē
& impetū significare, quæ erant ad eccle-
siam Christi venturæ, ait cap. 2. Fluent ad
eum omnes gentes. Fortasse ideo dicuntur
portæ fluuiorum, quia iuxta eas fluebant
amnes à Tigri fluuio deriuati: erat enim
Niniue iuxta Tigrim, authore Mario Ni-
gro, sita. Vel præter Tigrim fluebat flu-
men aliud iuxta portas illas, quæ fractæ
fuerūt. Quasi dicat: Capta fuit Niniue ea
parte, qua fluminibus alluitur. Iacobus
Gœuschelius in libro schematū per por-
tas fluuiorum intelligit pontes, quia per

COMMENT. IN NAHV M

arcus & portas pontiū ingrediūtur fluij. Septuaginta habent: portas ciuitatū. Per fluium intelligunt ciuitatem, quæ instar fluentis aquæ nunquam quiescit, nec in eodem statu consistit. Vtuntur autē plurali pro singulari.

¶ *Templum ad solum dirutum.* Aiunt templum hoc fuisse idolo Niniuitarum dedicatū, quod vocabatur Nesrach, vt constat ex capite. 19. lib. 4. Regum: quod Babylonij funditus euerterunt.

¶ *Miles captiuus ductus est.* Hoc est, milites Niniuitici erūt capti, & ad Nabuchodonosorem adducti. Ponitur præteritum pro futuro: & singulare pro plurali. Tu autem aduerte: apertæ sunt portæ, & templum cecidit, & milites capti ducti sunt Babylonem: quia cū sensus nostri qui sunt animæ ianux, hostibus ipsi^o aperiūtur, cadunt omnia spiritualia: & nos qui quondam milites strenui eramus, capimur à dæmone, mundo, & carne, & captiui ducimur in æternam confusionem.

¶ *Obeam causam ait Ieremias cap. 9.* Ascendit mors per fenestras nostras.

¶ *Ancilla eius minabatur.* Subaudi à Babylonijs. Aiunt nonnulli sumi hic minari pro terreri minis, vt sit sensus: Babylonij victoria inflati terrorem inferēt ancillis Niniuiticis, quas minis insequētur. Sed quia minare significat ducere, germanus sensus est: Puellæ Assyriæ captiue ducebantur. Et ducebantur habent septuaginta interpretes: & verbum Hebraicū nahag ducere significat, quo hīc vtitur Nahum. Hieronymus, Theodoretus, Remigius, Albertus Magnus, & alij nonnulli per ancillas hoc loco intelligūt vicos villas & castella. Nam ex consuetudine Hebrææ linguæ oppida ea quæ vrbi regiæ parent, eius ancillæ appellantur.

Hieron.
Theod.
Remigi.
Albertus.

Quod etiam Gœuscheus in libro schematum obseruauit. Sed licet hoc sit verum, meo tamen iudicio non solum hoc loco, sed alijs propè infinitis ancillæ in sensu literali pro fœminis sumuntur. ¶ *Gementes vt columba.* Non audebunt coram hostibus clamare, & flebiles voces emittere, sed instar columbarum gemēt intra se. Ita capite Esaię. 59. Quasi columbæ meditates gememus.

¶ *Et Niniue quasi piscina aquarum aque eius: ipsi verò sugerunt. State, state: & non est, qui reuertatur. Diripite argentū, diripite aurum. Et non est finis diuitiarum ex omnibus vasis desiderabilibus. Dissipata est, & scissa, & dilacerata, & cor tabescēs, & dissolutio genicularū, & defectio in cūctis renibus, & facies omniū eorum sicut nigredo ollæ. Vbi est habitaculū leonum? & pascua catulorū leonum? Ad quā iuit leo, vt ingrederetur illuc: catulus leonis, & non est, qui exterreat? Leo cepit sufficienter catulis suis, & necauit leenis suis, & impleuit præda speluncas suas, & cubile suum rapina. Ecce ego ad te, dicit dominus exercituum: & succendam vsque ad fumum quadrigas tuas: & leunculos tuos comedet gladius. Et exterminabo de terra prædam tuam: & non audietur ultra vox mītorum tuorum.*

¶ *Et Niniue quasi piscina aquarum.* Quidam totum hoc caput à principio ad hūc vsque locum de euerfione Hierosolymę explanauit. Sed nisi mea me fallit opinio, non de Hierosolymę, sed de Ninæ expugnatione & vastitate intelligitur. Nam hoc esse institutum Nahum asseruit ipse primo capite dicens: Onus Niniue: & modò asserit, cū ait: Et Niniue quasi piscina aquarum aque eius. Locutus fuerat proximè de militum ac ancillarum Ninæ calamitate & pernicie, nunc

Sop

Sim do.

C

Varr

Pfal.

Apo

Simi do.

nunc de eiusdem vrbis euersione vaticinatur. De qua Sophonias. 2. ita ait: Extendet Deus manum suam super Aquilonem, & perdet Assur: & ponet speciosam in solitudinem, & in inuium, & quasi desertum. Vbi per Assur intelligitur Assyriorum rex, per speciosam autem ciuitas Nina: quam hic piscinam vocat Nahum. Comparat eam cum piscina, ciues autem eius cum aquis, quos ait ob iram Babyloniorum fugisse. Nam in vastitate illa acerbissima multi ex Niniuitis se in fugam contulerunt. Vt aqua piscinae infructuosae sunt: sic habitatores Niniae inutiles erant. Ob eam causam non cum aquis fontium, nec fluuiorum comparantur, sed cum aquis paludum & piscinarum inutilibus ad potum, vbi boni pisces non nutriuntur. Dicitur enim piscina a piscibus per antiphrasim, quod pisces non habeat: etiam si lacus vbi coerebatur pisces, vocetur piscina a Varro. Sumi autem aquas pro hominum multitudinem indicat illud psal. 20. Vox domini super aquas. Et illud Apocalypsis. 17. Aquae quas vidisti, populi sunt, & gentes, & linguarum. Vt enim aquae mobiles sunt, hac atque illac vagantes: sic populus nullam habet firmitudinem, nullam constantiam.

¶ *State state.* Hoc est subsistite. Verba sunt, quibus Babylonij Niniuitas fugientes alloquebatur. Sed quia Niniuitae nec sistere, nec reuerti volebant, adiungit Nahum: Et non est, qui reuertatur. Pro quo septuaginta habent: Non erat, qui respiceret. Verbum enim Hebraicum vtrunque significat & reuerti & respicere. Describit irreuocabilem Niniuitarum fugam. Fugiebant Babylonios, cum seipsum potius fugere deberet. Nos autem a nobis ipsis, potius quam a corporis hostibus fugiamus. Stoici negant fugam cadere in virum sapientem, quem aiunt

numquam esse ab hostibus declinaturum. Idemque aiunt multi, qui Christiani censentur, asserentes esse huiusmodi fugam inter scelera numerandam. Sed longe fallitur opinione. Iacobum enim omni sapientia & nobilitate praestanti scimus a fratre suo Esau fugisse, & Mosem miris laudibus celebratum ad Madianitas metu Pharaonis secessisse, & Dauidem omnibus virtutum ornamentis excultum, ut impij Saulis insidias declinaret, se ad Amalecum contulisse, & in solitudine in foueis & speluncis se occultasse. Magnus Eliaz mortuorum excitator sese abdidit ob metum Achabi, & mandauit fugam ob minas Iezabelis, quo tempore centum diuini vates quasi ad eadem sese in speluncas apud Abdiam abstruserunt. Diuus Paulus vas electionis Damasci in sporta a mœnibus demissus dum ad mortem quaereretur, fuga vitam quasiuit. Et Christi discipuli mundi doctores ob metum Iudaeorum latebras & recessus cum opus esset, quaerebant. Et ipse magister caelestis Christus Deus noster apud Matt. 10. Cum persequentur vos, inquit, in illa ciuitate, fugite in aliam. Et ipse in pueritia cum matre sua sanctissima, & diuo Iosepho fugit in Aegyptum. Et postea in aetate perfecta cum homines doceret, & caelestem predicaret doctrinam, insidias Iudaeorum, quando opus erat, declinabat. Quare bene possumus fugere hostium iram, & ab hominum coetu abduci, ut eorum insidias declinemus. Sed cum opus fuerit mori pro Christo, debemus eius honorem vitae nostrae anteponere, sanguinem libenter fundere, & omnes mundi cruciatus hilari vultu, alacrique animo propter Deum tolerare. Cum autem nos ab hominum insidijs abduxerimus, ad Deum debemus confugere tanquam ad arcem

tutissimam, qui nos abscondet, & eruet. Illum enim alloquens regius ac diuinus vates psal. 30. Abscondes eos, inquit, in abscondito faciei tuæ à cōturbatione hominum. Seu vt etiam traduci potest: à societate hominum. Beatus ille est, quē Deus segregat ab hominum cœtu, & ad solitudinem animique tranquillitatem ducit.

¶ *Diripite argentum, diripite aurum.* Verba sunt, quibus Babylonij se vicissim ad prædam hortabantur. Et statim prædixit noster diuinus vates fore, vt Babylonij asportarent in patriam suam vasa multa pretiosa, amplissima spolia, infinitas diuitias. Diximus cap. 1. nomine Ninæ intelligi mundū: quā ob causam eius opes, nimirū eloquentiam philosophiam & historiam possumus diripere ab externis scriptoribus, easq; ad Dei cultū & honorē referre, Israelitas illos imitantes, qui pretiosa vasa & monilia ab Ægyptijs abstulerūt, quæ diuino numini dedicarēt. Etenim ex verborū elegantia, multarūq; rerum cognitione efflorescat & redundet oportet oratio.

¶ *Non est finis diuitiarū.* Hoc est, infinitæ erant in ciuitate illa diuitiæ. Magnæ erāt respectu aliarum ciuitatū, non absolutè. Nam magna in exiguo qualiter explicetur, non intelligo. Quī fieri potest, vt in tam parua terra quæ puncto cōparatur, magnæ sint diuitiæ, magna gaudia?

¶ *Ex omnibus vasis desiderabilibus.* Alij vertedum putant. Onusta erat omnibus vasis pretiosis. Sed omnibus illis fuit spoliata: & propter illa euersa. Perpende, quā parum profuerint Niniuitis diuitiæ, & quantū detrimenti illis attulerint. Quēadmodum pini nucibus illis onustæ, quas pineas vocamus, percutiuntur sæpe lapidibus & iaculis: quod illis non accidit, quæ fructus non ferunt: sic homines quā-

to ditiores sunt, tanto pluribus contētionibus & periculis sunt obiecti: quòd pateant multa in eorum vita, quæ, vt aiunt, Fortuna feriat: quibus pauperes liberantur. At plerique mortales auiditate incēsi detestantur paupertatem. Ea ratione ductus Seneca eam bonum odibile appellauit. Sed paupertas illa quam maximè laudamus, est volūtaria, qua regnum cœlorum comparatur: iuxta illud seruatoris nostri apud Matthæum quinto: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Si Niniuitæ diuitias inter pauperes distribuissent, non eas amitterent. Nullus est tutior thesaurus, quàm eleemosyna pauperum, vbi diuites possunt opes suas recondere & conseruare. Capite septimo ait Ecclesiasticus: Pauperi porrige manum tuam, vt perficiatur propitiatio & benedictio tua. Et vigesimo nono: Conclude eleemosynam in sinum pauperis: & hæc pro te exorabit ab omni malo: eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso. Hoc ideo ait, quia dans vnum, saccum habet, quo centum recipit. Nam vt ait Salomon capite Prouerbiorum decimo nono: Fœneratur domino, qui miseretur pauperis. Et dominus Iesus apud Matthæum. 19. Cētuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Et apud Lucam. 12. Date eleemosynam, facite vobis sacculos, qui non veterascunt. Et quarto: Date, & dabitur vobis. Hoc debent concionatores diuitibus suadere & inculcare. Quemadmodum terra sterilis tacta cithara Mineruæ, vt eruditi homines fictis fabulis memoriæ prodidere, produxit oliuam plenam oleo: sic aliquando diuites auari tacti musica diuinorum verborum fructum ferunt eleemosynæ & pietatis. Et ita

à Deo

Similitudo.

Similitudo.

Pfal.

Similitudo.

Matt. 9.

Eccles. 7.

Eccles. 29.

Prou. 19.

Matt. 19.

Luc. 12.

Luc. 4.

Esa. 12.

à Deo liberantur: ait enim David psal.
 Psal. 40. 40. Beatus qui intelligit super egenum &
 pauperem: in die mala liberabit eum do-
 minus. Niniuitæ autem non fuerunt libe-
 rati, quia auaritiæ & cupiditatis stimulis
 incitati, non solum non largiebantur sua,
 sed rapiebant aliena: & deteriores indies
 fiebant. Multi paupertate laborantes ad
 normam rationis dirigunt vitam, qui
 postea diuitijs affluentes remittunt nun-
 tium virtuti. Ut apta & suavis fistula seu
 tibia si est vacua, dulcem reddit sonum,
 repleta autem puluere & terra nihil so-
 nat: sic multi in egestate dulcem virtu-
 tum sonitum fundunt, qui cum postea
 ingentes consequantur diuitias, omnino
 obmutescunt.

Similitu-
do.

¶ *Dissipata est, & scissa, & dilacerata.* Ni-
 mirum Nina à Babylonijs, qui eam spo-
 liauerunt, reciderunt, & penitus vastarunt.
 Pro dissipata est poteris traducere, nuda-
 ta est, seu spoliata est, ab opibus scilicet
 suis. Hæc de vrbe: nunc de ciuibus.

¶ *Cor tabescens.* Describit ciuium Ninæ ti-
 morem, mœrorem, & imbecillitatem in
 vrbis expugnatione. Sensus est: cor eorum
 liquefiet vt cera ad solem: genua dissolu-
 tur, & præ trepidatione collident sese: re-
 nes debilitabuntur: & facies præ nimio
 dolore, & fumo incendij nigrore afficien-
 tur. Idem ait de Babylonijs in eorum per-
 nicie capite. 13. Esaias.

Esai. 13.

¶ *Vbi est habitaculum leonum?* Ita appel-
 lat Ninam, quod in ea habitassent homi-
 nes superbi, qui se de robore & fortitudi-
 ne iactantes seipso leones vocabant, & fi-
 lios suos catulos leonum. Irrisio est, & iro-
 nia Babyloniorum in Niniuitas insulta-
 tium. Vel per leones intelligit oppresso-
 res, prædones, grassatores, & tyrannos: &
 per leunculos filios & famulos eorum. In

hanc significationem sumitur leo capite
 Ezechielis. 19. In medio leunculorum enu-
 triuit catulos suos, & eduxit vnum de le-
 unculis suis: & leo factus est: didicit præ-
 dam capere, hominemque comedere. Et
 quarto Iob: Rugitus leonis, & vox lea-
 næ, & dentes catulorum leonum contri-
 ti sunt. Et Prouerbiorum octauo: Leo ru-
 giens, & vrsus esuriens princeps impius
 super populum pauperem. Et psalmo. 7. Psal. 7.
 Ne quando rapiat vt leo animam meam.
 Vel vt potest etiam traduci: Ne forte di-
 laniet vt leo vitam meam. Alias sumi-
 tur leo pro animi nobilitate & fortitudi-
 ne. Quæ ob causam Salomon sculpi ius-
 sit leones in basibus ædificij. Et in numo
 Neruæ Traiani claua insidet in capite le-
 onis: vbi per clauam robur corporis sig-
 nificatur, per leonem animi fortitudo: quia
 in principe & duce cum viribus corporeis
 sunt animi vires copulanda.

¶ *Ad quam iuit leo.* Subauditur Nabu-
 chodonosor Babyloniorum rex, qui se ad
 urbem illam contulit oppugnanda. Ita eum
 vocat Ieremias cap. 4. populum Israeli-
 ticum alloquens: Ascendit, inquit leo de
 cubili suo, & præda gemitum se leuauit: egres-
 sus est de loco suo, vt ponat terram tuam
 in solitudinem. Cubile Nabuchodonosoris
 fuit Babylonia, vnde exiuit Iudæa vastaturus.

¶ *Catulus leonis.* Quem leonem vocauit,
 vocat modo leonis catulum, quod non
 solum esset tyrannus, sed etiam tyranni filius.

¶ *Leo cepit sufficienter catulis suis.* Hoc est,
 Nabuchodonosor cepit spolia, quæ suis
 filiis & familiaribus sufficerent. Suppedi-
 tauit illis diuitias, quas ex præda & ma-
 nubus cumulauit. Sequitur: Et necauit
 leonis suis. Id est, & interfecit Niniui-
 tas, vt illis filias suas educaret. Meta-
 phora est sumpta à leone, qui interficit

COMMENT. IN NAHV M

animalia, vt eorum carnes catulis suis impertiat. Per leanas poteris eius vxores & concubinas intelligere. Nam Michael Bizanz. Bizantius meretrices quasda corpus ait habere leoninum, vt eas indicet rapacitatem & imperium in amatores exercere. Sed iuxta Corinthum tumulus fuit Laidis petulantis mulieris, cui leanae simulachrum appositum videbatur.

¶ *Et impleuit praeda speluncas suas.* Hoc est aulas & ciuitates suas impleuit spolijs. Ita Esaias de Nabuchodonosore loquens: Rugitus, inquit, eius vt leonis, rugiet vt catuli leonum: & frendet, & tenebit praedam, & amplexabitur: & non erit, qui eruat. Totum hoc a verbis illis: Ad quam iuit leo: vsque ad hunc locum potest de rege Assyriorum explicari, qui vt cap. 19. lib. 4. Regum scriptum legimus, Ninam coluit, & reges multos vicit, & spoliavit.

¶ *Ecce ego ad te, dicit dominus exercituum.* Subauditur, venturus sum o Nina. Sensus est: Tu haecenas alias vrbes vincebas, euertebas, & spoliabas: at nunc vinceris, euerteris, & spoliaberis. Dicitur aliquando Deus ad nos venire, cum nos punit. Eodem modo vaticinans Ieremias cap. 51. de Babylonis exitio inducit Deum ita loquentem: Ecce ego ad te mons pestifer, dicit dominus. Appellat Babylonem montem, non quod esset in monte sita, erat enim in capi planicie, vt ait lib. 16. Strabo.

¶ *Et leunculos tuos comedet gladius.* Hoc est, & filij tui gladio hostium interficientur. Vel gladium vocat diuinæ iustitiæ seueritatem & ultionem. Ita potest illud Esaiæ capite primo intelligi: Gladius deuorabit vos. Sumitur etiam gladius pro manu & potestate decimo octauo Exodi, vbi ait Moses: Deus eruit me de gladio Pharaonis. Pro quo septuaginta interpretes habent *ἐκ χειρὸς*, hoc est de manu & potestate. Gladio doloris significatur acerbissima

fuit culpa, sed quatenus fuit poena. Homerus ait dimisisse Deum ex caelo in terras admirabilem catenam: per quam Macrobius in commentarijs in somnium Scipionis intelligit diuinam prouidentiam, & connectionem rerum creatarum cum creatore, qui est prima causa, sine qua nihil fit: qui omnia facit aut per se, aut per causas secundas.

¶ *Succendam usque ad fumum quadrigas tuas.* Pro vsque ad fumum habent nonnulli codices: Vsque ad summum: sed vitiose loquitur enim de fumo igni admisto terribilis incendij, quo Niniutarum quadrigae absumptae fuerunt. Ac si dicat: Succendam igne fumante currus tuos. Vocabulum enim Hebraicum & Graecum fumum significat, non summum. Tu qua fumum vanitatis colebas, vsq; ad fumum ignis incenderis. Vanitatem Assyriorum voluit fortasse notare Nahum. Nimia vanitas excludit homines a regno caelorum. Hoc vult Dauid psal. 23. indicare, cum ait: Quis ascendet in montem domini, aut quis stabit in loco sancto eius? Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vanum animam suam. Pro quo poteris traducere ex Hebraeo: Qui non extulit in vanitatem animam suam. De illa vanitate loquitur, quae claudit iter ad aeternas sedes mentium beatarum.

¶ *Et leunculos tuos comedet gladius.* Hoc est, & filij tui gladio hostium interficientur. Vel gladium vocat diuinæ iustitiæ seueritatem & ultionem. Ita potest illud Esaiæ capite primo intelligi: Gladius deuorabit vos. Sumitur etiam gladius pro manu & potestate decimo octauo Exodi, vbi ait Moses: Deus eruit me de gladio Pharaonis. Pro quo septuaginta interpretes habent *ἐκ χειρὸς*, hoc est de manu & potestate. Gladio doloris significatur acerbissima

Luc. 2. ma doloris magnitudo, vt Luc. 2. Tuam
 ipsius animam doloris gladius pertransi-
 bit. Gladius spiritus est verbum Dei, vt
 Ephes. 6 ait sexto ad Ephesios diuus Paulus. De il-
 lo intelligitur locus ille capitis. 3. Canticorū:
 En lectulum Salomonis sexaginta
 fortes ambiunt ex fortissimis Israel, om-
 nes tenētes gladios. Lectulus Salomonis
 est ecclesia Christi, vbi ille dicitur quies-
 cere & cubare, quam custodiunt doctores,
 concionatores, & pontifices animo-
 rum fortitudine septi, & verbo Dei mu-
 niti. De lectulo illo dictum fuerat cap. 1.
 Lectul' noster floridus. Nam arbores flo-
 rentes solent ferre fructum. Quibus ver-
 bis significatur fidelium in ecclesia pro-
 pagatio: quam viri sapientes gladio ver-
 bi Dei tuentur. Sed gladius hoc Nahū
 loco sumitur pro cruenta Babyloniorū
 fira: & comedere pro occidere & consu-
 mere, vt psal. 77. Iuuenes eorum come-
 dit ignis. Vbi Augustinus, & Casiodo-
 rus, & Petrus Lombardus per ignem in-
 telligunt iram hostium in bello. Et psal.
 78. Quia comederunt Iacob, & locū eius
 desolauerunt. Hoc est, quia Babylonij
 interfecerunt Hebræos, & Hierosolymā
 funditus deleuerunt: quæ erat eorum lo-
 cus. Vbi pro loco quidam vertunt habi-
 tationem: Hieronymus autem & Nebi-
 sis decorem: vocabulū enim naueh He-
 braicum omnia hæc significat: quæ om-
 nia Hierosolymæ olim florētissima Iu-
 dæorum vrbi conueniunt. De varijs gla-
 dij acceptionibus vide Arnobiū in psal.
 9. & 26. Tertullianum aduersus Iudæos,
 Areram in Apocalypsim. 2. Basilium in
 psalmum. 7. Bedam in Genesim. 3. Philo-
 nem. 2. allegoriarum.
 ¶ Exterminabo de terra prædā tuam. Hoc
 est, auertam de terra rapinam tuam: non

enim amplius furta facies, non aliena cō-
 pilabis. Vel sic: Ego ō Niniue ciues tuos
 qui viui euaserint ex bello, proijciam de
 terra hac in Chaldæam: erantque præda
 Chaldæorum: & in perpetua ignominia
 versabuntur. Quemadmodum Niniuite
 fuerunt Babyloniorum spolia: sic impij
 sunt dæmonum præda: quos Deus tan-
 dem de terra relegat in tetram damna-
 torum regionem, vbi æternis cruciatibus
 torqueatur. Latomus qui lapides excin-
 dit, & polit, atque ad ædificij accommodat
 extruccionem, si illos inuenit asperos &
 resiliētes, nullamque admittentes cul-
 turam, relinquit eos, & in locum aliquē
 vilem proijcit. Sic Deus vult nos bonis
 inspirationib' ad ecclesiæ suæ sanctæ ædi-
 ficium accommodare, & perpolire: sed si
 ei resistimus & obstat, relinquit nos,
 & ad infimum quendam proijcit locū,
 hoc est ad sceleratorum regionem, vbi
 inepti lapides in æternum cruciantur. De
 illis ait dominus apud Matt. 8. Eijcientur
 in tenebras exteriores: ibi erit fletus, &
 stridor dentium. Quidam tolluntur de
 terra: alij in eorum locum succrescunt.
 Quidam nascuntur: alij è vita decedunt:
 terra autem immota manet veluti thea-
 trū, in quo hæc veluti comedia peragi-
 tur. Id voluit Salomon capite Ecclesi-
 stis primo his verbis significare: Genera-
 tio præterit, generatio aduenit: terra au-
 tem in æternum stat.

¶ Non audietur ultra vox nuntiorū tuo-
 rum. Idest non audient deinceps oppida
 tua & ciuitates tibi subiectæ nuntios tuos
 tributa exigentes, homines terrentes, &
 Deum execrantes. Hoc fortasse ait prop-
 ter Rabfacem ducem exercitus Senna-
 cheribi, qui iuxta muros Hierosolymæ
 diris maledictis verum Deum laceffiuit,

4. Re. 18
Eiai. 36. vt capite. 18. lib. 4. Regum, & 36. Esaiæ li-
teræ diuinæ testantur. Solebant Assyrij
nuntijs & præconibus eas vrbes minis, ac
execrationibus in Deū & homines ter-
re, quas ad ditionem suam inuitabant.
Vel sic: Non audientur posthac voces nū-
tiorum tuorum opera tua laudantium.
Huic expositioni fauet trāslatio septua-
ginta interpretum, quæ habet: Non au-
dientur vltra opera tua.

Observationes ex He-
bræo in caput secundum.

*Scēdit
qui dis-
pergat
coram
te. Pro
ascen-
dit est
in He-
bræo
אָהַרְבֵּי.*

halah, quod verbum ascēdere significat,
Cant. 3. vt Canticorum. 3. Quæ est ista, quæ ascē-
dit per desertum sicut virga fumi ex aro-
matibus myrrhæ & thuris. Vel vt potest
etiam traduci: sicut columna fumi suffi-
ta myrrha & thure. Vnde holocaustum
cuius fumus ascendebat sursum, vocatur
Hebraicè holah. Et quia fumus sursum
ascendens dissipatur, & euanescit, sumi-
tur hoc verbum pro dissipari, succidi, &
euanescere. Sed aliquando pro conferere,
Zach. 14. vt cap. 14. Zachariæ: Apprehēdet vir ma-
num proximi sui, & conferetur manus
eius super manum proximi sui. Hoc est,
habebunt amici manus colligatas præ
timore malorum, quæ tunc superueniēt.
Quod potest ita etiam traduci: Appre-

hendet vir manum socij sui: & ascendet
manus eius super manum socij sui. Ac si
dicat: Petet tunc homo auxilium ab ami-
co suo: sed huius modi auxilium abibit
in auras, & instar fumi ascendentis eua-
nescet: frustra tunc petent homines au-
xilium ab amicis suis: nam præfidiū hu-
manum nihil contrā Dei consilium va-
lebit. Sumitur man⁹ pro auxilio, vt Deu-
teronomij. 15. Vt aperias manū fratri tuo.
Et tertio libri secundi Regum: Erit ma-
nus mea tecū. Quare potest tota hæc ora-
tio Nahum ita verti: Peribit seu euanes-
cet dispersor coram te: custodi munitio-
nem, considera viam, confirma lumbos,
roborata fortitudinem valde. Verba sunt
diuini vatis, quibus prosequitur exitium
Sennacheribi regis Assyriorum, & libe-
rationem Iudææ, de qua in fine prioris
capitis vaticinatus fuerat. Continuat va-
ticationem suam connectens præsen-
tia præcedentibus: ac si dicat: Peribit, & in
aërem ascendens sicut fumus euanescet
ante oculos tuos o Iudæa impius ille op-
pressor Sennacheribus, qui te ad exitium
& vastitatem vocauerat. Tu custodi mu-
nitionē tuam: hoc est, ne relinquas Hie-
rosolymam urbem tuam munitam. Cō-
sidera viam, qua venerant Assyrij te op-
pugnaturi, quia non ea venturi sunt post-
ea: quin potius nocte vna interficientur.
Eam ob causam recipe animum, confir-
ma lūbos præ timore debilitatos, & esto
animo forti & constante. Hæc potest esse
huius orationis intelligentia iuxta literā
Hebraicam, quæ Sennacheribum cum
fumo in ascensu suo deficiente comparā-
uit: iuxta illud psal. 36. Inimici domini
mox vt honorificati fuerint & exaltati,
deficientes quemadmodum fumus defi-
cient. At septuaginta interpretes multò
aliter

Deut. 15
2. Reg. 3.

Ioan

The

Eze

Cyri

Psal. 36

aliter transfulerūt: ita enim habent: *ἀνεβή
ἐμψυσών ἐν τῷ προσώπῳ σου ἐξ οὐρανοῦ μ. θεός ἐκ. θλί-
ψέως.* Id est, Ascendit insufflans in faciem
tuam, eruens de tribulatione. Ac si dicat
diuinus vates: Ascendet ad te Christus o
ecclesia sancta, ascendet ex mortuis ob-
ruens eum, qui mortis habebat imperiū,
teque in faciem insufflando fauore pro-
sequetur, & spiritum sanctū tribuet. Hoc
impletum fuit, quando Christus serua-
tor noster post reditum ad vitam disci-
pulis suis apparuit: & vt ait cap. 20. Ioan-
nes, insufflauit, & dixit eis: Accipite spi-
ritum sanctum. Ita locum hunc Theo-
doretus interpretatur. Dei insufflatione
eius fauor & gratia significatur. Videns
Ezechiel. 37. campū plenum ossibus ho-
minum mortuorum dixit ex Dei præce-
pto: Veni spiritus, & insuffla super inter-
fectos istos, et reuiuiscant. Et ita factum
est. Campus plenus ossibus est mundus
plenus peccatorib⁹, qui ob mortifera sce-
lera mortui dicūtur: sed possunt Dei in-
sufflatione & gratia ad vitā redire: quē-
admodum ossa illa redierunt. Volens sal-
uator noster apostolis suis gratiam largi-
ri, insufflauit in eos: qua in re voluit ostē-
dere, vt ibi Cyrillus Alexādrinus obser-
uauit, se esse Deum illum, qui in creatio-
ne primi hominis inspirauit in faciē eius
spiraculum vitæ. Ac voluit cerimonia il-
la insufflationis sanctas ecclesiæ cerimo-
nias approbare. Quemadmodum vt li-
beraretur Hierosolyma, fuit crudelis do-
minatus Sennacheribi per Deum ablat⁹:
sic vt liberaretur ecclesia, fuit diaboli ty-
rannis per Christum extincta. Eam ob
causam in fine superioris capitis ecclesiæ
nomine Iudææ significatæ ob salutem,
& Christi gratiam exultanti dictum fuit:
Celebra Iudah festiuitates tuas. Ne mire-

ris, si pro obsidione dicā verti posse mu-
nitionem: nam in Hebraico est metstu-
rah, à verbo tsur, quod significat obside-
re & munire. Vnde nomen hoc obsidio-
nem significat & munitionem. Priorem
significationem secutus est Latinus no-
ster interpret, posteriorem Vatablus, Pa-
gninus, & Brixianus. Et quia ab hoc ver-
bo deriuatur nomen tsarah, quod signi-
ficat afflictionem, traduxerūt septuagin-
ta interpretes tribulationē. Illud est hoc
loco aduertendum, caput hoc in Hebrai-
co, & in editione vulgata incipere ab his
verbis: Ascendit, qui dispergat. Id quod
nos secuti sumus. At iuxta translationem
septuaginta incipit ab his verbis: Con-
templare viam. Alia enim sunt in fine ca-
pitis superioris.

¶ *Quia reddidit dominus superbiam Iacob,
sicut superbiam Israel.* Pro reddidit est in
Hebræo verbum *חָבַח* xub, quod signifi-
cat reuerti, vt Canticorum. 6. Reuertere
reuertere Sulamitis, reuertere reuertere,
vt intueamur te. Sulamitis idem est quod
Hierosolymitana, per quam intelligitur
Iudæorum synagoga, cuius præcipua ci-
uitas fuit Hierosolyma, quæ Salem fuit
quondam vocata, vt in nostris in primū
Danielis caput cōmentarijs aperte ostē-
dimus. In nonnullis codicibus pro Sula-
mitis est Sunamitis, sed vitiosè ob libra-
riorum & typographorū incuriam. Ver-
ba sunt ecclesiæ Iudaicam synagogā ad
veram Christi fidē vocantis. Vtitur qua-
ter hoc verbo reuertere, quia illam hor-
tatur, vt ex quatuor mundi partibus, in
quibus est dispersa, cōuertatur ad fidem.
Significat etiam verbum hoc reddere, vt
psal. 50. Redde mihi letitiam salutaris tui,
Hoc est Christi, qui est salutare nostrum,
salus & saluator. Non enim mūdi, sed Dei
gaudium

Vatabl,
Pagnin,
Brixian

Cant. 6.

Psal. 50.

Luc. 1. gaudium appetebat Dauid. Ita sacratissi-
Psal. 22. ma Deigenitrix apud Luc. 1. Exultauit
spiritus meus in Deo salutari meo. Vel
redde mihi letitiã salutaris tui: Hoc est,
quam mihi solebat afferre spes salutis ob
Esaï 9. liberalitatem tuã consequendã. Præterea
significat conuertere, vt psalmo. 22. Su-
per aquam refectionis educavit me, ani-
mam meam conuertit. Ac si dicat: Iuxta
Psal. 113. aquam tranquillam spiritus recreatricẽ
educavit me, animam meam ad pristina
quietem suam reduxit. Pro superbia est
in Hebræo *גִּבְעוֹן*, quod nomen non
solùm superbiam significat, sed etiã ma-
gnificẽtiam: pro qua sumi potest hoc lo-
co: vt sit sensus: Lætare ô Iudæa, quia per-
ibit Sennacheribus, & exercitus eius, &
Nina eius regia vrbs euertetur: & Deus
reddet gloriam, amplitudinem & mag-
nificentiam Iacobo, iuxta gloriam, de-
corem, & maiestatem Israelis. Ac si dicat:
Restituet Deus populo Israelitico pristi-
nam dignitatem, quam ei Assyrij abstu-
lerant, & obscurauerant. Ac ita Iacob &
Israel pro eodem accipiuntur, nimirum
Esaï 9. pro Hebræorũ populo. Ita apud Esaïã. 9.
Verbum misit dominus in Iacob, & ce-
cidit in Israel. Hoc est, vaticinationem
hanc misit Deus ad populum Israeliti-
Psal. 113. cum: & ita eueniet ei. Et psal. 113. In exi-
tu Israel de Ægypto, domus Iacob de
populo barbaro. Quidã ex Hebræis per
gloriã Iacobi & Israelis intelligunt Hiero-
solymã: vt sit sensus: Quia faciet Deus
quiescere Hierosolymã interfecto cru-
deli Sennacheribo, qui eam grauitè af-
fixerat. Septuaginta interpretes per su-
perbiam hanc videntur intelligere iniu-
riam iactam in Iudæos ab Assyrijs, quam
Deus auertit interitu Sennacheribi. Ita
enim traduxerunt. Quia auertit domi-

nus contumeliam Iacob, sicut contumẽ-
liam Israel. Alij ita hũc locum explanat:
Quia castigauit dominus superbiam Iu-
dæorum nomine Iacobi & Israelis sig-
nificatorũ, quos crudeli virga Assyrio-
rum percussit: restat modò, vt ipsa virga
in ignem conijciatur. Hic autem ignis
erit ipsorum Assyriorum clades.
¶ *Clypeus fortium eius ignitus.* Pagninus Pagnini
habet: Clypeus fortium eius rubefactus
est. Septuaginta: *ὁ πλὰς δυναστίας αὐτοῦ ἐξ
ἀνθρώπων.* Hoc est, arma potentie eius ex
hominibus. Pro ignitus est in Hebræo:
אֲדָמָה me addam, à verbo Adam, quod
significat rutilare & rubere. Vnde Adon
idem est quod rubicundus, vt Cantico-
Cant. 5. rum. 5. Dilectus meus candidus & rubi-
cundus: ait ecclesia de sponso loquens.
Vbi per candorem significat Christi pu-
ritatem iuxta illud Sapientie. 7. Candor
Sap 7. est lucis æternæ. De qua luce ait Ioannes
1. Ioan. 1. cap. 1. primæ suæ canonicæ: Deus lux est,
& tenebræ in eo non sunt vllæ. Per ru-
borem intelligit Christi humanitatem
sanguine cõspersam. Id intelliges Esaïas:
Quis est, inquit, iste, qui venit de Edon
tinctis vestibus de Bosra? Et paulò post:
Quare rubrum est indumentum tuum?
Per Bosra intelligitur terra Hierosoly-
mæ, vbi Christus pro nobis sanguinem
suũ pro fudit. Quam obrem potest tra-
ducilocus hic Nahum: Clypeus fortium
eius rubicundus. Vel vt vertit Pagninus: Pagnini
Rube factus: vel rutilans. Vnde odem si-
gnificat lapidem illum pretiosum, quem
rubinum vocamus: licet alij dicat esse sar-
dium. Et adamah terram rufam: & su-
mitur generaliter pro terra. Ex quo effe-
ctum est, vt Adam idem sit quod homo,
quòd fuerit è terra formatus. Hac ratio-
ne ducti verterunt septuaginta: Et arma
poten-

potentiæ eius ex hominibus. Nam particulam ρ me, significat de, siue ex, Adam autem hominem. Volūt significare scuta & arma Nabuchodonosoris non spiritualia fuisse, sed corporalia: non ex Deo, sed ex hominibus. At de verorum Christianorum armis ait apostolus capite. 10. posterioris ad Corinthios: Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potētia Deo ad destructionem munitionū. Hoc est, sunt valida per Deum ad omnes dæmonum machinas euertendas & dissipādas. Hæc autem verba septuaginta interpretum hanc possunt habere intelligētiā. Ipsi Niniuitæ præbebant aduersus seipsum arma Babylonij: ea enim scelera admitterebant, propter quæ ab inimicis vincebantur. Peccata eorū erant arma, quibus Babylonij eos traiciebāt, & superabant. Ideo ait: Arma potentiæ eius nimirum Nabuchodonosoriserant ex hominibus. Hoc est, homines illa ei præbebāt. Eodem modo nos ipsi Turcis cæterisq; infidelibus arma porrigimus, quibus nos interficiant. Relinquamus scelera, & de infidelibus victoriam reportabimus.

¶ Viri exercitus in coccineis. Septuaginta habēt: Viros fortes illudentes in igne. Hoc est, tam audaces, vt putent ludum, se igni ardenti cæterisque periculis obijcere. Temeraria spectacula fortitudinē falso ostētantia iocū putabant. Ita Theop. Philactus hunc locum interpretatur. At illud erat temeritas, non fortitudo. Verā animi fortitudo fuit illa, qua muniti Christi martyres nec flammam ignis, nec gladios timebant pro fide Christi: sed mortem cōtemnentes immortalitatem consequēbantur. Tam admirabilis erat eorū virtus, vt pro vno qui moriebatur, multi se morti obijcerent, & ad gloriæ

sempiternæ decus aspirarent. Quemadmodum cū exciditur virgultū seu surculus arboris, cuius radix sana est, atque viriditate firma, pro vno pullulant permulti: & quemadmodum cū cohibetur parte vna rapidus riuus, funditur varijs partibus aqua: sic martyre vno pro Christo vita priuato, alij quā plurimi viri fidem recipiebant: seque ad mortē vltro subeundam præparabant. Iustus, inquit, sapiens Prouerb. 18. quasi leo confidens sine terrore erit. Et Esaias. 12. Fortitudo mea & laus mea dominus. Vnde apostolus in epistola ad Philippēses. 4. Omnia, inquit, possum in eo, qui me confortat. At Babylonij non in Deo, sed in mundi vanitate temeritateque confortabantur. Quare eorum audacia non erat fortitudo. In epistola quadam ad Hieronymū ait ita Augustinus: Qui vera virtute fortis est, nec temere audet, nec inconsultē timet. Et Hieronymus in Esaiam: Fortitudo ac constantia via regia est, à qua declinat ad dexteram, qui temerarius est & pertinax: ad sinistram, qui formidolosus est & pauidus. Et M. Tullius lib. 1. Officiorum: Probè, inquit, definitur à Stoicis fortitudo, cū eam virtutem esse dicunt pugnātem pro æquitate. Et Seneca in epistola quadam ad Lucillum: Fortitudo non est inconsulta temeritas, nec periculorum amor.

¶ Ignea habena currus in die preparatiōnis eius. Pagninus habet: Vt ignis lampadarum currus erant in die, qua præparare fecit currus. Alij traducūt: Quasi ignis lampadarum currus in die preparatiōnis eius. Sensus est: Currus falcati Nabuchodonosoris venientis oppugnatum Niniuem videbantur circumligari igne ardente, qui ex ferro rotarum agitatarū confia-

Similia.

Prou. 18.
Esai. 12.

Phili. 4.

August.

Hieron.

Tullius.

Seneca.

Pagnin.

COMMENT. IN NAHV M

conflabatur. Pro habenis est in Hebræo **תַּלְדוֹת** peladoth, pro quo nonnulli viri docti tadas seu faces interpretatur. Septuaginta tamen transtulerunt habenas: quos & rectè quidè imitatus est vulgatus noster interpres.

¶ *Agitatores consopiti sunt.* Pro agitatoribus est in Hebræo: **בְּרוֹסִים** beroxim.

Berox est arbor quædam, pro qua Hieronymus transtulit abietè capite Esaię. 55.

Pro salivuncula ascendet abies. Et quia ex hac arbore ob eius proceritatem solent fieri hastæ & iacula, ideo beroxim omnia hæc significat. Hac ratione ductus Isidorus

Brixianus Brixianus traduxit: Hastæ abięgnæ tremuerunt. Pagninus: Abietes tremuerunt. Alij: Abietes veneno infectæ sunt.

Ut significant hastas fuisse venenatas, ut hostes omnino perderent. Nonnulli per abietes intelligunt equites Babylonios, qui ob corporum proceritatem cum altis abietibus comparantur. Ob eam causam septuaginta transtulerunt: Equites eorum tumultuantes. Et Chaldæa Ionathæ paraphrasis, per abietes hoc loco intelligit magnates, & exercitus magistros & duces. Alij vertunt: Hastati consopiti sunt.

Et quoniam equites hastati equos & hastas agitabant, rectè & dilucidè vertit Latinus noster interpres: Agitatores consopiti sunt: præ nimia scilicet fiducia. Quod ad Babylonios refertur. At alij hoc ad Ninivitas referendum putant, qui timore inimicorum percussi fuerunt perterriti & stupidi, ac veluti consopiti.

¶ *Preparabitur umbraculum.* Pro umbraculo est in Hebræo **סֹפֶסֶפֶת** socec, quod est nomen machinæ bellicæ ex lignis corijsque cõpactæ, qua urbium oppugnatores teguntur, quando muros diruunt, ne desuper lapidibus obruantur. Vocatur

à Julio Polluce scepistarium. Septuaginta traduxerunt: Preparabunt propugnacula sua. Pagninus: Preparabitur operimentum ex tabulis pellibusque confectum. Deriuatur à verbo *facac*, quod significat adumbrare, operire, protegere: ut psalmo. 139. Domine Deus virtus salutis meæ obumbrasti super caput meum in die belli. Hoc est, domine Deus fortitudo, in qua sita est salus mea, tu protegis caput meum in tempore belli: tu es mihi loco galeæ, ne ab hostibus percutiar.

¶ *Templum ad solum dirutum.* Septuaginta habent: Regalia ceciderunt. Alij: Palatium ad solum deiectum fuit. Quod idè est. Nomen Hebraicum est **הַכֹּל** hacal, quod aulam significat & templum. Eo utitur Ieremias capite. 7. cum ait: Nolite

confidere in verbis mendacij dicentes: templum domini, templum domini, templum domini. Ter illud nominabant & repetebant ad maiorem verborum suorum confirmationem. Vel quia ter in anno ad illud ingredi tenebantur Iudæi. Vel quia tres habebat partes, nimirum porticum, corpus templi, & oraculum. Vel ideo ter Dei templum nominabant, ut simularèt religionem. Antiqua est in mundo falsa virtutis ostentatio, quæ hypocrisis appellatur. Eruditus artificio simulationis est

angelus pictus, qui alas habes non volat: cereos manibus tenes non illuminat: qui videtur cœlum respicere & contemplari, cum nec illud respiciat, nec contèpletur. Primus hypocrita, ut Chrysostomus

annotavit, fuit diabolus, qui Hevam in horto amœnissimo fefellit. Cæterum in diuinis literis templum sumitur pro aula, pro æde idoli, pro templo Salomonis, pro ecclesia: quarum significationum exempla passim reperiuntur. Sumitur etiã pro

corpore

à Julio Polluce scepistarium. Septuaginta traduxerunt: Preparabunt propugnacula sua. Pagninus: Preparabitur operimentum ex tabulis pellibusque confectum. Deriuatur à verbo *facac*, quod significat adumbrare, operire, protegere: ut psalmo. 139. Domine Deus virtus salutis meæ obumbrasti super caput meum in die belli. Hoc est, domine Deus fortitudo, in qua sita est salus mea, tu protegis caput meum in tempore belli: tu es mihi loco galeæ, ne ab hostibus percutiar.

¶ *Templum ad solum dirutum.* Septuaginta habent: Regalia ceciderunt. Alij: Palatium ad solum deiectum fuit. Quod idè est. Nomen Hebraicum est **הַכֹּל** hacal, quod aulam significat & templum. Eo utitur Ieremias capite. 7. cum ait: Nolite

confidere in verbis mendacij dicentes: templum domini, templum domini, templum domini. Ter illud nominabant & repetebant ad maiorem verborum suorum confirmationem. Vel quia ter in anno ad illud ingredi tenebantur Iudæi. Vel quia tres habebat partes, nimirum porticum, corpus templi, & oraculum. Vel ideo ter Dei templum nominabant, ut simularèt religionem. Antiqua est in mundo falsa virtutis ostentatio, quæ hypocrisis appellatur. Eruditus artificio simulationis est

angelus pictus, qui alas habes non volat: cereos manibus tenes non illuminat: qui videtur cœlum respicere & contemplari, cum nec illud respiciat, nec contèpletur. Primus hypocrita, ut Chrysostomus

annotavit, fuit diabolus, qui Hevam in horto amœnissimo fefellit. Cæterum in diuinis literis templum sumitur pro aula, pro æde idoli, pro templo Salomonis, pro ecclesia: quarum significationum exempla passim reperiuntur. Sumitur etiã pro

corpore

Hieron. Esai. 55.

Brixian.

Pagnin.

Ionath.

Pollux.

Pagnin.

Psal.

Ierem. 7.

Similitudo.

Genes. 3.

Malac. 3. corpore, vt capite Malach. 3. Statim veniet ad templū suum dominator, quem vos queritis. Hoc est, statim filius Dei assumet corpus humanum. Hoc est templum illud, de quo ipse dixit apud Ioan. 2. Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Ac statim euāgelista ostēdit locutum fuisse Christum de templo corporis sui.

Et miles captiuus ductus est. In Hebraico pro milite est חֲטָבִים hutfab, pro quo in paraphrasi Chaldaica est regina. Ac ita habet Brixianus. Existimant nonnulli esse propriū reginæ nomen. Quam ob causam Pagninus traduxit: Et Hutfab regina captiua ducta est. Deducitur vocabulum hoc à iatsab, quod significat astare. Ideo nonnulli transferunt ex Hebræo: Et astans captiua ducta est. Ac per astantem intelligunt reginam, quòd ad regis dexteram solita sit astare: iuxta illud psal.

Psal. 44. 44. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato. Huic interpretationi congruit mirum in modum quod sequitur: Et ancillæ eius minabantur. Significat etiam verbum hoc stare. Vnde matsab significat stationem & aciem militum, & ipsos milites. Et aiunt idem significare hutfab. Quare potest verti locus hic: Et acies captiua ducta est. Pro quo Latinus noster interpretes transtulit: Et miles captiuus ductus est. Vt sit singulare pro plurali, miles pro militibus, siue pro acie militum. Postremò verbum hoc significat substare, & subsistere: quam ob rem nomen hutfab substantiam significat. Ea ratione moti septuaginta transtulerunt: Et substantia reuelata est. Hoc est, opes Niniuitarum apertæ sunt: & eorū reconditi thesauri Babylonijs expositi, & direptioni cōmissi. Sed quia pro, ductus est,

in Hebræo est verbum halah, quod significat reuocare, terminare, & consumi, vt psal. 101. Ne reuoces me in dimidio dierum meorum. Hoc est, ne me succidas & interficias in medio ætatis meæ: existimat Rabbi Ioseph Chimhi hunc versum Nahum hanc habere intelligentiam: Milites captiui mortui sunt.

Dissolutio genicularum. Vocabulū פִּיִּיִּי phic, pro quo septuaginta verterunt λυσις, & Hieronymus dissolutionem: significat etiam offensionem. Quod huic quoque conuenit loco: nam timentium genua se inuicem offendunt & collidunt. Deriuatur à verbo פִּיִּיִּי, quod significat offendere, dissoluere, rueri, educere, haurire. In hanc vltimam significationem sumitur capite Prouerb. 8. Qui me inuenit, inueniet vitam, & hauriet salutem à domino. Vel vt etiam verti potest ex Hebræo: Et educet voluntatem à domino. Hoc est, assequetur à Deo quicquid voluerit: iuxta illud psalmi. 144. Voluntatem timentium se faciet dominus.

Argumentum cap. 3.

Amentatur diuinus vates Ninæ calamitatem & euersionem, eiusq; nefaria scelera, propter quæ erat euerenda. Describit exercitus Babylonicus impetum & audaciam, & Niniuitici ignauitiam & imbecillitatem. Ostēdit spem nostram non in auxilio mundi, qui vana quædam nobis & inania pollicetur, sed in Deo esse collocandā, à quo est vera salus, qui ad seipsum confugientes tuetur & consolatur.

Caput tertium.

Væ ciuitas sanguinum, vniuersa mendacij, dilaceratione plena: non recedet à te rapina. Vox flagelli, & vox impetus rotæ, & equi fremētis, & quadrigæ seruentis,

A

Ezec. 24

Habac. 2

COMMENT. IN NAHVMO

Et equitis ascendenti. Et micanti gladij, et fulgurati hastæ, et multitudinis interfectæ, et grauis ruina: nec est finis cadaverum: et corrucient in corporibus suis. Propter multitudinem fornicationum meretricis speciose et gratæ, et habentis maleficia, quæ vendidit gentes in fornicationibus suis, et familias in maleficijs suis. Ecce ego ad te, dicit dominus exercituum: et reuelabo pudenda tua in facie tua: et ostendam in gentibus nuditatem tuam, et regnis ignominiam tuam. Et proijciam super te abominationes, et contumelijs te afficiam, et ponam te in exemplum.

Explanatio.

Vciuitas sanguinū. Postquā superiorib⁹ duobus capitib⁹ prædixit Ninæ ciuitatis euer-

sionem: nunc ostēdit eius causas esse crudelitatem, homicidia, mēdacia, fraudes, rapinam, discordiam, libidinem, idolorum superstitionem, veneficia, & incantationes. Ostendit rectam esse diuinā iustitiam, quæ huiusmodi flagitia horribilibus supplicijs affecerit. Tangens autem primam causam: Væ, inquit, ciuitas sanguinum. Hoc est, væ tibi popule Niniuite effusor sanguinis innocentis, infinitis cædibus coinquinatæ. Cū populis ille multas regiones oppugnaret, multa millia hominum interficiebat. Bellū inferebat quiescentibus, vt eorum veteres illibatasque diuitias in profundissimam

cupiditatū suarū gurgitem profunderet: Sumitur sanguis pro cæde & homicidio, vt psal. 50. Libera me de sanguinibus Deus salutis meæ. Ita appellat David detestabile homicidij flagitiū, quod in cæde Vriæ commiserat. Ita locum illū intellexisse videtur Ioannes Cāpensis, cuius paraphrasis habet: Libera me ab homicidio Deus, ô Deus author salutis meæ. Vel per sanguines intelligit illic diuin⁹ vates cōtra peccata, quæ trahuntur ex carne peccato originali infecta. Vnde caro & sanguis, vt ait apostolus cap. 15. prioris ad Corinthios: regnum Dei non possidebūt. Hoc est, peccata quæ de carnis & sanguinis corruptione proueniunt. Ita Augustinus Aurelius, & Rufinus Aquileiensis locum illum interpretantur. Ioannes Reuchlinus in lexico explicans locum illum inquit: Libera me de sanguinibus, id est de pœna sanguinis. Sciebat enim scriptum esse capite Genesis. 9. Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius. Remigius Antisiodorēsis per sanguines loco illo psalmi intelligit concupiscentias carnis, quibus David liberari cupiebat. In hunc modū intelligi potest illud Ioannis. 1. cap. Qui non ex sanguinibus, nec ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri: sed ex Deo nati sunt. Præterea sumitur sanguis pro idolorum victimis, quarum sanguinē infideles fundere solebant. Gloriabantur sanguine animalium, quæ simulachris sacrificabant: de illo loquebantur: in eo spē suam collocabāt. Ita intelligitur id, quod ait apud Zachariam Deus capite. 9. Auferam sanguinem eius de ore eius. Hoc est, delebo idolorum cultū, & victimas. Quod statim explicat, cū ait: Abominationes eius de medio dentium eius. Abominationes appell-

psal. 50. Deo salutis meæ. David detestabile homicidij flagitiū. Cāpensis. Augustinus Aurelius. Rufinus Aquileiensis. Reuchlinus. Remigius. Ioannis. Zach. 9.

appellatur hostiæ in honorem idolorum
 mactatæ. Potest igitur sensus horum
 verborum Nahum esse: Væ tibi ciuitas
 sacrificijs falsorum deorum dedita. Viri
 sanguinum dicuntur, qui idolis immo-
 lant victimas: & qui alios homines occi-
 dunt: vt psal. 54. Viri sanguinum & do-
 losi non dimidiabunt dies suos. Solent
 enim huiusmodi homines morte im-
 matura decedere ex vita. Et quia vitam lon-
 gam sibi pollicentur, nunquam explent
 tempus suum. Quare etiamsi senectute
 cõficiantur, tamen vera est hæc sententia:
 Viri sanguinum & dolosi non dimidia-
 bunt dies suos. Poteris per viros sangui-
 num quoscunq; homines intelligere sce-
 lere quocunq; contaminatos: nam san-
 guis pro quacunq; culpa siue noxa sumit-
 tur aliquando: capite enim Numerorum
 Num. 35. vbi nos habemus: Absque noxa erit,
 qui eum occiderit: pro noxa est in He-
 braico nomen hoc dam, quod sanguinẽ
 significat: quo vtitur hoc loco Nahum.
 Quam ob causam potest hic locus hanc
 habere intelligẽtiã. Væ tibi popule Ni-
 niuitice noxis flagitijsq; pollute, & sti-
 mulis cupiditatis incitate. Vbi ponitur
 particula, væ, magna designatur culpa,
 pro qua magna infligitur pœna: vt capite
 Esai. 2. Esaiæ secundo: Væ genti peccatrici, po-
 pulo graui iniquitate. Et Matthæi vige-
 simo tertio: Væ vobis scribæ & pharisæi
 hypocritæ. Ac non solùm de tempora-
 li, sed etiam de æterno supplicio solet in-
 telligi. Aspicias hæc Nahum verba refer-
 ri ad Ninuẽ, de cuius euerfione vati-
 cinatur. Sed quoniã solent aliquãdo diui-
 ni vates, cũ de re quadã loquuntur, ad aliã
 trãsserre sermonem, quæ aliquam habet
 cũ illa similitudinem, vt psal. 71. cũ de
 Salomone, hoc est, de rege pacifico se psal-

mographus ad Christum, quem Esaias
 nono vocat principem pacis, refert: exi-
 stimo posse dici diuinum nostrum vatẽ
 hoc loco raptum spiritu ex Assyrijs vati-
 cinationem suam ad Iudæos transtulisse,
 & loco Ninæ fuisse Hierosolymam allo-
 cutum: sed postea ad Ninam reuersum
 esse. Cũ enim mentis oculis diuino lu-
 mine illustratis perspiceret fore, vt Iudæi
 Hierosolymæ Christum dominum ve-
 rum Messiam ad eadem crudelissimam
 falsis criminibus vocarent, eiusq; pretio-
 sum sanguinem effunderent, has lamen-
 tabiles voces emisit: Væ ciuitas sanguinũ.
 Ac si diceret: Væ tibi Hierosolyma: de-
 ploro scelera, quæ es in Christi morte cõ-
 missura, propter quæ euertenda es à Ro-
 manis, & funditus dissipanda. Meritò eã
 vocat ciuitatem sanguinum, quia eius
 ciues innocentis agni sanguinem postu-
 larunt dicentes: Sanguis eius super nos,
 & super filios nostros. Et illum crudelis-
 simè occiderunt. Id vidit spiritu multo
 antè Esaias, cũ dixit capite primo allo-
 quens Iudæos: Manus vestræ sanguine
 plenæ sunt. Ezechiel etiam capite vige-
 simo quarto Hierosolymã eam ob cau-
 sam ciuitatem sanguinum vocauit bis di-
 cens: Væ ciuitati sanguinum. De san-
 guinis acceptionibus vide Clementem
 Alexandrinum. 1. Pædago, 6. Gregori-
 um Nysenum de vita Mosis, Isichium
 in Leuiticum. 16. Bernardum in sermo-
 ne in octaua resurrectionis.

¶ *Vniuersa mendacij.* Intelligitur de Ni-
 na, quæ non solùm multas ciuitates bello
 crudelissimo euertit, sed multas alias frau-
 dibus, dolisque in ditionem suam rede-
 git: & mendacijs abundauit. Potest, vt
 dixi, ad Hierosolymã referri. De Iudæis
 noie Ephraï significatis ait cap. 12. Osee 12.

COMMENT. IN NAHVVM

Tota die mendacium & vastitatem multiplicat. Hoc est quotidie auget mendaciū, quod est vastitatis & euerfionis causa. Quod discrimen est inter numum verum & adulterinum, hoc est inter veracem hominem & mendacem. Imò multo detestabilius: nam falsitas numi lædit corpus, mendacium verò animū: iuxta illud Sapientia primo: Os quod mentitur, occidit animam. Quod est de mendacio pernicioso intelligendum: quo nullum venenum promptius inuenitur: nam venenum corporeum non statim necat: at mendacium perniciosum illico occidit: ait enim Iacobus apostolus: Peccatum cum consummatum fuerit, generat mortem. Quod non de veniali, sed de mortifero intelligitur. Illud est aduertendum, vbi nos habemus hoc loco: Vniuersa mendacij: esse in translatione septuaginta interpretum: Tota mendax.

¶ *Dilaceratione plena.* Id est, quæ non solum homines in parte, sed ciuitates dilanias & perdis. Quidam ita interpretantur: Væ tibi ciuitas plena dissidio & diuisione. Ostendit diuinus vates esse urbem illam euertendam: est enim dissidium ac diuisio certissimum vastitatis exitijque argumentum. Id ostendit Oseas decimo, cum inquit: Diuisum est cor eorum: nunc interibunt. Et seruator noster in euangelio: Omne regnum in se diuisum desolabitur. Scribit Pótianus dixisse Zenonem Citieum, honestum ciuium amorem ciuitatem conseruare. Agesilaus, auctore Plutarcho, interrogatus quam ob rem Sparta non esset cincta mœnibus, ostendit ciues vnanimis, Hi, inquit, sunt Spartæ ciuitatis mœnia. Ostendit nullum esse murum concordia ciuium munitiorem, nullam pestem discordia fu-

nestiorem. Id animo percipientes Lacedæmonij, vt ait libro tertio decimo Athenæus, ante prælium sacrificabant amori, quod scirent in amicitia & concordia instructorum exercituum salutem & vitam consistere: in dissidio autem & discordia perniciem. Solet autem diuisio ex insolentia sæpenumero oriri. Nam vt ex vaporibus & exhalationibus terræ fiunt tonitrua & pluuia: sic ex superbia & arrogantia oriuntur discordiæ, & afflictionum lachrymæ, quæ ex ipsa discordia generantur.

¶ *Non recedet à te rapina.* Hoc est quam diu duraueris, semper rapies aliena. Significat Iudæorum auaritiam, & pertinaciam in prædando. Latrones eos vocauit Christus, cum dixit: Domus mea domus orationis vocabitur: vos autem fecistis eam speluncam latronum. Potest hoc, vt dixi, in potiore sensu ad Niniuitas referri, qui cupiditate flagrantes nullis opibus satiebantur. Nam vt ait Ecclesiasticus quinto: Auarus non replebitur pecunia. Possunt arcæ cupidorum impleri, sed animi haudquaquam. Quanto sunt ditiores, tanto in periculo maiore versantur. At paupertas mitis & voluntaria tuta est, instrumentumque diuinæ philosophiæ. Eam elegit Christus, & suis tribuit dilectissimis. Scitis, inquit apostolus in posteriore ad Corinthios, gratiam domini nostri Iesu Christi, quoniam propter nos egenus factus est, cum esset diues: vt illius inopia vos diuites essetis. Et Iacobus capite secundo epistolæ suæ: Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & hæredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se? Et ipse Christus Deus noster: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est

Similitudo.

Sap. 1.

Iaco. 1.

Ose. 10.

Matt. 12.

Luc. 11.

Pontian

Plutarc.

Athen.

Similitudo.

Matt. 11.

Ecclesi.

2. Cor. 8.

Iaco. 2.

Matt. 5.
Luc. 6.

Similitudo.

Pro

Psal

Gen
Exc

est regnum cœlorum. Id intelligens diabolus contendit auferre à multis paupertatem, vt diuitijs affluentes grauibus se operiant flagitijs. Quemadmodum hostes dant operam, vt impleant & obstruant foueam arcis, quam obsident, & oppugnant, vt eam capiant: sic dæmones laborant, vt vacuam paupertatis foueam impleant diuitijs: quò possint animi arcem facillè expugnare. At viri pij & sapientes paupertatem amplexantur.

Prou. 15 Nam vt Salomon ait Prouerbiorũ quintodecimo: Melius est parum cum timore domini, quàm thesauri magni & insatiabiles. Hoc non intelligentes Niniuitæ vtebantur prædis ac rapinis, vt diuites efficerentur. Sed David spiritu Dei

Psal. 61. illustratus: Nolite, inquit, sperare in iniquitate: & rapinas nolite concupiscere: diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Vel vt potest etiam verti ex Hebræo: Nolite sperare in iniquitate & rapina: nolite fieri vani, etcæt. Quibus verbis nos hortatur, vt contemnamus pecunias & opes, ne stimulis cæcæ cupiditatis inflâmati alienum diripiamus, & vanitatem amplexemur. Transit enim celerrimè vita, & euanescent diuitiæ, quibus non debemus adijcere animum, cum sint fluxæ, & in casu sitæ, eamque ob causam pro nihilo putandæ. Tu autem aduerte. Prædicebat Nahum Niniuitis exitium propter eorum scelera, præsertim quia aliena rapiabant, & tamen dicebat: Non recedet à te rapina. Vide quàm difficilè sit à peccato discedere. Incidere in illud est facillè, sed ab eo abduci magnam habet difficultatem. Id voluit diuina scriptura significare in Genesi & Exodo, cum narrauit Hebræos facillè ingressos fuisse in Aegyptum: sed diffi-

culteri inde exiuisse: imò non alitet quàm manu Dei. Vnde Latinus poëta cecinit: Vergilii. Facilis descensus auerni: sed reuocare gradum, hoc opus hic labor est. Cæterum verba hæc: Non recedet à te rapina: possunt intelligi de rapina Chaldæorum, vt sit sensus: Quoniam ô Nina es ciuitas sanguinum tota plena mendacijs, furtis, & discordijs, eris direptioni commissa: non recedet à te exercitus Chaldæorum, donec opes tuas diripiat. Omnes has explanationes recipit locus hic. Vt ex vno stipite arboris diuersi rami variorum fructuum miro agricolarum artificio insiti, procedunt: sic ex vno eodemque loco sanctæ scripturæ, Deo ita ordinante, varij rami distinctorum sensuum aliquando egrediuntur.

¶ *Vox flagelli, & vox impetus rotæ.* Describit vim, sonitum, terrorem, immanitatem copiarum Chaldaicarum. Sensus est: Audietur in hoc exercitu vox siue sonitus flagellorum, quibus equi agitabuntur. Olim ante vsum calcari-um vtebantur equites flagellis. Et audietur sonus stridentium rotarum curruum se impetu & celeritate mouentium. Nam venient multi ad pugandum curribus falcatis. Per vocem flagelli potest intelligi vox Nabuchodonosoris, qui erat flagellum, quo Deus gentes multas percutiebat. Eodem modo Attila rex Hunnorum qui magnam Italiæ partem vastauit, vocabatur flagellum Dei. Hoc se titulo nominabat, vt diuus ait Antoninus parte secunda historiarum titulo vndecimo. Etiam si Rauisus Textor hoc tribuat Totilæ Gothorum regi, qui Romam expugnavit. Et impius Tamorlanus, quem alij

Similitudo.

Prou. 15

Psal. 61.

Gene. 46
Exod. 5.

Similitudo.

Antoni.

Rauisus.

Tamburlanum vocant, fatebatur se esse iram Dei. Author est Antonius Sabellius libro exemplorum octauo. Demum Caligula Romanorum imperator aiebat velle se, vt vniuersus populus Romanus vnicam haberet ceruicem, vt vno ictu illum interficeret. Authores sunt præter Eutropium Fulgosus libro nono, & Brufonius libro secundo. Talia portenta tulit olim mundus pro summis principibus. Vel sumitur hoc loco flagellum pro contumelia, quam Babylonius exercitus iaciebat in Niniuitas, cum eos vocibus & maledictis execraretur. Sumi autem flagellum in hanc significationem indicat locus ille Iob quinto capite: A flagello linguæ absconderis. Vel pro calamitate: in quam significationem sumitur psalmo trigesimo primo: Multa flagella peccatoris.

¶ Et equi frementis, & quadrigæ feruentis. Ponitur singulare pro plurali. Sensus est: Audietur strepitus equorum ferocitate exultantium: & saltantium ac properantium quadrigarum: & pugnantium equitum: & gladiatorum micantium radijs se vicissim tangentium: & hastarum coruscantium: & multorum ciuium tuorum trucidatorum: & eorum, qui ruerint & ceciderint in bello, quorum infinita erit multitudo.

¶ Equitis ascendentis, & micantis gladij, et fulgurantis haste. Præter sensum quem paraphrasticè exposui, potest hoc ita explanari. In exercitu illo Babylonico contra Ninam parato equites extollent manibus gladios micantes euaginos, & hastas rutilantes. Ita enim potest educi ex Hebræo.

¶ Et corruent in corporibus suis. Hoc est, in cadaueribus eorum: Ac si dicat: Tanta

erit interfectorum Niniuitarum multitudo, vt hostes cadant super illos. Impingent Babylonij in eorum cadauera. Illic perierunt Niniuitæ, & nomina eorum. Tunc impletum fuit illud David: Perijt memoria eorum cum sonitu: hoc est, cum magno clamore, vt interpretatur Augustinus, quemadmodum August. fit, quando res prosperæ ruunt, infelicique sine clauduntur. Sustulit Deus impios, & nomen crudelissimæ gentis ad interneccionem redegit. Vbi sunt principes illi Assyrij, qui mundum terrebant, sibi que vitam perpetuam pollicebantur? Transierunt omnia illa sicut vmbra, & sicut nuntius præcurrens. Quemadmodum fluuius etiam si non directò feratur, sed multis factis anfractibus diffluat, semper tamen currit ad mare: sic vita nostra tametsi multas habeat mutationes, variasque vicissitudines, & cursum suum per varios casus & diuersa rerum discrimina conficiat: semper tamen ad mortem properat ac festinat.

¶ Propter multitudinem fornicationum. Subaudi, euenient omnia hæc Ninæ. Erat quippe ciuitas illa libidinibus obscenisque voluptatibus dedita. Vel accipitur fornicatio pro idolorum cultu: infinitos enim deos colebant Niniuitæ, ad quorum cultum, impiamque superstitionem varias nationes prouocabant. Reddit Nahum causam interitus tantæ hominum multitudinis, quia multis ac vanis idolis cultum, soli Deo debitum, tribuebant, & ipsum verum Deum pro nihilo putabant. Sumi autem fornicationem pro idololatria indicat illud Sapientie quartodecimo: Initium fornicationis initium idolorum est. Vnde fornicari idem est sæpenumero quod idola

idola venerari, vt capite Exodi trigefimo
 Exo. 34. quarto: Ne fornicati fuerint cum dijs
 suis. Et paulò pòst: Ne fornicari faciant
 Leui. 20. filios suos in deos suos. Et Leuitici vige-
 simo: Vt fornicentur cum Moloch. Et
 Psal. 72. psalmo. 72. Perdidisti omnes, qui forni-
 cantur abs te. Huiusmodi sunt Luthe-
 rani, qui ecclesia Christi repudiata in hæ-
 reses intolerabiles inciderunt, & cū im-
 pietatibus suis se copularunt.

¶ *Meretricis speciosa & grata, & habentis maleficia.* Comparat Ninam cum muliere pulchra, quæ domum suam patefacit obscenæ omnium cupiditati, quæ ad turpes voluptates homines inuitat. Illa enim varias gentes ad deorum suorum cultum inuitabat, & veneficijs ad hunc effectum, artibusque magicis utebatur. Eadem ratione ductus Esaias capite primo de Hierosolyma loquens: Quomodo, inquit, facta est meretrix ciuitas fidelis? Et Ezechiel sextodecimo: Propterea meretrix audi verbum domini. Et Ioânes Apocalypsis decimonono, Babylonem, hoc est improborum cœtum, & ciuitatem confusionis meretricem magnam appellauit.

¶ *Ecco ego ad te, dicit dominus exercituum.* Sensus est: quoniam tu ô Nina es multorum deorum cultrix, & augurū ac ariolorum faulrix, & vero Deo contempto plurima idola coluisti, ad quorum cultū gentes alias excitasti, veniam ego contra te, inquit Deo, te grauius puniēs & eueruens. Venturi erant ad illam vastandam Babylonij: & Deus ait se esse ad illā perdendam venturum. Nam illo ita permitte & ordinante erat ciuitas illa per Babylonios ad exitium & vastitatem vocanda. De malo pœnæ ait Amos tertio: non esse malum in ciuitate, quod Deus

non faciat. Hæc verba Nahum fuerunt etiam capiti secundo mandata.

¶ *Reuelabo pudenda tua ante faciem tuam.* Id est, fimbrias tuas puluere & luto contaminatas reijciam in faciem tuam, vt pudenda tua detegantur: quod est spectaculum mulieri ignominiosissimū. Ac si dicat: ita te castigabo, vt maneat infamis. Vel ita: ponam ante oculos tuos flagitia tua, vt ea videas & detesteris. Sic psalmo quadragesimonono: Arguam te, & statuatam contra faciem tuam. Hoc est, conuincam te, & ostendam te tibi, vt tibi displiceas: quod faceres, si te videres. Quod posuisti post dorsum tuum, ponā ante faciem tuam: vt ea videns erubescas.

Ita Augustinus locum illum interpreta- August.
 tur: & post illum Petrus Lombardus, qui Lombard.
 est doctorum antiquorum veluti echo, & vocis repercussio. Hoc est hominum ingenium non aspicere flagitia sua, aliena autem inquirere, perspicere, & explorare. Qui portat pondus aliquod super caput, non illud cernit: cernunt autem alij: ipse autem aliorum onera intuetur. Sic nos non videmus peccata nostra, sed aliorum, ipsi autem non sua, sed nostra conspiciunt. Sunt enim peccata super caput iuxta illud psalmi trigefimi septimi: Iniquitates meę supergressę sunt caput meū: & sicut onus graue grauata sunt super me. Quibus verbis significat psalmographus se tanto flagitiorum pondere premi, vt vires illi ferendo pares non habeat. Cū igitur peccata feramus super capita, ea minimè videmus. Ex quo efficitur, vt non intelligamus, quantum distemus ab illa pietatis & iustitiæ præstantia, quā Deus à nobis requirit.

¶ *Et ostendam in gentibus nuditatem tuā.* Aperiam Chaldæis interiora tua. Sig-

Ddd 3 nificat

COMMENT. IN NAHV M

nificat viros esse Chaldaeos thesauros, & recondita omnia ciuitatis Ninæ. Loquitur de illa, quasi de muliere comprehensa in adulterio: quæ solebat coram omnibus spoliari vestibus pretiosis, eiusque maleficia omnibus indicari. Sensus est: afficiam te summa ignominia: nam non solum tibi, sed alijs prodam scelera tua.

Esai. 47. Hoc schemate utitur Esaias capite. 47.

cum ait: Reuelabitur ignominia tua, & videbitur opprobrium tuum. Et Eze-

Ezec. 16.

chiel sextodecimo: Eras nuda, & confusione plena. Et paulo post: Reuelata est ignominia tua.

¶ *Ponam te in exemplum.* Ut scilicet videntes alij dedecus tuum, & poenas scelerum tuorum, quas daturus es, resipiscant: & repudiatis flagitijs dirigant vitam ad certam rationis normam, officiorumque momenta perpédant. Ita posterioris Pa-

2. Par. 7. ralipomenon. 7. Ponam eam in parabolam, & in exemplum cunctis populis.

¶ *Et erit: omnis qui viderit te, resiliet à te: & dicet: Vastata est Niniue. Quis commouebit super te caput? Vnde queram consolatorē tibi? Nunquid melior es Alexandria populorum, que habitat in fluminibus? Aqua in circuitu eius, cuius diuitie mare: aqua muri eius. A Ethiopia fortitudo eius, & A Egyptus, & non est finis. Africa & Libyes fuerunt in auxilio tuo. Sed & ipsa in transmigrationem ducta est in captiuitatem: paruuli eius elisi sunt in capite omnium viarum: & super inclitos eius miserunt sortem, & omnes optimates eius confixi sunt in compedibus. Et tu ergo inebriaberis, & eris despecta: & tu quares auxiliū ab inimico. Omnes munitio- nes tue sicut ficus cum grossis suis: si concussa fuerint, cadent in os comedentis. Ecce populus tuus mulieres in medio tui. Inimicis tuis ad apertionem pendentur porta terra tue:*

deuorabit ignis vestes tuas. & Aquam propter obsidionem hauri tibi: exigue munitio- nes tuas: intra in lutum, & calca subigens, tene laterem.

¶ *Et erit, omnis qui viderit te, resiliet à te.* Id est, itaque fiet & eueniet, ut quicumque supplicium & dedecus tuum aspexerit, refugiat abs te, relinquens scelerum tuorum imitationē, ne similiter mulctetur.

¶ *Quis commouebit super te caput?* Quasi dicat: nemo. Interrogatio affirmans obtinet vim negationis. Non erit, qui doleat vicem tuam, qui ingemiscat in tam graui vulnere, qui in cœrore angatur, quod tu dolore opprimaris, & funditus vasteris. Quin potius omnes dicent te esse iusto Dei iudicio punitam: nullumque habebis consolatorē. De Hierosolyma ait Ieremias Threnorum. 1. Non est, qui cō-

soletur eam ex omnibus charis eius. Cō- mouere caput super aliquem signū erat commiserationis. Ideo Iob capite sexto- **Thren. 1.**
Iob. 16. decimo: Vtinam, inquit, esset anima vestra pro anima mea, cōsolarer & ego vos sermonibus, & mouerem caput meū super vos. Non est mirum crudeles Niniuitas non inuenisse, qui eos in cœrore leuarent, & solatio aliquo mulcerent: siquidem viri pietate omnique virtute & sapientia præstantes in ærūnis versati nullum aliquando inueniunt cōsolatorem. Id expertus Ieremias dicebat in prima **Thren. 1.** lamentatione: Ego plorans, & oculus meus deducens aquam, quia longè factus est à me consolator. Multi qui in rebus secundis & ad voluntatem fluentibus per multos habebant amicos, postea iacentes in ærumnis nullos inuenerunt. Mundi **Similitudo.** amor est veluti sol inter nubes, qui vehementer ardet, sed parum durat, nunquam stabilis perseverat.

¶ *Nun-*

¶ *Nunquid melior es ab Alexandria populorū?* Ac si dicat, non. Sensus est: Si Alexandria celeberrima & munitissima quondam vrbs Aegypti expugnata fuit à Chaldæis, & funditus eversa, quia non potuit illis Deo ita volente resistere, quā fieri potest, vt tu quę inferior es, minusq; ad resistendum apta & parata, euadas ab eorū manibus, iramq; diuinam declines? Hęc ciuitas fuit olim vocata No, & ita vocatur Hebraicè hoc loco Nahū: quę fuit à Chaldæis prius vastata quàm Nina. De illius eersione locutus est Ieremias cap. 46. & Ezechiel. 30. Sed multos post annos ab Alexandro Magno instaurata Dimocratis architecti opera vocata est Alexandria. Latinus autem interpres relicto nomine antiquo insueto, quod erat ab obliuione ferè extinctum, illam eo nomine appellat, quod tunc erat notius & celebrius. Eodem modo Moses capite Genesis. 12. loquens de Abramo: Transgrediens, inquit, ad montem qui erat contra Orientem Bethel tetendit ibi tabernaculum suum, ab Occidente habens Bethel, & ab Oriente Hai. Hoc est ad montem qui erat Orientalis ipsi Bethel. Et tamen locus ille adhuc non appellabatur Bethel, sed Luza: nam nomen hoc Bethel fuit illi postea impositum à Iacob: vt Moses capite Genesis vigesimo octauo testatur. Est autem Bethel, vt diuus ait Hieronymus in libro de locis Hebraicis, oppidum situm euntibus Aeliam de Neapoli in læua parte vię duodecimo circiter milliario: vbi ædificata est ecclesia, vbi dormiuit Iacob pergens in Mesopotamiam: qui ei loco posuit hoc nomen Bethel, quod idem est ac domus Dei. Sed solet diuina scriptura per anticipationem nominibus aliquando vti

locorum. Idem fecit interpres noster Latinus capite. 46. Ieremię, Deum ita loquentem inducentis: Ecce ego visitabo super tumultum Alexandria. Et Ezechielis. 30. Faciam iudicium meum in Alexandria. Quibus in locis est in Hebraico No. Similiter Vergilius de Aeneida loquens ait libro primo Aeneidos: Italiam fato profugus Lauinaque venit: littora. etc. etc. Cū tamen littora illa nō dum appellarentur Lauina, cūm Aeneas illuc classē suam appelleret. Nam vbi ille vxorem duxit Lauiniam, condidit urbem in Latio à nomine vxoris Lauinium appellatam. Ex quo effectum est, vt littora illa Lauina siue Lauinia appellarentur. Qua de re poteris Titum Liuium libro primo ab vrbe condita videre.

¶ *Populorum.* Hoc est, populosa, vt ita dicam: erat enim celeberrima, magnam hominum multitudinem continens, multosq; sibi subiectos populos coercens. Paraphrasis Chaldaica habet: Alexandria magna.

¶ *Quę habitat in fluminibus.* Id est, quę est iuxta fluuios sita. De illa ait in hunc modum diuus Hieronymus in libro de locis Hebraicis Actuum apostolorum: Alexandria ciuitas Aegypti quę quondam No dicebatur, inter Aegyptum Africam & mare quasi claustrum posita est. Solinus capite quadragesimo quinto ait eam esse non longè ab ostio Nili fluminis. Sita est iuxta Nilum & mare & lacum Marcoticum. Ostendit hoc loco diuinus vates eius situs amœnitatem, & munitionem: erat enim natura, situ, membris, & descriptione ædificiorum ornatissima. Vide Iustinum libro vndecimo, Plinium libro. 5. Quintum Curtium lib. 4. rerum gestarum Alexandri,

COMMENT. IN NAHVUM

Diodor. & Diodorum Siculum in Bibliotheca.

¶ *Cuius diuitia mare.* Hoc ait, quia mari multæ pretiosæque merces vehebantur. Sequitur: Aquæ muri eius. Hoc est, aquis veluti muris cingebatur. Vel aquæ eius muros circumdabant.

¶ *Æthiopia fortitudo eius & Ægyptus.* Id est, erat Æthiopia fœdere coniuncta cum Alexandria, quæ erat Ægypti metropolis & regia: quare Æthiopia & tota Ægypti regio eidem Alexandriae opem ferebant, eamque reddebant fortitudine præstantem. Sequitur: Et non est finis:

Hoc est, cuius fortitudo videbatur infinita. Vel cuius ciues erant infiniti. Septuaginta habent: Et non est finis fugæ tuæ. Id est, fugient ciues tui infinitè. Æthiopia sumitur aliquando pro gentilitate, ut psal. 67. Æthiopia præueniet manus ei⁹ Deo. Hoc est, festinabit dare manus & obedientiam Christo vero Deo, cuius fidem & cultum acceptura est. Hic autem pro ea sumitur Æthiopia, quæ iuxta Ægyptum est: de qua loquitur Daniel capite. 11.

Psal. 67.

Dan. 11.

¶ *Africa & Libyes fuerunt in auxilio tuo.* Alloquitur Alexandriae, ac si dicat: Africa & Libya tibi opem & præsidium attulerunt. Africa regio est latissima, vna ex tribus præcipuis mundi partibus: quæ ad Oriëtem Nilo fluuio, ab Occasu mari Atlantico, à Meridie mariaustrali, ab Aquilone mari Mediterraneo terminatur. At quædam huius Africae pars dicitur Africa minor, de qua hic loquitur Nahum. Libya etiam pro Africa aliquando sumitur in vniuersum: sed hîc pro quadam Africae parte accipitur, quæ appellatur Mareotica. Qua de re ea poteris videre, quæ in nostris in Daniele commentarijs diximus, verba illa capitis

Dan. 11.

commentarijs diximus, verba illa capitis

vndecimi explanâtes: Per Libyã quoque & Æthiopiam.

¶ *Sed & ipsa in transmigrationem ducta est in captiuitatem.* Hoc est, nihilominus tamen ipsa Alexandria capta fuit, & euerfa: eiusque ciues captiui ducti sunt in Chaldæam. Nam etsi habebat auxilium humanum, carebat tamen diuino. Ostendit hic locus nō esse nobis viribus ac præsidijs humanis nitendum. Aspicias quàm parum profit hominum auxilium cōtra Dei voluntatem, quanti que ponderis sit præsidium Dei. Id intelligens Moses cecinit Exodi. 15. Fortitudo mea & laus mea

Exodi.

dominus, & factus est mihi in salutem. Et paulò post: Currus Pharaonis & exercitum eius proiecit in mare. Et David psal. 19. Hi in curribus, & hi in equis,

Psal. 19.

nos autem in nomine domini Dei nostri inuocabimus. Ipsi obligati sunt, & ceciderunt: nos autem surreximus, & erecti sumus. Quare nō debemus in mundi auxilio totam spem figere & locare, sed in Deo, ad quem in calamitatibus nostris debemus tanquam ad arcem tutissimã cōfugere. Hac ratione ductus Iosaphath has ad Deū voces emisit, quæ sunt cap. 20 2. Par. 20 libri posterioris Paralipomenon mandata: Cùm ignoremus, quid agere debeamus, hoc solū habem⁹ residui, ut oculos nostros ad te dirigamus.

2. Par. 20

¶ *Paruuli eius elisi sunt in capite omniū viarum.* Hoc est, pueri Alexandriae in omnibus compitis fracti, collisi, & trucidati fuerunt. Cùm hostes eos ducere obtineram atate non possent, ad lapides projiciebant. Id fecerunt Babylonij Niniuitis: sed idem fecerunt Persæ Babylonijs, iuxta illud psal. 136. Beatus qui tenebit, & allidet paruulos tuos ad petrã. Cap. 9. lib. 4. Reg. 9 4. Reg. scriptū est: Paruulos eorum elides.

¶ Super

Super inclytos eius miserunt sorte. Chal-
dæi super principes & magnates Alexâ-
driæ miserunt sortes, quibus decerneret-
tur, quos quisq; captos abduceret. Et om-
nes fuerunt in vincula coniecti. Hoc AE-
gypti exitium prædixit Esaias cap. 18. &
Iere. 46. 19. & 20. Ieremias. 46. Et Ezechiel. 29. &
30. & 31.

Tu ergo inebriaberis. Redit ad vaticina-
tionem ciuitatis Ninæ. Sensus est: Tu ô
Nina repleberis similibus, vel acerbiori-
bus calamitatibus. Et poculo iræ Dei eris
ebria, & in tot ærūnis versata, vt sensum
rationemque amittas. Vult summā Ni-
næ afflictionem significare. Ita Ieremias
Thren. 3. Threnorum. 3. Repleuit, inquit, me ama-
ritudine, & inebriauit absinthio.

*Eris despecta, et tu quæres auxilium ab
inimico.* Illi quos tu amicos tuos esse pu-
tabas, in quos beneficia contuleras, ita te
in calamitatibus tuis derelinquent, & ne-
gligent, vt cogaris ad inimicos tuos con-
fugere. Amicus propriam quærens vti-
litatem, cuius amicitia non in virtute, sed
in proprio emolumēto consistit, est simi-
lis habenti arculam plenam suauis escæ, ex
malis cotoneis & saccharo confecta, eaq;
magnificenti: qui postquam escam co-
medit atque consumpsit, vacuam arculā
contemnit, & abijcit. Cū vtilitas ami-
citiam conglutinat, eadem mutata dis-
soluit: quia solida & vera non erat ami-
citia. Omni tempore diligit, qui amicus
Prou. 17. est: ait Salomon in Prouerbijs: & frater
in angustia comprobatur. Solida amici-
tiæ sunt adamantina: quæ autem propriū
respiciunt commodum, vitreæ. Sensisse
autem Ninam amicorum suorum defe-
ctionem etiam Diodorus Siculus libro. 3.
testatur.

Omnes munitiones tuæ sicut ficus cū gros-

sis suis. Tam facilè deiciuntur in terram
omnia mœnia atque propugnacula tua,
quàm ficus arbor cum ficis præcocibus,
qui excussi statim cadunt, & interdū in
os excutientium, & qui eos deuorant &
liguriunt. Comparat munitiones Ninæ
plenas hominibus cum ficu plena gros-
sis suis, quæ facilè euellitur, & ficus faci-
lè colliguntur.

Ecce populus tuus mulieres in medio tui.

Hoc est, ciues & habitatores tui erunt in
te imbecilli & effœminati animum mu-
liebrem gerentes. Notat eorum delicias,
mollem & vmbrailem vitam: cū dā-
da opera sit, ne quid molle & effœmina-
tum, fractumque fiat. Volens Deus ostē-
dere futuram Iudeorum perniciē: Dabo,
inquit apud Esaiam. 3. pueros principes
eorum: & effœminati dominabuntur eis.
Fuerunt Hierosolymæ multi vnguentis
pretiosis dediti: quod viros nō decet. La-
cedæmonij expulerunt ciuitate Sparta
vnguentarios: eosque Solon in legibus
suis prohibuit. Authore est Athenæus lib.
15. capite. 14.

*Inimicis tuis ad apertionē pendentur por-
tæ terræ tuæ.* Inuehitur in homines deli-
cijijs deditos, qui hostibus portas vrbium
aperiunt. Portæ sunt sensus nostri, quos
vitij non debemus aperire: ne illud Ie-
remiæ. 9. dicere cogamur: Ascēdit mors
per fenestras nostras: ingressa est domos
nostras. De his portis ait David psal. 9.
Qui exaltas me de portis mortis. Dan-
da est autem opera, vt anima nostra sit
porta illa oriētalis, quam vidit Ezechiel,
per quam solus Deus introibat.

Deuorabit ignis vinctes tuos. Tātus erit
impetus incendiij, quo ciuitas flagrabit,
vt etiam vinctes ferrei portarum vrbis li-
quefiant. Vel ignis calamitatis cōsumet
princi-

principes, qui vestes ferrei esse deberent.

¶ Aquam propter obsidionem hauri tibi.
 Hoc est, iam instat oppugnatio: quapropter præpara, quæ tibi erunt tempore obsidionis necessaria. Irridet vanum Ninivitarum laboré, qui quæsituri erant aquâ ad obsidionem, & extructuri munitiones, cum nihil illis esset profuturum. His verbis ac minis hortabatur Nahum Ninivitas, vt relinquerent flagitia sua, & ad Deum confugerent: sed illi eum audire noluerunt, quòd essent sceleribus irretiti. Similiter Hebræi in Ægypto volebant acquiescere Mosi eis dicenti, vt in *Exod. 6.* de egredierentur: vt capite Exodi sexto scriptum est. Et causa quam ibi reddit scriptura, erat propter opus, quod faciebant ex lateribus terræ & paleæ. Eam ob causam peccatores concionatoribus non parent, ideo nolunt ex Ægypto, ex mûdo, ex peccato, ex seipsis exire, quia eorum opera sunt terrena & vana ex luto & paleis, non ad cœlum aspirantia, sed terram intuentia.

¶ Intra in lutum, & calca. Vt scilicet inde possis lateres conficere, quibus interrupta murorum reficias. Olim erât muri latericij, præsertim vbi lapidum copia non erat. At nos ingrediamur in lutum, hoc est, in nos ipsos per nostræ fragilitatis considerationem. Et cum intellexerimus esse nos lutum & terram infrugiferam, deiciamus superbiam nostram, domemus appetitiones, subijciamus & conculcemus omnem nostram vanitatē. Hac consideratione motus Iob aiebat *Iob. 10.* cap. 10. Memento domine, quòd sicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me. Vt ramus arboris quanto onustior est, & plures fert fructus, tanto magis deorsum fertur: ita vir pius quanto virtute

Iob. 10.

Similitudo,

& sapientia plenior est, tanto se dimissius inclinât & abijcit. Humilis deijcit seipsum, quia plenus est virtutibus cum sapientia coniunctis: superbus verò se extollit, quia vacuus est illis. At superbus irridetur: humilis verò honorem adipiscitur. Nam vt Salomon ait capite Prouerb. 15. *Prou. 15.* Gloriam præcedit humilitas. Et. 29. *Prou. 29.* Humilem spiritu suscipiet gloria. Et Iacob⁹ apostol⁹ quarto: *Iaco. 4.* Humiliamini in cōspectu domini, vt exaltet vos. Ideo se homines inflant, & in sublimè ferunt insolenter: quia vani & leues sunt. Nam in rebus naturalibus illæ altius ascendunt, quæ sunt leuiore, illæ autem deorsum libentius descendunt, quæ sunt grauiore. Id licet in elementis videre: nam terra quòd sit grauisima, ima sede semper heret cōplexa infimum mundi locum: post illam est aqua minus grauis: deinde aër leuis: postremò altissimū locum possidet ignis quòd sit leuissimus. Simili modo inter homines qui futilitatis summæque leuitatis sunt pleni, excelsiora loca occupare contendunt: ac quanto indigniores sunt, tanto ad altiores honorum gradus aspirant. Contrà verò viri pij ac graues humilitatē amplexantur: & à mundo despiciuntur. Id intelligens diuus Paulus dicebat cap. 4. prioris ad Corinthios: *1. Cor. 4.* Tanquam purgamenta mûdi huius facti sumus, omnium peripsēma vsque adhuc. Sed multò aliter se res habet apud Deū, qui ait: Omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Lapis pretiosus suapte natura inclinatur deorsum: sed peritus gemmarius eum è terra extollit: sic vir humilis se abijcit, sed Deus illū sursum effert. Ideo aiebat virgo Deigenitrix apud *Luc. 1.* Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.

Prou. 15.

Prou. 29.

Iaco. 4.

Similitudo.

1. Cor. 4.

Matt. 24
Luc. 18.

Similitudo.

Luc. 1.

¶ Ibi

Ibi comedet te ignis: peribis gladio, deuorabit te ut bruchus: congregare ergo ut bruchus, multiplicare ut locusta. Plures fecisti negotiationes tuas, quam stelle sint cæli. Bruchus expansus est, et auolauit. Custodes tui quasi locusta: et paruuli tui quasi locusta locustarum, que confidunt in sepibus in die frigoris: sol ortus est, et auolauerunt, et non est cognitus locus earum, ubi fuerint. Dormitauerunt pastores tui rex Assur: sepelientur principes tui: latitauit populus tuus in montibus, et non est, qui congreget. Non est obscura contritio tua: pessima est plaga tua: omnes qui audierunt auditionem tuam, cōpresferunt manum super te: quia super que non transijt malitia tua semper?

Ibi comedet te ignis. Id est, in munitio- nibus tuis incendio flagrabis. Loquitur de flamma & incendio vrbis. Nonnulli vt gladios hostium fugerent, inciderunt in flammam, à quibus fuerunt consump- ti. Vt pauidi cerui dum iacula venatoris declinant, fortissimis retibus implicatur, vbi capiuntur & pereunt: sic multi vt ab vno eripiatur periculo, in aliud incurrunt.

Similitu- do.

Vergili. Vnde Latinus poëta: Incidit in Scyllam cupiens vitare Charybdim. Vel sumitur ignis pro ira Dei, vel pro afflictione. Variè enim sumitur ignis, vt videre licet

Cyrillus apud Cyrillū contra Iulianum. 10. apud Ambrosiū. 4. Exameron, apud Isychiū Isychi. in Leuiticum. 16. apud Clementem Alexandrinum. 1. Stromatum, apud Georgiū Venetum cantico. 1. tono. 4. cap. 7. apud

Rupertum in Michæam. 6. apud Gœufcheliū in libro de tropis, apud Laurentiū à Villa vincentio in libro de phrasibus.

Deuorabit te ut bruchus. Eodem modo Esaias primo: Gladius meus deuorabit vos: ait dominus. Quemadmodum melsis à brucho deuoratur: ita tu à furē-

tribus hostibus deuoraberis. Bruchus est vermis è locustarum genere, sine alis tamen, herbas, & segetes, & arborum frō- des arrodens, nihil relinquens viriditatis. Solet multitudo bruchorum in singulari bruchus appellari, vt psal. 140. Dixit, & P sal. 140 venit locusta, & bruchus, cuius nō est numerus. Eodem modo capite Esaiæ. 33. & Esai 33. Ioclis. 1. Figura est syllepsis in diuinis li- teris vsitata.

Congregare ergo ut bruchus. Per irrisio- nem hæc dicuntur. Sensus est: Congrega igitur ô Nina infinitatem militū in- star bruchorum & locustarum, vt te possis ab exercitu Babylónico tueri. At peribis profectò. Quemadmodum bruchi in- finiti congregantur, similiter & locustæ, sed fugiunt: & veniente hyemis tempe- state pereunt: sic vos Ninuitæ etsi innum- merabiles estis, conferetis tamen vos in fugam ob hostium metum: sed veniente procella Babylonici exercitus interibitis. Magnates & custodes tui ô Nina erunt veluti locustæ locustarum: hoc est, erunt infiniti. Quidam has locustas locustarū referunt non ad numerum, sed ad magnitudinem earum, quæ longius volant. Quasi dicat: Longius fugient plebeij, quam nobiles, qui diuitijs impediti prius occidentur.

Dormitauerunt pastores tui rex Assur. Pastores vocat consiliarios regis, duces, magnates, iudices, magistrat⁹, & omnes, qui rempublicam gubernandam susci- piunt. Deducitur vocabulū hoc Hebrai- cum à verbo racha, quod pascere signi- ficat, cogitare, & consulere. Vnde princi- pes, senatores, & optimates pastores ap- pellantur. Ita eos appellat Esaias cap. 63. Vbi est, qui eduxit eos de mari cum pa- storibus gregis. Vbi loquitur de admira- bili

Esai 33.

Esai 33.

Iocli. 1.

Esai 63.

COMMENT. IN NAHVUM

bili transitu maris Rubri, quando Deus
 Hebræos cum principibus suis mirabili-
 ter liberavit. Ipse Esaias. 44. regem Cyrū
 pastorem vocat. Et Ieremias. 10. omnes
 iudices & magnates quibus est iustitiæ
 munus commissum, vocat pastores, cum
 ait: Stultè egerunt pastores. Et. 22. Om-
 nes pastores tuos pascet ventus. Pro quo
 paraphrasis Chaldaica habet: Omnes gu-
 bernatores tui dispergentur in omnem
 ventum. Id est, leuiter & facile mouebū-
 tur, ac si ventus illos expulisset. Potest ita
 etiam locus ille explanari: Præsides tui
 molientur res friuolas & vanas. Vel oble-
 tabuntur vanitatibus, ac veluti cameleō-
 tes vento sustentabuntur. Vbi vides prin-
 cipes, gubernatores & consiliarios appel-
 lari pastores. Sed duo sūt pastores, ad quos
 alij possunt reduci, alter est Christus pa-
 stor bonus, alter dæmon pastor malus:
 nos autem oues. Sed oues cognoscunt si-
 bilum proprii pastoris, cui obediunt. Vis
 scire cuius pastoris sis ouis? attende cu-
 ius sibilo obedias. Dicuntur autem pasto-
 res dormire, quando in republica leges
 nihil valent, iudicia iacent, maleficia sunt
 impunita, nullaque est iuris & æquitatis,
 quæ sunt vincula ciuitatis, memoria. Tūc
 dormiunt pastores, quando viri nobilita-
 te, virtute, & sapiētia præstantes sunt ab-
 iecti: contra verò filij terræ, imperiti, sce-
 lerumque maculis inquinati sunt ad ho-
 nores euecti, & in magnis illustribusque
 dignitatibus constituti. Volens ostende-
 re Nahum fore, vt rex Assyrius præcep-
 rueret in exitium & perpetuum dedecus,
 satis esse existimauit dicere, dormire pa-
 stores eius. Pastores regni appellat pasto-
 res regis, quia & regno, & regi debent
 consulere. Ex somno & desidia consilia-
 riorum, rectorum, magistratum, ac pō-

tificum dimanat totius regni pernicies,
 cum ipsi seipso pascunt, gregem autem
 non curant. Illis ait Deus apud Ezechie-
 lem cap. 34. Væ pastoribus Israel, qui pas-
 cunt semetipso. Et apud Zach. 11. O pa-
 stor & idolum derelinquens gregem. Et
 apud Ieremiā. 2. Pastores preuaricati sunt
 in me. Et per Nahum hoc loco: Dormi-
 tauerunt pastores tui. De quibus ait Da-
 uid psal. 75. Dormitauerunt, qui ascende-
 runt equos. Suauis sed pestilenti sirenum,
 hoc est voluptatum cantu deliniti, ouium
 pastum pro nihilo putarunt, seque iner-
 tiæ somno dediderunt. Dormiens Sam-
 son amisit fortitudinem: dormiens rex
 Saul amisit scyphum & hastam: dormiēs
 dux Sisara fuit interfectus. Dormiente
 Iona orta est in mari tempestas: dormiē-
 tibus hominibus venit inimicus homo,
 & seminavit zizania. Quare vigilādum
 nobis est, iuxta illud seruatoris nostri a-
 pud Matt. 26. Vigilate, & orate, vt non
 intretis in tētationem. Et iuxta illud Pe-
 tri apostoli cap. 5. epistolæ suæ prioris: So-
 brii estote, & vigilate: quia aduersari⁹ ve-
 ster diabolus circuit, quærens quem de-
 uoret. Et iuxta illud diui Pauli sexto prio-
 ris ad Corinthios: Vigilate, state in fide,
 viriliter agite. Ait enim Ecclesiasticus. 32.
 Qui vigilauerint ad illum, inuenient be-
 nedictionē. Et Ioan. 12. Apocalypsis: Bea-
 tus qui vigilat. Si omnes vigilare debent,
 quanto magis principes, senatores, pon-
 tifices, & ceteri pastores, qui clauum reg-
 ni tenere, & gubernacula reipublicæ tra-
 ctare voluerunt? Hi omnibus providere
 debent, & non solū magnarum rerum,
 sed etiam exiguarum habere rationem.
 Quam ob causam sunt semper diuinum
 fauorem imploraturi. Vt in aëre innume-
 rabiles sunt atomi, quas domi non cerni-

mus

mus etiam apertis fenestris, nisi solis ra-
 dio adueniente, domumque intrante: sic
 multa sunt in vita minuta & exigua, sed
 digna animaduersione, quæ magnates,
 principes, & pontifices per se sine luce di-
 uini fauoris non aspiciunt, quæ radio cœ-
 lestis gratiæ intuentur. Quare debent di-
 uinum auxilium quærere: & corporis ac
 animi oculis vigilare. Leo animalium
 rationis expertium princeps, nunquam
 Maneth. dormit, vt Manethon ait Ægyptius: aut
 certè parcissimus est somni, vt nonnulli
 assererent veteres Ægyptij, qui per leo-
 nem vigilantiam significabant. qui ma-
 gis videntur accedere ad veritatem: exi-
 Aristot. stimat enim Aristoteles incredibile esse,
 animal aliquod perpetua vti vigilia. Nec
 solùm apud Ægyptios, sed etiam apud
 Christianos fuit leo typus ac signum vi-
 Gaudēt. gilantiæ. Vnde non immeritò vt Gaudēt-
 tius Merula libro tertio memorabilium
 annotauit, pro foribus templorum mar-
 moreas leonum imagines videmus ap-
 positas. Illis significabant prisca homi-
 nes illi, oportere principes, pontifices &
 sacerdotes vigilare. Debet pastor pluri-
 bus oculis abundare quàm Argus, quem
 homines eruditi fictis fabulis memoriæ
 prodiderunt pastorem fuisse multis o-
 culis præditum, sed perperam custodisse Ina-
 chi filiam: eamque ob causam fuisse vi-
 ta priuatum, eiusque oculos caudæ pa-
 uonis insertos esse. Oculos enim non vi-
 dentes nihil refert in capite, potiusquàm
 in cauda collocari. Ac vt oculi illi nihil
 profunt pauoni ad videndum, nisi ad va-
 nam rotam faciendam: sic multi non ha-
 bent præfecturam, munusque gubernân-
 di ad vigilandum, sed ad vanitatem suã
 ostendendam. Volentes poëtæ significa-
 re esse principibus, magistratibus, ac pō-

tificibus vigilantiam magnopere neces-
 sariam, finxerunt regem Aëtam tradi-
 disse vellus aureum draconi multis o-
 culis abundanti custodiendum: quòd intel-
 ligeret in custodia illius velleris esse regni
 sui salutem constitutam. At Iason consi-
 lio Medæ vsus consopiuit draconem, &
 coniecto in eius oculos puluere quodam
 vellus aureum diripuit. Vellus aureum est
 iustitia, quam rex tradit magistratuum
 cœtui, veluti multorum oculorum dra-
 conis. Sed quid prodest cœtum illud mul-
 tos oculos habere, si iniectis in illos pul-
 ueribus munerum, & affectionis corrup-
 tæ consopiantur? Dormientibus autem
 iudicibus, prætoribus, consiliarijs, & ma-
 gistratibus, aufertur iustitia, diripitur æ-
 quitas, & regnum penitus evertitur: aut
 saltem labefactatur. Perpende quãti pon-
 deris sint pastorum vigiliæ & excubiæ.
 Eximius pastor Iacob capite Genesis. 31. Genes. 31.
 Diu noctuque, inquit, æstu vrebam & ge-
 lu: fugiebatque somnus ab oculis meis.
 Principes sunt pastores, vt hoc loco eos
 vocat Nahum: suntque custodes popu-
 li, vt paulò antè eos vocauit. Et Esaias ca- Esai. 63.
 pite. 63. inducit Deum ita loquentem: Su-
 per muros tuos Ierusalem constitui cu-
 stodes: tota die ac nocte non tacebunt. Et
 56. vocat eos speculatores. Eodem modo Esai. 56.
 Ieremias. 6. Et Ezechiel. 3. & 33. Et diuus Iere 6.
 Lucas. 2. Pastores, inquit, erant in regione Ezech. 3.
 eadem vigilantes, & custodiètes vigilias Ezech. 33.
 super gregem suum. At nunc nonnulli Luc. 2.
 quærunt magistratus non ad vigilandum,
 sed ad dormiendum: quærunt honorem
 muneris, laborem autem eius foras reij-
 ciunt. Adipiscuntur dignitates ambitu
 conquisitas. Vt polypus induit colorem Similitudo.
 scopuli, cui adhæret, vt pisces capiat, qui-
 bus parat insidias, vt ait lib. 1. de varia hi-
 storia

Aelianus storia Aelianus: sic nonnulli seruiunt tem-
 pori, & vt alios decipiant, cōformant in-
 genium suum illorum ingenijs: ac vt eo-
 rum acquirant vota, colorem voluntatis
 eorum imitantur. Scio tamen multos ef-
 se, qui non solum non affectant dignita-
 tes, sed respuunt illas, quas nullo modo
 recipiunt: & alios, qui etiam si illas reci-
 piant, inuiti tamen id faciunt: & recte
 munus suum gerunt, praeclareque rem-
 publicam administrant. Dant enim ope-
 ram, vt vigeat iustitia, & religionis ob-
 seruantia: perpurgant & illustrant rem-
 publicam, & ad summam ducunt ampli-
 tudinem. Sed accidit aliquando, vt quā-
 to rector & praestantior est princeps &
 pontifex, tanto pestilentiores sunt subdi-
 ti. Quando corpus adeo grauitur & ve-
 hementer aegrotat, vt virtus naturalis iam
 imbecilla & oppressa non possit ei opem
 ferre, nec corruptioni resistere, parū pro-
 dest medicina: non solum enim effectum
 suum non assequitur, sed etiam corpus tabe
 confectum eam respuit. Eodem modo
 cum respublica est tanta aegritudine &
 morum deprauatione labefactata ac cor-
 rupta, vt virtus penitus contempta & ab-
 iecta, nullam iam vim habeat ad resisten-
 dum vitijs, parum aut nihil prodest opti-
 mus gubernator: non enim emendare po-
 test flagitia, tumultus, seditiones, falsa te-
 stimonia: quin potius scelerati ac furen-
 tes homines eum ex se expellunt, in illū
 inuehuntur, & falsa crimina quasi tela ia-
 ciunt, & clarissimum lumen extinguere
 conantur. Id contigit diuinis vatibus ex-
 cellentibus pastoribus, Christi apostolis,
 virisque apostolicis Athanasio, Hilario,
 Chryso-stomo, & multis alijs, qui praesta-
 tibus ingenijs in vita humana diuina stu-
 dia coluerunt, nomenque suum immor-

talitati commendarunt. Hi fuerunt pa-
 stores vigilantes, ab illis disidentes, de
 quibus hoc loco ait Nahum: Dormita-
 runt pastores tui. Fortasse accipitur hic
 dormire pro ignorare, vt cum dicim⁹:
 Bonus quandoque dormitat Homerus.
 Vel pro excedere e vita: in quam signi-
 ficatione sumitur dormire & dormire,
 vt ait Chryso-stomus locum illum Mat- Chryso-
Mat. 25
 thaei explanans. 25. Dormitauerunt om-
 nes, & dormierunt. Hoc est mortui sunt
 omnes illi ante diem iudicij. Et capit. 2. 3. Reg. 2.
 lib. 3. Regum: Dormiuit David cum pa-
 trib⁹ suis. Et Matt. 27. Multa corpora san- Matt. 27
 ctorum qui dormierant, resurrexerunt.
 Et. 15. prioris ad Corinthios: Ex quibus 1. Cor. 15
 multi manent vsque adhuc: quidam au-
 tem dormierunt. Erit igitur sensus ver-
 borum Nahum: Migrabunt ex vita o rex
 Assyriae pastores tui & magnates. Vt sit
 praeteritum pro futuro. Huic expositio-
 ni fauet, quod proximè sequitur: Sepe-
 lientur principes tui: vt sit prioris expla-
 natio. Ac si dicat: Facile vincet Babylo-
 nij, quondoquidē in principio Belli mo-
 rientur nobiles tui, & tumulis manda-
 buntur. Vel ita: Tantus erit pastorum ac
 ducum tuorum pavor, vt maneant stu-
 pidi veluti dormientes, & quasi mortui
 atque sepulti.
 ¶ *Latitauit populus tuus in montibus.* Hoc
 est metu percussus fugiet ad loca aspera,
 quae videantur ab accessu hostium tuta:
 vbi erunt multi dispersi, & in varijs locis
 absconditi. Et non erit dux, qui eos con- similit.
ob
 greget, & adiuuet: percusso enim pastore
 disperguntur oues, vt scriptum est capite
 Zachariae. 13. Zach. 13.
 ¶ *Non est obscura contritio tua.* Id est, non
 erit occultus dolor tuus. Loquitur cum
 Assyriorum rege.

¶ *Pessi-*

¶ Pessima est plaga tua. Vulnus tuum erit grauisimum, summa erit calamitas tua.

Iere. 30. Simili modo Ieremias capite. 30. inducit

Deum cum populo Israelitico ita loquentem: Insanabilis est fractura tua, pessima est plaga tua. Deus vult homines ad se adducere aliquando dulci beneficiorum aqua:

sed illi magis ea durefcunt similes ceræ, quæ aqua redditur durior. Videns autem id Deus eos liquefacit igne calamitatis,

vt aut conuertantur ad ipsum, aut alijs in exemplum proponantur. Id quod fecit Niniuitis. Sumitur igitur plaga hoc loco pro calamitate. Potest sumi pro peccato obstinationis, de quo illud intelligitur Michææ primo: Desperata est plaga eius. Et pro quocumque peccato mortifero: vt Ieremiæ: 10. Væ mihi super pessima plaga mea. Et Esaia primo: Vulnus & liuor & plaga tumens non est circumligata. Vnde per decem plagas Ægypti peccata contra decem Dei præcepta significantur. De plagæ significationibus vide

Origenem homilia octaua in Leuiticum,

Hieron. & quarta in Exodum, Hieronymum in

Gregor. caput. 1. Esaia, Grægorium in cap. 6. lib.

Basili. 1. Regum, Basiliū homilia habita in Laci-

August. zis, Augustinum de plagis Ægypti sexta

Hysich. homilia, Hysichium in Leuiticum, Bed-

Beda. dam in Exodum, Chrysostomū aduer-

Chryso. sus Iudæos oratione quinta.

¶ Omnes qui audierunt auditionem tuam, compresserunt manum super te. Vel vt alij

habent codices: comploserunt manum super te. Hoc est, Quicumque audierint

perniciem tuam, & famam calamitatis tuæ o Assyriorum rex, non solum non

medebuntur tibi, nec afficientur mœrore, sed etiam gestient lætitia, quam manuum sonitu & plausu significabunt. Solent enim, qui gaudio ceteruntur, plau-

dere manibus. Vnde David psal. 46. Omnes gentes, inquit, plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultationis. Quibus

verbis apostolorum cœtus gaudio exultans ob victoriam adeptam, veramque religionem toto terrarum orbe propagatam omnes nationes hortatur ad plausum, & gratias Deo agendas, eiusque laudes celebrandas. In hanc significationem sumitur ab Esaia capite. 55. cum ait: Omnia ligna regionis plaudite manu: per ligna regionis homines intelliges. Et Threnorum. 2. Plauserunt super te manibus.

¶ Quia super quem non transit malitia tua semper? Hoc est quoniam semper omnibus infestus fuisti, & inimicus. Ac offendens omnes non das operam, vt à te lesi & lacefsiti aliquo tuo publico beneficio possint offensionem obliterare. Sed dices: Si Deus sciebat fore, vt rex ille Assyrius homines affligeret, cur hoc ordinauit? Quia sciebat eos futuros esse tales, vt mererentur affligi ob eorum scelera: vel quia cum essent virtute præditi, illustrius ob tolerantiam præmii comparaturi erant. Vt non est reprehendendus magister, quod faciat ferulam, qua pueros castiget: sic nec Deus, quod homines creet, quos scit impios fore, quibus alios flagellet. Hæc est causa, vt inquit Basilius, quare Deus animalia venenata creauit. Hæc Nahum verba dicuntur Regi Ninæ, & possunt ipsi ciuitati accommodari. Rex enim & Niniuitæ omnes ob eorum scelera in varias & horribiles calamitates inciderunt. Illud est aduertendum impiorum maleficium & immanitatem non semper manere, sed transire: quam ob causam ait: Super quem non transijt malitia tua semper? Hoc iustos afflictos consolatur intelligere fluxam esse & caducam impio-

impio-

Esaia. 14. impiorum vitam & tyrannidem: illisq; mortuis posse eosdē viros iustos ad gaudium & tranquillitatem redire. Id intelligens Esaias capite. 14. loquens de interitu Nabuchodonosoris: Conquieuit, inquit, & siluit omnis terra: gaudia est, & exultauit. Abietes quoque letatae sunt super te, & cedri Libani. Vbi per has arbores homines significantur. Aspicias diuinum vatem Nahum terminare vaticinationem suam calamitatibus venturis in regem Assyrium, eiusque ciuitatem Niniuem: nam tametsi Esaias & multi alij prophetae post onera consolentur populum moestum & afflictum, Nahum tamen nullam Niniuitis subdit cōsolationem, quia illi idola colebant, & Messiam minimē expectabant.

Observationes ex Hebraeo in caput tertium.

CC E ego ad te, dicit dominus exercituum. Pro domino est i Hebraeo *יהוה* nomen Dei quatuor literarum, quod Hebraei vocant ineffabile: aiuntque significare Deum quodā modo in natura sua. Ac re ipsa illis ineffabile est, quoniam eius mysterium non cognoscunt. Est enim in illo sacrosanctae trinitatis sacramentum adumbratum. Vnde in trāslatione Chaldaica ita scribitur *ܘܢܝܢܘܢ*: non quòd illud lex vetus silētio prāterierit, sed quòd illi cā-

co furore obstinati errorē cum lacte nutriticis suxerint. Locis enim propè infinitis mysterium hoc continetur, quorum vnum duntaxat citabo, qui est Deuteronomij cap. 6. cuius ad literā hāc sunt verba: Deus, Deus noster, Deus vnus est. Vbi ter nominatur Deus ad distinctionē personarum significandam, & vnus esse dicitur ad vnitatem naturae ostendendam. Ita locū illum explanat Augustinus lib. 3. aduersus Maximinum Arrianum, Alexander summus pontifex in epistola sua prima, Idacius Clarus in tractatione contra Varimandum, Anselmus Laudunensis in glossa interlineari, Gregorius Nyssenus in libro de cognitione Dei aduersus Iudaeos, Theodoretus in libro de curatione Graecarum affectionum secūdo, Petrus Galatinus lib. 2. de arcanis catholicae veritatis. Prāter hos ita locum illū interpretatur Rabbi Simeon filius Iohai in libro, qui inscribitur Zoar, & Rabbi Menahem in cap. 6. Deuteronomij. Pro exercituū est in Hebraeo *צבא*, in plurali à nomine *צב*, quod significat exercitum. Quare rectē vulgatus noster interpretes traduxit: Dominus exercituum. Pro quo septuaginta interpretes habent: *κύριος παντοκράτωρ*, hoc est dominus omnipotens. Significat etiam nomen hoc *שבא* fortitudinem, & ornatum, & virtutem. Eo vtitur Dauid psal. 23. cūm ait: Dominus virtutum, ipse est rex gloriae. Pro quo Hieronymus vertit: Dominus exercituum, ipse est rex gloriae. Itaque idem est dominus *צבא*, & dominus exercituum, & dominus virtutum. Hae autem virtutes non sunt illae, quas morales aut theologales appellam⁹, sed sunt fortitudines & exercitus. Per exercitus autem non solūm hominum acies, sed astro-

Pfal. 100
Deut. 6
Psal. 3
Psal. 3
August.
Hieron.
Alexad.
Idacius.
Laudun.
Nyssen⁹
Theod.
Galati.
Simeon
Menah.
Pagni
Esaia. 6
Psal. 23.
Hieron.
Pagni

astroꝝ, & angeloꝝ significatur. Pro angeloꝝ copijs videmus sumi psalmo centesimo secundo: Benedicite domino omnes virtutes eius, ministri eius, qui faciatis voluntatem eius. Vbi per virtutes Dei, eiusque ministros idem significatur. Pro stellarum & celoꝝ ornatu psalmo trigesimo secundo accipitur, vbi scriptum est: Verbo domini celoꝝ firmati sunt, & spiritu eius omnis virtus eorum. Pro quo Hieronymus transtulit: Omnis ornatus eorum. Ita appellat diuinus vates solem, & lunam, & innumerabilem syderuꝝ tam vagantiuꝝ quam fixoꝝ multitudinem, quibus ornatuꝝ vndique celum insatiabile mortalibus præbet spectaculuꝝ. Aspicias igitur nomen hoc tsabaoth varias significationes habere: quæ possunt huic Nahum loco accommodari. Quot autem, & quæ sint nomina Dei docet Hieronymus in epistola ad Marcellam.

¶ *Reuelabo pudenda tua.* In Hebraico pro pudendis est nomen חַוְיוֹ, quod etiam significat fimbriam vestis. Qua ratione ductus Pagnin⁹ vertit: Reuelabo fimbrias tuas. Sed sensus est idẽ. Paraphrasis Chaldaica enodatrix difficilium locorum habet: Discooperiam verecunda peccatoꝝ tuoꝝ. Hoc nomine vtitur Esaias cap. 6. cum ait: Fimbriæ eius replebant templuꝝ. Pro quo Latin⁹ noster interpres rectè traduxit: Ea quæ sub ipso erant, replebant templum: volens hac verborum circuitione sensum diuini vatis apertius explanare: qui loquitur de Deo in solio cū maiestate sedente. Erant autẽ sub ipso nõ solũ fimbriæ, sed nitor & claritas: quã ob causam paraphrasis Chaldaica habet: Splendore gloriæ eius repletuꝝ est templuꝝ.

¶ *Ponam te in exemplum.* Pagnin⁹ habet:

Ponam te tanquam inquinamentuꝝ. Vatablus in cõmentarijs: Ponam te tanquam stercoꝝ. Pro exemplo est in Hebræo נִרְוֵי, quod hæc significat. Septuaginta habent exemplũ, quos rectè imitatus est noster interpres. Potest rectè verti in spectaculum: vt scilicet alij te videntes resipiscant, habentes ante oculos proposituꝝ tuæ superbiæ & euersionis exẽplum. Deducitur nomen hoc à verbo raah, quod significat spectare, & videre, vt capite Genesis. 29. Quæ Lia conceptum genuit filiũ, vocauitq; nomen eius Ruben, dicens: Vidit dominus humilitatem meam. Vbi pro, vidit, est in Hebræo verbuꝝ hoc raah. Per humilitatem verò intelligitur eius mœstitia, quòd à viro suo Iacobo despiceretur. Ruben autẽ idem est quod visionis, siue visæ filius. Vidit enim eam Deus oculis misericordiæ dans ei filium, quem ipsa cupiebat. Grata mulier ventris sui fructum Deo tribuit, eiusque beneficium in nominis filij impositione se recognoscere declarat. Vtitur verbo hoc David psal. 30. pro quo Latinus noster interpres transtulit respicere: cum ait: Quoniam respexisti humilitatem meam, saluasti de necessitatibus animã meam. Quod potest verti ex Hebraico: Quoniam respexisti calamitatẽ meam, saluasti de angustijs animam meam. His verbis in calamitate versatus seipsum roborat atque confirmat repetita temporis superioris memoria, quo eum Deus ab acerbis ærũnis & periculis liberauerat.

¶ *Vastata est Niniue: quis commouebit super te caput?* Septuaginta habent: Exoleuit Niniue: quis eius gratia iter suscipiet? Pro vastata est, in Hebræo est verbum נִרְוֵי, quod significat vastare & prædari. Vnde illud Esaiæ trigesimo-

Ecc tertio:

COMMENT. IN NAHV M

tertio: Væ qui prædaris, nonne ipse præ-
 daberis? Potest verti: Væ qui vastas,
 nonne ipse vastaberis? Ab hoc verbo est
 iaxudh, pro quo septuaginta transtulerunt
 dæmonium, quod animas vastet & spo-
 liet: vt psal. 90. Ab incurfu & dæmonio
 meridiano. Quod etiam potest verti: Ab
 incurfu, & vastatore meridiano. Vel ab in-
 cursu vastatoris meridiani. Hieronymus
 habet: A morfu insidiantis meridie. Pagnin-
 ninus: A morfu, qui vastat meridie. Trāf-
 lator quem sequitur Ioannes Campēsis:
 A noxa, quæ meridie vastat. Paraphraſtes
 quidam Chaldæus: A caterua dæmonū,
 qui nocent meridie. Id quod sequitur:
 Quis commouebit super te caput? hunc
 habet sensum: Quis tibi condolebit? Et
 ita habet Pagninus. In Hebræo non est
 caput: sed: quis commouebit super te? At
 vulgatus noster interpres addidit caput,
 vt sensus apertior redderetur. Verbum
 Hebraicum est נִדְּחַיִּל nudh, quod significat
 mouere, & auferre, vt capite Esaiæ. 24.
 Auferetur quasi tabernaculum vnius no-
 ctis. Hoc est mouebitur quasi tugurium
 pastoris, quod singulis noctibus de loco
 ad locum mutatur. Ita Ieremias cap. 50.
 Moti sunt, & abierunt. Hoc verbo vtitur
 Dauid psal. 69. pro contristari, cum ait:
 Sustinui, qui simul contristaretur, & non
 fuit. Et Esaias quinquagesimo primo:
 Quis contristabitur super te? Quare po-
 terat verti locus hic Nahum: Quis con-
 tristabitur super te? Pro quo Symma-
 chus habet: Quis lugebit cum ea?
 ¶ Cuius diuitia mare. Pro diuitijs est in
 Hebræo nomen חַיִּיל chajil, quod præter
 diuitias significat industriam, virtutem,
 fortitudinem, robur, exercitum, ante-
 murale, & fossam in circuitu murorum
 vrbium. Pro industria sumitur capite Ge-

nesis quadragesimo septimo: Quod si
 nosti in eis esse viros industriæ, constitue
 illos magistros pecorum meorum. Pro
 quo nos habemus: viros industrios. Chal-
 daica paraphraſis habet: viros fortes. Quæ
 omnia in idem recidunt. Illud psalmi
 octogesimalitertij: Ibunt de virtute in vir-
 tutem: videbitur Deus deorum in Sion.
 potest transferri: Ibunt de fortitudine
 in fortitudinem, videbitur Deus deorū
 in Sion. Hoc est, ob admirabilem ani-
 mi alacritatem inter eundem ad Dei tē-
 plum vigeunt magis ac magis, & ma-
 iores vires indies acquirunt, donec per-
 ueniant ad Sionem, vbi est arca Dei col-
 locata. Vel donec veniant ad cælum,
 vbi videbunt Deum, quo auo sempiter-
 no fruuntur. Pagninus traduxit: Ibunt de
 exercitu in exercitum. Sed melius, meo
 quidem iudicio, poterat vertere: Ibunt
 de diuitijs in diuitias. Hoc est de virtu-
 tibus in virtutes: quæ sunt veræ illæ o-
 pes, quæ animū amplificant, & diui-
 tem faciunt. Hieronymus, Nebiensis,
 & Pratenſis nobiscum vertunt virtutem.
 Sed sumitur virtus pro vi & fortitudi-
 ne. Pro antemurali sumitur Threnorū
 secundo: Luxitque antemurale. Quare
 poterat verti locus hic Nahum: Cuius
 antemurale mare erat. Vel cuius fossæ
 erant mare. Habebat enim vrbs illa ma-
 re pro fossis.
 ¶ Eris despecta. Pagninus habet: Eris abs-
 condita. Subauditur, præ nimio metu.
 Alij vertunt: Eris obscurata. Hoc est in
 obscuro, & silentio iacebis. Pro quo rectè
 vertit Latinus noster interpres: Eris despe-
 cta. Ac eodē modo habet septuaginta inter-
 pretes. In Hebraico est verbū חָלַם halam,
 quod significat abscondere, despiciere, &
 iniquè agere. In hac vltimā significationē
 sumi-

Psal. 25. sumitur psalmo. 25. Cum iniqua geren-
 tibus non introibo. Pro quo poteris tra-
 ducere: Cum absconditis non introibo.
 Hoc est cum hominibus vafis. & frau-
 dulentis non communicabo. Pro absco-
 dere sumitur psalmo. 44. Ipse enim no-
 uit abscondita cordis. Ab hoc verbo de-
 ducitur illud, quod est in psalmi noni in-
 scriptione: Pro occultis filij. Hoc est, psal-
 mus hic continet res arcanas & abscon-
 ditas Iesu Christi, qui est verus Dei filius
 vnigena: iuxta illud ipsius domini apud
 Ioannem octauo: Si filius vos liberauerit,
 verè liberi eritis. Deriuatur etiam à ver-
 bo hoc $\eta\sigma\gamma\epsilon$, quod nomen virginem
 absconditam significat: quo vtitur Esaias
 septimo cum ait: Ecce virgo concipiet,
 & pariet filium. Hinc $\eta\sigma\gamma\epsilon$ significat
 pueritiam, & seculum: vt psalmo qua-
 dragesimo septimo: Ipse reget nos in se-
 cula. Pro quo Pagninus in Thesauro trās-
 fert: Ipse ducet nos sicut in pueritia. Achi-
 dicat populus Israeliticus: Ita Deus nos
 modò ducet, si confugerimus ad illum,
 què admodum à pueritia, cum nos edu-
 xit de Ægypto, à tyrannide populi bar-
 bari. Potest verti: Ipse ducet nos in abs-
 conditum. Hoc est ipse Deus noster abs-
 condet nos ab inimicis nostris, tam ani-
 mi, quàm corporis, ne ab illis offenda-
 mur. Vnde David psal. 26. Quoniam,
 inquit, abscondit me in tabernaculo suo
 in die malorum: protexit me in absco-
 dito tabernaculi sui. Et psalmo trigesimo
 de viris pijs loquens: Abscondes eos in
 abscondito faciei tuæ: à cōturbatione ho-
 minum. Et octogesimo secundo: Cogi-
 tauerunt aduersus absconditos tuos. Pro
 quo nos habemus: Cogitauerunt aduer-
 sus sanctos tuos. Nam cum viri pij sint
 absconditi & protecti à Deo, rectè vul-

gatus noster interpres cum septuaginta
 interpretibus vertit sanctos: cui respon-
 det Campensis ita habens: Qui occultè
 protectioni tuæ concrediti sunt. Illis ait
 apostolus tertio ad Colossenses: Vita ve-
 stra abscondita est cum Christo in Deo.
 Sed nemo pietatis expertus percipit ani-
 mo, ne suspicatur quidè, quàm secura sit
 eorum vita, qui veram illam iustitiã co-
 lunt, quæ in imitatione Christi consistit.
 Hos tuetur Deus, non quòd in nullis ca-
 lamitatibus versentur, sed quòd afflicti nul-
 la improborum hominum vexatione, de
 tranquillitate animi depellantur. Quare
 in medijs calamitatibus & ærumnis ver-
 sati nec calamitosi sunt, nec ærinosi, nec
 infelices. Nam quamuis corpore cruci-
 tur, non tamen cruciatur virtus, non gra-
 uitas, non fides, non constantia: non de-
 nique animus ipse, qui virtutum præsi-
 dio septus nullo modo expugnatur. Imò
 nec mortem ita timent, vt propter eam
 ab itinere recto separentur.

¶ *Pessima est plaga tua.* Septuaginta ha-
 bent $\epsilon\phi\lambda\epsilon\gamma\mu\alpha\tau\epsilon\rho\ \eta\ \pi\alpha\lambda\iota\eta\ \sigma\upsilon\upsilon$. Hoc est in-
 tumuit plaga tua. Intelligunt vuln⁹ illud
 superbiam esse & arrogantiam, qua Ni-
 nivitæ tuebant: vanis enim opinionibus
 inflati sese efferebant, & asperos, diffi-
 ciles, & imperiosos ostentabant. Superbia
 turgescit, sursum in aère extollitur. Vnde
 psalmographus: Superbia, inquit, eorum
 qui te oderunt, ascēdit semper. Solet au-
 tem ascēdere verborum arrogantium mul-
 titudine & insolentia. Vt tympanum vē-
 to plenum longius sonat, quàm si esset
 realiqua graui & solida repletum: sic ho-
 mo quanto est inanior, vento què super-
 bia plenior: tanto est loquator, ac va-
 nis verbis abundantior. Vnde apud So-
 phoniam quarto ait Deus: Auferam

de medio tui magniloquos superbiæ tuæ.
 P^{sal.} 16. Et David psalmo sextodecimo: Os eorum locutum est superbiam. Sed quemadmodum excelsi montes solent percuti fulmine, quod coeleste dicitur iaculum: sic superbi homines solent calamitate à Deo missa feriri, & diuini iudicij percussione prosterni. Id quod Niniuitis contigisse diuinus noster vates testatur.

¶ Compresserunt manum super te. Septuaginta habent: Plaudent manus super te.
 P^{agnia.} Pagninus: Comploserunt manum super te. Sed ponitur præteritum pro futuro. Verbum Hebraicum est *פָּרַח* thacagh, quod comprimere significat, & plaudere, & figere. Eo utitur Salomon Prouerbiorum decimosextimo: Stultus homo

plaudet manibus suis. Quod potest verti: Stultus homo figet manus suas. Hoc est pro ære alieno spondebit, & obligabitur. Figere siue dare manum est fideiubere, seque pro aliquo vadem dare. Ita
 P^{rou.} 22 illud intelligitur Prouerbiorum. 22. Noli esse cum ijs, qui defigunt manus suas, & qui vades se offerunt pro debitis.

¶ Quia super quem non transit malitia tua semper? Pro malitia est in Hebræo *רַעַה* à verbo *רָעַה*, quod significat malum esse. Potest esse à verbo *רָעַה*, quod significat affligere. Quare potest verti locus hic. Quia super quem non transiit afflictio tua. Hoc est, quis est, quem tu nō afflixeris? Sed quia hoc verbum rahah significat etiam velle, potest esse sensus: Quia super quem non transijt voluntas tua semper? Hoc est impietas tua: voluntas enim impiorum impia est. Potest igitur nomen hoc *רָעַה* deduci à verbo *רָעַה*, & tunc significat malum: & à verbo *רָעַה*, & significat voluntatem. Quā
 P^{sal.} 50. obrem id quod ait David psalmo quin-

quagesimo: Et malum coram te feci: vbi pro malo est vocabulum hoc rach: verti potest: Et voluntatem coram te feci. Est enim voluntas propria omnium flagitiorū veluti radix & origo: & in sphaera vitæ nostræ est centrum, à quo exeunt lineæ exitij nostri ad nostræ infelicitatis circumferentiam. Eam ob causam ait Ecclesiasticus capite. 18. A voluntate tua auertere. Et Oseas decimo: Confundetur Israel in voluntate sua. Et Christus Deus noster in euangelio authore Matthæo capite. 16. Si quis vult venire post me, abneget semetipsum. Id intuens diuus Bernardus: Cesset, inquit, propria voluntas, & infernus non erit. Vt lactuæ multæ quæ alia herba salutares nisi mutant solūm, fiunt syluestres, amaræ, & incultæ: si autem ex vna terræ parte transferantur ad aliam, fiunt suaves, iucundæ, & excellentes: sic homines nisi propriam dimittant voluntatem, fiunt flagitiosi, & pestilentes, & barbari: si autem eam relinquūt, & Dei voluntati parent, ab omni contagione impuritatis abstracti, & à seipsis auulsi omne vitæ gubernaculum tradunt diuino numini: ac magnopere curant ne obedientiam abicientes animum perturbent, eiusque constantiam à sua sede deiciant. Id voluit Deus significare, cum dixit Abrahamo Genesis duodecimo: Egredere de terra tua, & de cognatione tua. Quibus verbis ipse statim obediuit. Huius admirabilis obedientiæ exemplum hac in re, & in proprii filij immolatione voluit ipse Deus clarissimis monumentis testatum consignatumque proponere hominibus, vt omnes illud adimitandum perspicerent. Noluit Abrahamus sibi ipsi, sed Deo gerere voluntatē. Et quia in negotio Bethsabeæ

1. Reg. 1.

Eccle. 18.

Eccle. 18.

Ose. 10.

Matt. 16.

Bernar.

Similitudo.

1. Reg. 1.

Luc. 6.

Grego.

Gene. 12.

Gene. 21.

Philip.

1. Reg. 11. faber multo aliter se gesserat David, agnoscens flagitium suum ait Deo: Et voluntatem, nimirum meam, coram te feci. Vbi ut dixim⁹, est nomen rach: quod & malum, & voluntatem significat. Eo
 Eccl. 4. utitur Ecclesiastes capite quarto, cum ait: Multo melior est obedientia, quam stultorum victimæ, qui nesciunt, quid faciunt mali. Quod potest verti: Quia nesciunt facere voluntatem, scilicet Dei, cui victimas immolant: cui deberent obedire. Reddit rationem, quare melior sit obedientia, quam stultorum sacrificiū: quia qui Deo parent, eius voluntatem gerūt, ac in virtutis actionem incumbunt: qui verò sacrificant contra Dei obedientiā, ei non gerunt voluntatem, quin potius ipsum offendunt. Regi Sauli contra Dei præceptum sacrificanti dixit iustus Samuel, ut est capiti. 15. lib. 1. Regum mandatum: Melior est obedientia, quam victimæ, & auscultare magis quam offerre adipem arietum. Vnde seruator noster apud Lucam sexto: Quid, inquit, vocatis me: domine domine, & non facitis, quæ dico? Rationem cur melior sit obedientia, quam sacrificium, reddit diuus Gregorius summus pontifex, quia per victimas aliena caro, per obedientiam verò propria volūtas mactatur. Hanc propriam voluntatem non occidit rex Assyriorum, ad quem Nahum has voces amisit: Super quem non transijt malitia tua, aut voluntas tua semper? Sed quia Deo non paruit, fuit ab illo grauissimè punitus. Cur Deo non parebimus, cum Christus Iesus verus Deus & verus homo ei paruerit? De illo ait diuus Paulus capite secundo epistolæ ad Philipenses: Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem

crucis. Voluit potius vitam, quam obedientiam amittere. Ac volens significare, se mortem sustinere, ut patri obtemperaret, emisit spiritum capite inclinato: ^{Ioan. 19.} est enim inclinatio capitis obedientiæ signum. Non solum Deo, sed etiam hominibus in dignitate constitutis propter ipsum Deum parere debemus: Id negant hæretici nostri temporis, qui nec regi, nec eius ministris, quibus est reipublicæ gubernaculum commissum, volunt obedire. ^{Ep. d. 19. 3.} Id videmus modò in Gallia Christianissimo quondam regno: nunc autē Lutheranis, Calvinistis, Zuingliustis, ceterisque huiusmodi pestib⁹ multis in locis pleno: ubi hi hæretici relinquunt & abijciunt obedientiam, nec summo pontifici Iesu Christi vicario, nec Christianissimo Gallie regi obtemperantes, nec Deo, ^{Ep. d. 19. 3.} nec rationi, cui sunt subiecti lege naturæ. Imò aduersus ipsum piū, iustum, & catholicum regem commouent & conflāt seditiones, concitant discordias, parant bella, edunt strages hominum catholicorum. O incredibilem audaciā! ô impietatem deplorandam! Falsa libertatis specie cæci ac furentes homines decepti exercent publica latrocinia, & alia impia maleficia, & nefaria scelera: & in perpetua ignominia versantur. ^{Similitudo.} Ut in seminis est causa plantarum: sic huius pestis origo fuit impius Lutherus: cuius hæreses in officina Sathanae conflatas infiniti homines perditū sequuntur. Et quod est intolerandum, aiunt se obedientiam reliquisse, noui testamenti doctrina maximè instructos. Vbi hoc legistis ô hæretici in nouo testamento? Nusquam quidem. Imò diuus Paulus in epistola ad Romanos contrarium docet: ita enim ait ^{Rom. 13.} cap. 13. Omnis anima potestatibus subli-

mioribus subdita sit: non est enim potestas nisi à Deo: quæ auté sunt, à Deo ordinatæ sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Hæc apostolus: ubi per omnem animam Hebræorû more intelligit omnes homines, quibus præcipit, vt subiecti sint regibus, & publicis magistratibus, quemadmodum præcipit Deus: nam qui illis resistunt, Dei ordinationi resistunt. Quid apertius poterat dicere apostolus? Et cap. 6. ad Ephesios: Serui, inquit, obedite dominis carnalibus cum timore & tremore in simplicitate cordis vestri, sicut Christo. Et capite. 3. ad Titum: Admone illos principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire. Et. 13. ad Hebræos: Obedite præpositis vestris, & subiaccete eis. Et diuus Petrus apostolorum princeps cap. 2. epistolæ suæ prioris: Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter dominum, siue regi quasi præcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum: quia sic est voluntas Dei. Et paulò post: Regé honorificate. Serui subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam dyscolis. Quod verò dixit: Subiecti estote omni humanæ creaturæ: intelligendum est iuxta materiam, de qua agitur, nimirum de principibus & præsidibus, quibus est obediendum. Nam scholia Græca aiunt creaturâ ibi ab apostolo sumi pro præcipatu & potestate. Per dyscolos verò intelligit magistratus prauos, ásperos, & difficiles: quibus ait tribuendam esse obediétiam propter Deum: & regi ac imperatori obtèperandû. Id præcepit dominus Iesus in euangeliio, cû dixit: Reddite, quæ sunt Cæsaris Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Nonne sût

Eph. 6.

Tit. 3.

Heb. 13.

1. Pet. 2.

utilimè

Matt. 22.

Mar. 12.

Luc. 20.

perspicua hæc testimonia? Quis ea negabit, nisi fuerit tetrus tenebris omnino coopertus? Et tamen negant ea Lutherani, quia horribili animi cæcitate, & diabolico furore rapiuntur. Obediuit mare Mosi, Exo. 14. & sol Iosue, & illi nec præsidibus, nec regi, nec summo pontifici, nec ipsi Deo volunt obedire. Qui paret, seipsum vincit: & est hæc admirabilis excellensque victoria. De illa ait Salomon Prouerb. 21. Prou. 21. Vir obediens loquetur victoriam. Apes obediunt regi suo, grues duci suo, oues pastori, mare influentiæ lunæ, globi cœlestes primo mobili: omnia denique inferiora superioribus parent: solus superbus homo est, qui obedire recusat. Quemadmodum aurum paret malleo, vitrum nõ item: sic viri humiles & sapientes præfectis obediunt, impij autem superbi & insolentes haudquaquam. Vt cera igne calefacta facile flectitur, figuramque rei cui infunditur, recipit: quod sine igne non facit: sic qui sunt igne diuini amoris incensi facile obediunt, & voluntati præfidum accommodantur. Ipsi enim præfides ministri Dei sunt: & qui illis paret, Deo paret. Antè legis lationem præcipiebat Moses nonnulla Hebræis, quæ illi seruare nolebant. Et Deus dixit illis Exodi decimo septimo: Vsquequo non vultis custodire mandata mea? Non dixit: mandata Mosi: sed mandata mea. Præfides mandata honesta & iusta Dei esse censenda sunt. Vnde Christus dominus apud Lucam decimo, cum præsulibus loquens: Qui, inquit, vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Quid est præstâtius, quid gloriosius, quàm pro Christo parere hominibus, & propriam voluntatem voluntati præfecti subijcere? Hoc est excellens quoddam sacrificium, &

Exo. 14.

Iosue 20.

Prou. 21.

Similitudo.

Similitudo.

Exo. 17.

Luc. 10.

& admirabilis triumphus. Multi viri virtutis & sapientiæ ornamentis exculti in Gallia, Germania, & Britania nostra hac memoria pro hac veritate defendenda, & ecclesiæ sanctæ Romanæ catholicæ obedientia sustentanda fuerunt ab hæreticis interfecti: sed morte illa immortalitatem consecuti sunt in æterna beatitudine: & in hac vita nulla ætas de illorum laudibus conticescet. Qui erūt homines tam inculti, qui eos non efferant laudibus? quæ tam immemor posteritas, quæ illorum decus non æternitatis memoria prosequatur? Felices illi qui Christo Deo nostro, eiusque vicario summo pontifici vniuersali pastori, regibus Christianis, magistratibus, pōtificibus, & præsulibus catholicis obediunt: & pro hac obedientia tuenda, vita ab hæreticis priuantur, & gloriam sempiternam consequuntur. Id non efficiunt illi, qui propriæ parent voluntati, qui deprauatos sequuntur appetitus, & amore terreno ducuntur. Quemadmodum impurus amor animam incendit, & studio rerum caducarum inflammat, & in ima ac profunda præcipitat & mergit: sic sanctus amor ad cœlestia extollitur ad æterna aspirat, ad immortalitatem exardescit, & animam ad ea quæ immutabili æternitate continentur, concitat & inflammat.

Nullus est amor otiosus in amantis animo, semper illū secum ducit, vel ad excelsum, vel ad imum. Anima amore mūdi ligata quasi viscum habet in alis: quā ob rem non volat in cœlum: at ab impuritate & terrenis affectibus libera duas alas nimirum dilectionē Dei & proximi expandit, quibus in cœlum ascendit. Quō enim nisi ad Deum ascendet volando, qui flagrans igne amoris sancti volat ascendendo? Has alas amoris Dei & proximi desiderabat David, cū diceret psalmo quinquagesimo quarto: Quis mihi dabit pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam. Volare cupiebat ad cœlestem Hierosolymam: quod sciebat se facere non posse, si esset amore cæco voluntateq; propria impeditus. Qui enim ea ducuntur, similes sunt Assyriorum regi, cui diuinus noster vates Nahum dicit: Super quem non transijt voluntas tua? aut vt habet editio vulgata: malitia tua. Vtraque enim litera vera est. Sed inter omnes versiones illa eminent, quam Romana catholica ecclesia tenet & sequitur, quam vulgatam editionem appellamus: quæ veritate, grauitate, integritate, firmitudine, & præstantia omnibus antecellit. Eam ego secutus sum tam in alijs meis cōmentarijs, quàm in his in diuinū vatē Nahū, qui hīc ad honorē Dei terminatur.

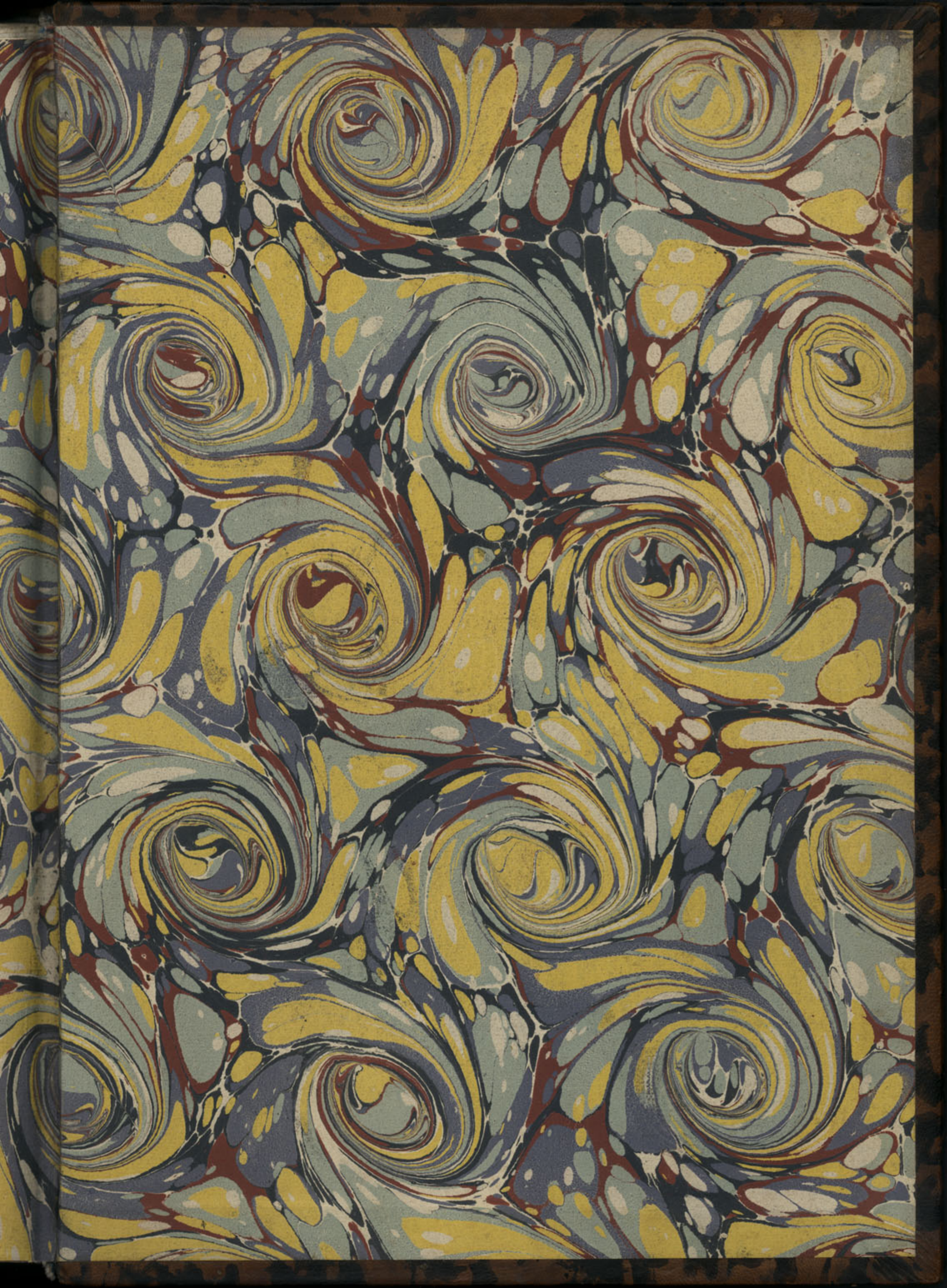
✠ LAVS DEO. ✠

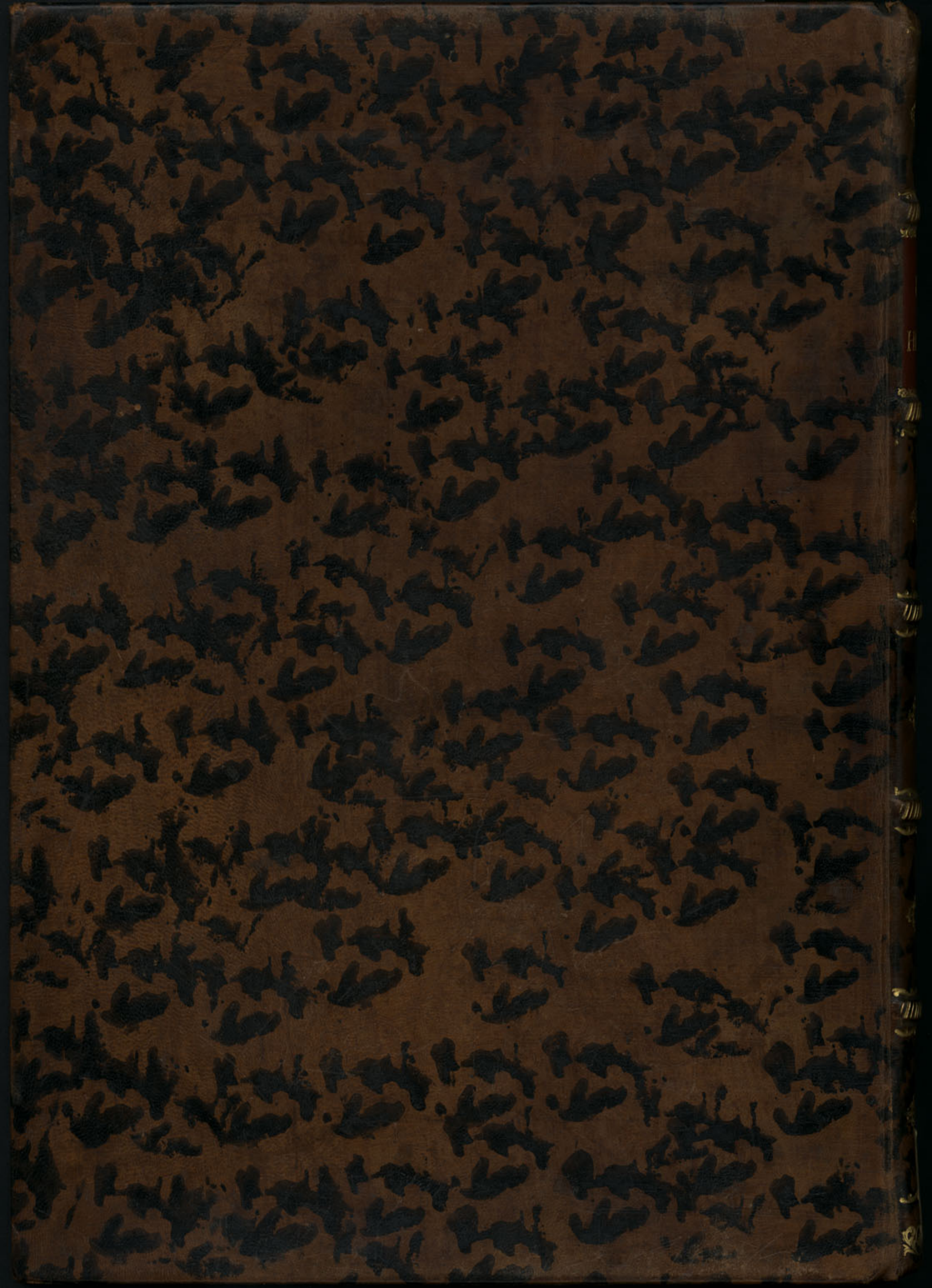
(???)

CONIMBRICÆ,

Typis Antonij à Mariz Typographi & Bibliopol.
Vniuersitat.

Anno Domini 1579.

PINT. IN
HIERONYM.

Sala **R**
Gab.
Est.
Tab. **2A**
N.º **3**